

Trimitas

№ 1.

Gegužės 1920 m.
Leidžia Lietuvos Šaulių Sąjunga
K A U N A S.

„M. Sokolauskio“ Spaustuvė, Maironio gatvė 10—12.
1920.

9771392475004

1,99 €

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO
LIETUVOS KARO AKADEMIJA

STUDIJUOK
IŠSKIRTINIAME
LIETUVOS
UNIVERSITETE

REGISTRUOKIS
Į MOTYVACINĮ POKALBĮ
JAU DABAR!

+370 682 31072

ARBA

LKA.ATRANKA@MIL.LT

WWW.LKA.LT

f @KAROAKADEMIJA

@LIETUVOS_KARO_AKADEMIJA

LIETUVOS KARO AKADEMIJA

©„Trimitas“, 2020
Leidinio indeksas 5291.
ISSN 1392-4753
Tiražas 2000 egz.

LIETUVOS ŠAULIŲ ŽURNALAS

TRIMITAS

2020 m. Nr. 6 (1340)
Tiražas 2000

Išleidžiamas
paskutinę kiekvieno
mėnesio savaitę

ŠIAME NUMERYJE:

- 2 **LŠS KRONIKA.** Suvažiavime patvirtintas naujas LŠS vadas
- 4 **JUBILIEJUS.** Žurnalui „Trimitas“ – 100 metų!
- 6 **JUBILIEJUS.** Laiškas šimtamečiam „Trimitui“ | Mindaugas Nefas
- 10 **NUOMONĖ.** Lietuvos potencialas – pamąstymai V. Putvinskio straipsnio motyvais | Valdas Kilpys
- 12 **LŠS V. PUTVINSKIO-PŪTVIO KLUBAS.** Sovietinė okupacija ir Lietuvos šaulių sąjungos likvidavimas | Stasys Ignatavičius
- 16 **ATMINTIS.** 1940 metų birželio 15-oji. Pašventys | Regina Kliukienė
- 20 **PAŽINK LIETUVĄ.** Koja už kojos, arba kai atstumai neatbaido | Dovilė Pukertaitė
- 23 **PROFESIJA.** Lyderystė – fenomenas ar gali būti išugdoma? | Aistė Janulevičiūtė
- 25 **PASAULIO PAŽINIMAS.** Tatuiruotės. Ištakos, II dalis | Valdas Kilpys
- 28 **ĮDOMIOJI ISTORIJA.** Prieškariu politinės aistros kunkuliavo ir meno parodose | Birutė Malaškevičiūtė
- 32 **IŠ AUTOMOBILIŲ ISTORIJS.** Automobilai, kita karinė technika Antrajame pasauliniame kare | Jonas Rinkevičius
- 37 **ASTRONOMIJA.** Tunguskos fenomeno galvosūkis: atsakymo paieškos tęsiasi | Martynas Juocevičius
- 42 **LAUKO VIRTUVĖ.** Šveicariška sūrio sriuba | Vytautas Radzevičius
- 44 **GALVOSŪKIS.** Kryžiažodis „Pakeliamas“. Atsakykite į klausimus ir laimėkite prizą! | Kastytis V. Stumbrys

Autorių dėmesiui – medžiagų kitam numeriui laukiame iki einamojo mėnesio 10 dienos imtinai!

Projektą „Vytis, Rūpintojėlis ir... kas dar?“ (straipsniai): „Koja už kojos, arba kai atstumai neatbaido“ ir „Lietuvos potencialas – pamąstymai V. Putvinskio straipsnio motyvais“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

2020 m. skirta 3 000 eurų.

Vyr. redaktorius Vytautas Radzevičius
Kalbos redaktorė Sandra Balžekaitė
Korespondentas Valdas Kilpys
Dizainas CRITICAL, Paulius Budrikis
Maketas Greta Janutyte

Redakcijos kolegija: Redakcijos kolegija:
Dovilė Pukertaitė (LŠS viešųjų ryšių specialistė)
Tadas Venskūnas (LŠS Pilietinio ugdymo skyriaus vedėjas)
Irena Šalaviejiienė (LŠS išeivijoje šaulė)
Gražvydas Zulanis (CV narys)
Skaidrilė Grigaitė-Mockevičienė (LŠS studentų korporacijos „Saja“ narė)
Gediminas Jankus (CV narys)
Edgaras Diržius (CV narys)

Viršelio nuotraukoje – pirmojo „Trimito“ žurnalo viršelis. 1920 m. LMA Vrublevskijų bibliotekos archyvo nuotrauka.

Adresas: Laisvės al. 34, LT-44240 Kaunas, Lietuva.
el. p. redakcija@sauliusajunga.lt
facebook.com/trimitas.lt

Kasdienės naujienas apie Lietuvos šaulių sąjungą skaitykite oficialiame tinklalapyje www.sauliusajunga.lt

Leidėjas: Lietuvos šaulių sąjunga
www.sauliusajunga.lt facebook.com/sauliusajunga.lt

Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su autorių nuomone.

Rankraščiai negražinami ir nerecenzuojami. Dėl spaudos broko kreiptis į spaustuvę. Spausdino UAB „JUDEX SPAUDA“ Europos pr. 96C, LT-46351, Kaunas

Atstovai užsienyje: LŠS išeivijoje (JAV) J. R. Butkus Toronto (Kanada) V. Pūtvio kuopos vadas V. Pečiulis

1

SUVAŽIAVIME PATVIRTINTAS NAUJAS VADAS

Tekstas ir nuotraukos – Valdas Kilpys

Birželio 6-ąją šauliai visoje Lietuvoje rinkosi į numatytas vietas, kad dalyvautų neeiliniame LŠS suvažiavime. Nors ne pirmą kartą oficialaus suvažiavimo pavadinime vartojamas žodis „neeilinis“, šį kartą iš tiesų pirmas toks suvažiavimas visoje šaulių renginių istorijoje.

Susirinkę šauliai bendravo pasitelkę šiuolaikines technologijas. Prieš auditorijas pastatytos kameros transliavo bendrus salių vaizdus iš visos Lietuvos ir kiekvienos rinktinės šauliai paeiliui buvo sujungiami su centrine suvažiavimo vieta – Kauno įgulos karininkų ramovė. Būtent čia, Kunigaikščių menėje, posėdžiavo dabartinis LŠS vadas plk. ltn. Gintaras Koryzna, pareigas perimsiantis plk. Albertas Dapkus, krašto apsaugos ministras Raimundas Karoblis ir tie delegatai, kurie atstovavo LŠS štabui.

Pasak sklandų ryšį užtikrinusio GI/4 skyriaus specialisto Vladimiro Liapino, tokio masto konferencinis ryšys buvo organizuojamas pirmą kartą. „Kuo daugiau įrangos ir ją valdančių žmonių, tuo daugiau rizikos patirti nesklandumų, todėl labai džiaugiuosi, kad kelių savaičių darbas prieš suvažiavimą testuojant įrangą, ryšį ir žmonių parengimas nenuėjo veltui, nesklandumų pavyko išvengti“, – pasakojo šaulys.

Po procedūrinių sprendimų plk. ltn. G. Koryzna pristatė ataskaitą. Pasak pranešėjo, ši ataskaita iš dalies kartoją pastarajame suvažiavime pateiktus teiginius, tačiau svarbu pabrėžti ir tai, ką parodė pastarųjų mėnesių įvykiai, sietini su COVID-19 pandemija. „Valstybinės institucijos aiškiai suprato, kad mūsų organizacija yra patikimas partneris. Tai įrodėme savo darbais“, – sakė LŠS vadas.

Suvažiavimui pateiktose diagramose ir grafikuose delegatai galėjo matyti realius skaičius, kurie patvirtina vado žodžius: teikiant pagalbą valstybinėms institucijoms ir savivaldybėms per pandemiją laikotarpį buvo pasitelkti 2 647 šauliai, nuo kovo iki gegužės vidurio kasdien įvairias veiklas vykdavo ir tebevykdo per 160 šaulių, vien per šventinį Velykų savaitgalį Lietuvoje į talką policijai atėjo 1 738 šauliai.

Dar viena kiekvienam svarbi žinia sietina su šaulio nario mokesčio surinkimu: 2019-aisiais mokesčių surinkimo procentinė išraiška pakilo iki 89,79 procento. Kitaip tariant, buvo atsisakyta šauliškoje veikloje nedalyvaujančiųjų traukimo į sąrašus, tuo pat metu papildant iš tiesų veikiančių šaulių skaičių, išlaikant vienodą bendrą organizacijos narių skaičių. Baigdamas plk. ltn. G. Koryzna džiaugėsi, kad atsiliepimai apie šaulius iš įvairių institucijų buvo „tikrai geri“, tačiau Krašto apsaugos ministras R. Karoblis jį su šypsena pataisė sakdamas, kad „atsiliepimai yra tiesiog puikūs“. R. Karoblis teigimu, „kariuomenė šauliams visada duoda, ką turi geriausio“, todėl pristatydamas organizacijos vairą perimsiantį plk. A. Dapkų ministras nešykštėjo jam gerų žodžių pirmiausia prisimindamas analogijas abiejų karininkų biografijose.

„Labai svarbu ir toliau puoselėti šauliškumą, jo sklaidą visuomenėje. Stengsiuosi užtikrinti pradėtų darbų tęstinumą, tačiau, atsižvelgiant į kintantį grėsmių pobūdį, prireikus atnaujinti, adaptuoti tiek pasirėngimo programas, tiek galimų užduočių spektrą, užduočių vykdymo struktūras. Lietuvos šaulių sąjungą matau kaip modernią organizaciją, kuri padeda užtikrinti nacionalinį saugumą“, – pristatymas suvažiavimo delegatams sakė plk. A. Dapkus. Jo teigimu, ypatingą dėmesį dera skirti šaulių apginklavimui, LŠS tarptautinių ryšių stiprinimui, santykių su kariuomene stiprinimui.

Paskelbus balsavimą neeiliniame LŠS suvažiavime didžiaja balsų dauguma delegatai pritarė Krašto apsaugos ministro R. Karoblis siūlymui naujuoju LŠS vadu išrinkti plk. Albertą Dapkų. Naujojo vado kandidatūrai pritarė 225 delegatai, susilaikė – 1, nepritariančių neatsirado. x

Lietuvos šaulių sąjungą matau kaip modernią organizaciją, kuri padeda užtikrinti nacionalinį saugumą.

1. Kur susirenka šauliai – ten ir mūsų vėliava.

2-3. M. K. Čiurlionio muziejaus pagrindinė auditorija Kaune mena garbius prieškarinio žmones. Suvažiavimo dieną ten posėdžiavo šauliai.

2

Tekstas – Jolanta Stasytė Berniūnienė, Vrublevskių bibliotekos Senosios periodikos sektoriaus bibliografe

Pirmasis Lietuvos šaulių sąjungos žurnalo „Trimitas“ numeris buvo išleistas 1920 metų birželio 1 dieną Kaune. Leidinys ėjo iki 1940 metų, buvo atkurtas 1990-aisiais. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Senosios periodikos sektoriuje saugomi visi 1920–1940 metais išleisti žurnalo komplektai.

Šaulių sąjunga susikūrė iš būtinybės ginti trapią Lietuvos nepriklausomybę. 1919 metų birželio 21 dieną bermontininkai Šiauliuose nužudė ir sužeidė keliolika Lietuvos kareivių ir civilių. Šie įvykiai paskatino Užsienio reikalų ministerijos Spaudos biuro viršininką Matą Šalčių su bendraminčiais kurti ginkluotos savignos organizaciją, kreiptis į Vyriausybę, kad valdininkai ir tarnautojai gautų ginklų ir būtų išmokyti jais naudotis. 1919 metų birželio 27 dieną įvyko susirinkimas, kurio metu buvo įkurta Šaulių sąjunga, pirmininku išrinktas V. Putvinskis-Pūtvis. Lietuvos šaulių sąjunga iš pradžių buvo Lietuvos sporto sąjungos padalinys, o rugsėjo 15 dieną, patvirtinus įstatų, tapo savanoriška karine nepolitine organizacija, kurios tikslas – ugdyti piliečių kovingumą, patriotizmą, drąsą, plėsti kultūrinį akiratį, kovoti su išorės ir vidaus Lietuvos nepriklausomybės priešais.

Šaulių sąjungos Centro valdyba, suvokdama organizacijos leidinio poreikį, nusprendė steigti žurnalą „Trimitas“. Pirmuoju jo redaktoriumi buvo paskirtas M. Šalčius. Iki 1935 metų leidinyje buvo įprasta nurodyti vien atsakomąjį redaktorių, todėl pirmajame numeryje buvo paskelbta tik Miko Mikelkevičiaus pavardė.

Pirmasis „Trimito“ numeris, paantraštėje pristatytas kaip mėnesinis žurnalas, išleistas 40-ties puslapių. Žinutėje „Nuo Centro valdybos“ atskleista, kodėl pradėtas leisti

ŽURNALUI „TRIMITAS“ – 100 METŲ!

„Trimitas“: trūkė leidinio, padedančio siekti organizacijos tikslų ir auklėjančio visuomenę demokratine dvasia, „neperkošta per partinį koštuvą“. Vedamajame „Trimitą“ išleidžiant“ poetiškai paaiškinta, kodėl naujam leidiniui buvo pasirinktas muzikos instrumento pavadinimas: „kitados garsiai skambėjo mūsų bočių didžiavyrių trimitai. Jų galingą aidą pabaltmarės giriose išgirdę, drebėjo tolimi kaimynai. Bet mūsų sentėvių trimitai ne vergiją garsino. Jie buvo baisūs tik grobuonims – plėšikams“, paskui skambėję tik piemenėlių trimitai, vėliau sugaudę atgimusios tautos trimitai. Nemaža vietos numeryje skirta Lietuvos šaulių veiklos uždavinių ir būdų jiems įgyvendinti aprašymui. Be to, pirmajame „Trimito“ numeryje buvo išspausdinta ir grožinės prozos: Antano Vienuolio „Atleisk jiems, Viešpatie“ ir Vlado Putvinskio „Trys broliai“. Juozas Eretas aptarė karinį auklėjimą Šveicarijoje bei pateikė pasaulio politikos apžvalgą. Juozas Tumas-Vaižgantas straipsnyje „Pulti ar gintis“ ragino „pamėgti ginklą priešui nuvaryti, bet ne žmogžudžiauti ar maištams kelti.“ „Oficialinėje dalyje“ skelbiami Šaulių sąjungos dokumentai: įstatų projektas, Centro valdybos aplinkraštis, Ministro Pirmininko Ernesto Galvanausko padėka šauliams, aprašomas pirmasis Steigiamojo Seimo posėdis. Numerio pabaiga skirta įvairių lietuviškų periodinių leidinių reklaminiams skelbimams.

Pasak Jono Matuso, pirmasis „Trimito“ numeris dėl tokios temų įvairovės išėjęs „gana margas, bet drauge ir gyvas“. J. Tumas-Vaižgantas po dešimtmečio ypač kritiškai vertino „Trimito“ debiutą: numeris nenusisekęs, medžiagos paruošimas ir spausdinimas užtrukę neapsakomai ilgai, leidinys tarsi trilypis turinio prasme, nepatogaus pailgo formato...

Kitas „Trimito“ numeris išėjo tik 1920 metų rugpjūčio 3 dieną, nes Šaulių sąjungos Centro valdyba M. Šalčiaus suredaguoto numerio neleido spausdinti dėl tam tikrų trūkumų. Buvo nutarta, kad ateityje kiekvieną numerį turės tvirtinti redakcinė komisija: M. Šalčius, Juozas Papečkys, Antanas Vienuolis-Žukauskas, V. Putvinskis-Pūtvis, Kazimieras Ralys. Po tokio nutarimo M. Šalčius norėjo atsistatydinti, du mėnesius „Trimitas“ nebuvo spausdinamas. Šaulių sąjungos Centro valdybai pakvietus J. Tumą-Vaižgantą tapti „Trimito“ redaktoriumi, buvo išleistas antras numeris. Žurnalas ėmė eiti kas savaitę. J. Tumas-Vaižgantas redagavo leidinį iki 1920 metų, trylikto numerio.

Vėliau „Trimitui“ ilgiau ar trumpiau vadovavo [ėjo redaktoriaus, atsakomojo redaktoriaus arba redaktoriaus pavaduotojo pareigas] Antanas Busilas, Adolfas Klimas, Juozas Pronskus, Antanas Bružas, Benediktas Štaras,

Kazys Petras Obolėnas-Obuolevičius, Jonas Kalnėnas, Juozas Purickis, Mikas Mikelkevičius, Liudas Vailionis, Teodoras Daukantas, Rapolas Skipitis, Matas Šalčius, Vladas Putvinskis-Pūtvis, Aleksandras Marcinkevičius-Mantautas, Antanas Gravrogas, Antanas Žmuidzinavičius, Vincas Daudzvardas-Daugvardis, Vladas Andriukaitis, Juozas Žukauskas, Balys Vosylius, Petras Ruseckas, Juozas Žemgulyš.

Leidinio redakcijos administratorėmis dirbo Ona Pūtvytė, Magdalena Brazytė, Antanina Kalpokaitė. Nuo 1922 metų iki Lietuvos okupacijos administratoriaus pareigas ėjo Stepas Lipnius-Lipnickas. Jam talkino Feliksas Niaura, Kazys Trumpa, Petras Impulevičius.

Žurnalo dizainą kūrė žymūs to meto Lietuvos menininkai: Antanas Žmuidzinavičius, Jonas Juozas Burba, Jonas Buračas, Antanas Kairys, Kazys Šimonis, Edvardas Krasauskas, Halina Naruševičiūtė-Žmuidzinienė, Aleksandras Šepetys ir kiti. Patrauklumo leidiniui suteikdavo ir Petro Babicko, Mejerio Smečekauskio, Juozo Bačkaičio ir kitų nuotraukos.

Pirmąjį „Trimito“ numerį spausdino M. Sokolovskio spaustuvė, vėlesnius numerius – Valstybės, K. Narkevičiaus ir V. Atkočiūno, „Šviesos“, M. Jolko, „Raidės“, „Vilniaus“, „Meno“, Zavišos ir Steponavičiaus, V. Atkočiūno spaustuvės.

Pradėjęs eiti „Trimitas“ buvo leidžiamas 4 000 egzempliorių tiražu [iš jų 1 500 egzempliorių 1920 metais dėl reklamos buvo išdalyti nemokamai], 1921–1926 metais išleidavo apie 5 000–6 000, 1927 metais tiražas vėl sumažėjo iki 4 000, vėliau kasmet didėjo ir 1940 metais siekė 32 000 egzempliorių.

Per 21 žurnalo gyvavimo metus buvo išleisti 1 006 numeriai, kai kurie iš jų – dvigubi. Pasak Andriaus Randamonio-Rondomanskio, leidinys buvo ne vien Šaulių sąjungos ar jos vadovų nuomonės reiškėjas, bet ir visos skaitančiosios visuomenės auklėtojas bei švietėjas. Žurnale buvo rašoma apie karinius dalykus, skatinta tautinė vienybė, nepriklausomai nuo politinių ar religinių įsitikinimų, propaguota tautinė kultūra [liaudies dainos, tautodailė], raginta išvaduoti Vilnių, atgauti Baltijos pajūrį. Leidinys ugdė dvasinį skaitytojų „šauliškumą“: kovingumą, patriotizmą, drąsą, idealizmą. Buvo skelbiama karinio turinio grožinės literatūros kūrinių, patriotinių eilėraščių. Žurnalas dėl temų įvairovės buvo patrauklus ne tik šauliams, bet ir visuomenei, todėl „Trimito“ skaitytojų buvo gerokai daugiau negu šaulių.

Ilgainiui susiformavo nuolatinė leidinio struktūra, o žurnalo turinį kasmet papildydavo vis naujos temos, daugėjo

ilustracijų. Numerius pradėdavo vedamas, paskui ėjo kultūriniai ir agitaciniai straipsniai, žinios apie užsienio lietuvių, šaulių gyvenimo, karo ir politikos naujienos, provincijos šaulių žinutės, organizacijos vadovybės dokumentų publikacijos. 1921 metais radosi naujų skyrių: „Mūsų menas“, „Liuoslaikiui“, „Retenybių kronika“, „Ivairybės“, „Recenzijos“, „Žinios iš okupuoto krašto“, „Mūsų sportas“, „Klausimai ir atsakymai“. 1922 metais „Trimitė“ atsirado kiltis „Jėga ir grožis“, tvarkoma Karolio Dineikos. Nuo 1925 metų žurnalo puslapiuose – teatro apžvalgų. 1926-aisiais imta skelbti radijo programų, mokslo naujienų apžvalgų skyriuje „Technika ir chemija“. 1929 metais pradėti publikuoti Jono Martinaičio komiksai su humoristiniais eilėrašciais. 1931 metais žurnalą papildė „Šaulių moterų reikalai“. Nuo 1932 metų atsirado skiltys „Savanoriai kūrėjai“, „Okupuotoji Lietuva“ ir „Klaipėda“. 1933 metais žurnalą papildė skiltys „Mūsų ūkininkams“ ir „Skaitytojų mintys“. Pamažu „Trimitas“ išaugo į vieną didžiausių ir skaitomiausių žurnalo Lietuvoje.

Pasak J. Matuso, leidinyje savo straipsnius ir kūrinius publikavo 213 autorių, pasirašiusių pavardėmis arba žinomais slapyvardžiais, o antra tiek – nepasirašiusių. Žurnalui rašė talentingiausi ir žymiausi Lietuvos rašytojai, poetai, žurnalistai, taip pat įvairių pažiūrų visuomenės veikėjai: Adomas Jakštas-Dambrauskas, Juozas Tysliava, Mečislovas Reinys, Jonas Šliūpas, Antanas Smetona, Stasys Raštikis, Petras Vaičiūnas, Vincas Krėvė-Mickevičius ir kiti.

Okupavus sovietams, Šaulių sąjunga buvo likviduota, jos nariai persekiojami. Paskutinis „Trimito“ numeris (nr. 28) išėjo 1940 metų liepos 11 dieną. 1943–1944 metais pagrindyje veikusi Šaulių sąjunga Vilniuje išleido keturis laikraščio „Lietuvos laisvės trimitas“ numerius. Šaulių leidinio tradicija buvo atgimusi ir išeivijoje: 1956–1991 metais emigrantų leidžiamas žurnalas „Karys“ turėjo įdėtinį nenumerojamą Lietuvos šaulių sąjungos tremtyje priedą „Tremties trimitas“, 1991 metais pervadintą „Išėjimo trimitu“. 1958–1973 metais žurnalas „Karys“ taip pat turėjo priedą „Šaulė tremtyje“. Atgavus nepriklausomybę, „Trimitas“ buvo atkurtas: 1990–1991 metais ėjo kaip laikraštis, nuo 1992-ųjų – žurnalas, nuo 2001 metų kovo tapo prieinamas internetu. x

Pirmojo „Trimito“ žurnalo numerio viršelis.

3

LAIŠKAS ŠIMTAMEČIAM „TRIMITUI“

Tekstas – Mindaugas Nefas

1922 metais Vladas Putvinskis parašė laišką neįprastam adresatui – šaulių laikraščiu „Trimitas“. Jame vienas iš LŠS ideologų į laikraštį kreipiasi tarsi į žmogų ir parašo savo idėjas, skirtas šiam leidiniui. „Trimito“ kaip gyvo asmens šaulio įvaizdis buvo paveikus, leidiniui minint 10 metų jubiliejų, daugelis į jį taip pat kreipėsi kaip į asmenį. O ir pats „Trimitas“ 1940 metais skaitytojams parašė laišką, visus būdindamas savo šūkiu: „Tra-ta-ta, tra-ta, tra-ta...“ Nuo mūsų organizacijos leidinio leidybos pradžios praėjo 100 metų, mūsų „Trimitas“ vis dar yra leidžiamas, prenumeruojamas, skaitomas – taigi yra gyvas sutvėrimas. Kilo idėja parašyti mūsų leidiniui dar vieną laišką, šį kartą apie jo šimto metų kelią.

„jeigu tas šaulys „Trimito“ neskaito – laikysim, kad tat yra jo trūkumas planingai dirbančios organizacijos atžvilgiu. <...> Kiekvienas šaulys turi skaityti!“

Mylimas šimtameti „Trimite“, 100 metų jubiliejus – ne juokas, retas kuris tiek daug sulaukia! O Tu štai gyvuoji ir gyvasties prarasti neketini. Per šį šimtmetį daug ko – džiaugsmo ir vargo – patyrei ne tik tu, bet ir tavo leidėja – Lietuvos šaulių sąjunga bei tėvynė Lietuva. Bet štai šiandien kas mėnesį pasieki savo skaitytojus dėl puikiosios redakcijos. Tad džiaugsmas begalinis. Neabejoju, kad atmintimi nesiskundi, bet manau, esi kuklus, todėl neketini kitiems pasakoti apie save. Tau leidus, šiame laiške aprašysiu tavo šimto metų kelią, daugiausia dėmesio skirdamas tavo veiklos pradžiai – 1920–1940 metams, manau, tavo skaitytojams bus vertinga pažinti tave artimiau.

Žmogus savo gimimo prisiminti negali, bet tu, manau, tai gali. Taigi nusikelkime 100 metų atgal. Esame laikinojoje Lietuvos sostinėje Kaune, patalpoje kaip ir lauke atmosfera šilta, juk aplink stalą sėdi ir diskutuoja tau gerai pažįstami: Vladas Putvinskis, Mikas Mikelkevičius, Matas Šalčius, Matas Žvirėnas, Rapolas Skipitis ir Tadas Ivanauskas. Ant to paties stalo guli kalendorius – 1920 metų balandžio 21 diena. Tą vakarą gimei tu, „Trimite“. Nes Centro valdybos posėdyje buvo nuspręsta kartą per mėnesį leisti laikraštį vardu „Trimitas“. Vienas šios idėjos pagrindinių autorių – V. Putvinskis. Neabejoju, kad gerai atmeni ne tik įspūdingus šio didžiūno ūsus, bet ir genialias idėjas, įdomius bei ideologiškai vertingus straipsnius. Tą patį vakarą buvo nuspręsta, kad tavo pirmojo numerio parengimu rūpinsis patrakėlis, jau tuomet pusę pasaulio apkeliavęs Matas Šalčius – itin talentingas ir aktyvus vyras. Jam redaktoriaujant ir pasirodė pirmasis tavo numeris. Ir nors ant jo juodu ant balto parašyta, jog išleistas gegužę, vis tik jau buvo birželis, kai šauliai ir visuomenė galėjo paimti į rankas tave. Oficiali tavo „gimimo vieta“ – M. Sokolovskio spaustuvė. Jau niekas ir nebeatmena, ką kalbėjo skaitytojai apie tavo pasirodymą, gal tu atsimeni?

Šiandien tik pavartyti galime tavo pirmąjį numerį, ten rasime eilėraščių, straipsnių ir net kelis puslapius reklamos. Šaunuolis – nuo pat pradžių verslus buvai, o ne paprastas išlaikytinis.

Kad ir kaip ten būtų, pasirodžius pirmajam numeriui įvyko pirmieji pokyčiai. M. Šalčiui nelabai patiko kitų šaulių lyderių siekis patarti, tad prie leidybos vairo stojo mūsų literatūros klasikas – Juozas Tumas-Vaižgantas, ugningas aukštaitis. Šis darbo ėmėsi entuziastingai: pasikeitė laikraščio išvaizda, atsirado nuolatinių skyrių, o ir eiti dažniau pradėjai – kas savaitę, taigi tapai savaitraščiu. Kiekvieną trečiadienį, vėliau – šeštadienį, o nuo 1927 metų kiekvieną ketvirtadienį pradžiugindavai savo skaitytojus pasirodydamas. Po J. Tumo (kuris taip pat neilgai ėjo „Trimito“ redaktoriaus pareigas) už tavo leidybą buvo atsakingas ne vienas: Adolfas Klimas, Antanas Busilas, Juozas Pronskus, Antanas Bružas, Kazys Obolėnas bei Jonas Kalnėnas. Pastarasis buvo paskutiniu ir ilgiausiai šias pareigas užėmusiu redaktoriumi tarpukariu. Itin ugningo patrioto būta, gaila, kad sulaukė žiauraus likimo, sovietams užgrobęs Lietuvą buvo įkalintas ir žuvo tolimajame Sibire. Daug tavo bendradarbių sulaukė tokio likimo, o tai liudija, jog tavo, „Trimite“, kelias buvo susijęs su Lietuvos valstybės gynimu. Tiesa, tavo skaitytojams reikia priminti, kad leidybos sąlygos buvo sudėtingos ne tik dėl finansinių dalykų, bet ir dėl šalyje egzistavusios cenzūros. O tavo, „Trimite“, publikacijos buvo cenzūruojamos netgi dvigubai. Pirmiausia straipsniai turėjo tikt Centro valdybos pirmininkui (jis būdavo ir atsakingasis laikraščio redaktorius) ir LŠS viršininkui. Antra cenzūros dalis – oficialioji, komendantai, kurie dažniau vadinti raudonaisiais pieštukais, taip pat galėjo pakoreguoti žodžius ar net pastraipas tavo puslapiuose. Tad štai kaip smagu šiandien, kai nėra jokios cenzūros ir tavo redaktorių Vytautas su šmaikščiuoju Valdu gali skleisti šauliškas žinias nevaržomai. >

Šaulys laivo denyje skaito „Trimitą“. Lietuvos centrinio valstybės archyvo nuotrauka.

Tarpukariu neišvengta ir paradoksų. 1926 metais Nr. 49 džiaugeisi, jog LR prezidentu yra šaulys K. Grinius, o jau tų pačių metų nr. 50, jog prie valstybės vairo stojo kitas šaulys, Antanas Smetona. Tarsi perversmo nebūta.

Šiandien tik bibliotekoje arba seno šaulio Kruopučio [jis buvo „Trimito“ komiksų veikėjas] asmeniniame rinkinyje gali rasti ir pavartyti seniausius tavo, mielas senoli, egzempliorius. Juk šaulio Kruopučio rinkinys netgi aprašytas 1940 metais buvo:

**„Sveikiname mes Kruoputį
Mūs Trimito draugą –
Ir Kruoputis ir Trimitas
Juk kartu užaugo.**

**Turi mūs šaulys Kruoputis
Rinkinį įdomų-
Renka jis dabar Trimito
Dvidešimtą tomą!
Brangūs tomai mūs Trimito
Pas jį nesimėto-
Užima jo bibliotekoj
Garbingiausių vietą.“**

Kiekvienas „Trimito“ puslapiuose galėjo atrasti sau artimų publikacijų: juk ne tik rimti ir diskusiniai straipsniai apie LŠS, Lietuvos ir pasaulio problemas atguldavo tavo

puslapiuose. Ar atsimeni tuos juokingus feljetonus, karikatūras, eilėraščius, kurie šypseną priversdavo išspausti netgi santūriąjį LŠS vadą plk. Praną Saladžių. Pripažinkime, talentingojo dailininko, karikatūristo Jono Martinonio tai nuopelnas. Netrūko galvosūkių, konkursų, pavyzdžiui, 1926 metais ieškojai aukščiausio ir žemiausio Lietuvoje, dabar jau niekas neatsimena, ar tau pavyko juos rasti. O gal atsimenate Jūs, skaitytojai? Bet ne tik linksmybėmis tu ir tavo bendradarbiai užsiėmėte. Šauliai ir visuomenė galėjo skaityti apie šauliško elgesio standartus, apie tikrą, o ne išgalvotą šaulišką garbę. Bet labiausiai įsiminė pamokančios iliustracijos šauliams, ką ir kaip jie turi daryti: „Kaip šaulys šoka?“, „Kaip šaulys elgiasi gatvėje?“. Manau, kad dėl to tavo galima būtų vadinti šaulių mokytoju. Tik ar viską išmoko tavo mokiniai?

Tikriausiai pritarsi man, mielas šimtameti, jog tavo stiprybės šaltinis yra žmonės, kurie rašė ir vis dar rašo tau įvairius straipsnius. O jų tarpukariu netrūko! Žymūs mūsų literatūros veikėjai: Antanas Žukauskas-Vienulis, Faustas Kirša, Kazys Binkis, Vincas Krėvė, Bernardas Brazdžionis ir kiti tau yra parašę ne vieną publikaciją. Savo sukauptomis mokslo žiniomis dalijosi: Tadas Ivanauskas, Vaclovas, Mykolas ir Viktoras Biržiškos, Petras Šalčius.

Netrūko tavo puslapiuose ir žymių politinių, visuomenės bei kariuomenės žmonių straipsnių, juk rašė ir Antanas Smetona, generolas Stasys Raštikis, generolas Vincas Grigaliūnas-Glovackis, Jonas Navakas, Martynas Jankus, Karolis Dineika. Ak, jei tik reikėtų išvardyti visus tau per šimtmetį parašiusius asmenis, nežinia, kiek puslapių reikėtų. Tad džiugesys neišpasakytas, kad tiek draugų turėjai, o ir turi.

Vis tik tavo šimto metų kelias nebuvo vien tik pergalingas. Netrūko ir bėdų. Dabar pakalbėkime apie tai, ar tave mylėjo ir myli šauliai? Atsakymas atrodo vienareikšmiškas – taip. Bet koku būdu šauliai savo meilę demonstruoja? Nėra abejonių, esi girdėjęs ir skaitęs apie save daugybę nuostabių žodžių. Bet tikriausiai vienas svarbiausių būdų tapti nuolatinio leidinio skaitytoju ir prenumeratoriumi. O štai, jei žiūrime į prenumeratorių skaičius, meilė lyg ir mažesnė atrodo, ir taip visą šimtmetį. Ir ko tik nedarė šaulių vadovybė, kad tos meilės daugiau atsirastų ir kiekvienas šaulys imtų ir prisidėtų prie tavo, „Trimito“, gyvavimo. Prisiminkime 1920–1940 metus. Šaulių lyderiai nuolatos apeliuodavo į šaulių sąmoningumą, prenumeratorių reikalingumą organizacijai. Juk net pats šaulių tėvas Vladas Putvinskis yra sakęs:

1. „Trimito“ 10-mečio šventė 1930 m. Kaune. Lietuvos centrinio valstybės archyvo nuotrauka.
2. „Trimito“ bendradarbiai prie redakcijos pastato Kaune. Sėdi, iš kairės: redaktorius Jonas Kalnėnas, atsakingasis redaktorius ir LŠS CV pirmininkas Antanas Žmuidzinavičius, Vladas Andriukaitis. Stovi, iš kairės: ekspeditorius Feliksas Niaura, administratorius Stepas Lipnickas, ekspeditorius Kazys Tumpa. Lietuvos centrinio valstybės archyvo nuotrauka.

„Jeigu tas šaulys „Trimito“ neskaito – laikysim, kad tat yra jo trūkumas planingai dirbančios organizacijos atžvilgiu. <...> Kiekvienas šaulys turi skaityti!“

Akcentuota, kad tai yra pareiga. Deja, tai nelabai padėjo, todėl imtasi griežtesnių priemonių – 1936 metais įsigaliojusiame organizacijos statute nurodyta, jog šaulys „išsirašo Sąjungos laikraštį“. Nepaisant to, dar ir po kelerių metų konstatuota, kad dalis šaulių šios savo pareigos neįvertino ir neatliko. Tokia situacija varė į neviltį šaulių vadą plk. P. Saladžių, jo įsitikinimu šaulys, neskaitantis „Trimito“, „negali būti pažangiu, negali eiti kartu su gyvenimu ir turėti tų žinių, kurios jam reikalingos šauliniame darbe“.

Tavo jubiliejaus proga ir finansinius dokumentus pavarčiau. Vargė, kiek daug sąskaitų! Juk laikraščio leidyba reikalavo nemažų išlaidų, matau, kad lešų trūkumą jautei nuolatos. Štai skaitome: 1928 m. konstatuota, jog laikraščio leidyba atsiėjo apie 70 tūkst. Lt nuostolio. 1937 m. iš viso buvo gauta 162 609,99 Lt pajamų [iš jų prenumerata – 90 841,74 Lt; skelbimai ir reklama – 11 768,25 Lt; KAM subsidija – 60 000 Lt], o išlaidų turėta 171 237,42 Lt. Taigi, įskaičiuojant KAM skirtą finansavimą, buvo patirta 8627,43 Lt nuostolio. 1939 m. nuostoliai dėl leidybos dar labiau išaugo.

Nuostolis buvo net 23 855 Lt! Remiantis 1939 metų duomenimis, matyti, kad tave prenumeravo tik apie 34 proc. šaulių. Aktyviausi prenumeratoriai gyveno Kauno I [57,6 proc.] ir Vilkaviškio VIII [53,1 proc.] rinktinėse. Pasyviausios šiai idėjai ir drauge privalomai statuto nuostatai buvo Telšių III [13,6 proc.] ir Seinų IX [14,9 proc.] rinktinės.

Ar tik ne tokia nepatenkinama situacija lėmė, kad 1939 metais Lietuvos kariuomenėje buvo iškelta mintis sujungti du krašto apsaugos sistemos leidinius „Trimitą“ ir „Karį“? Toks siūlymas motyvuotas lešų taupymo reikalingumu, nes abiejų žurnalų leidyba bendrai per metus atsieidavo apie 160 tūkst. Lt. Taip pat manyta, kad, stabilizavus situaciją su lenkais, nebereikia atviriau kalbėti, kaip tai darė „Trimitas“. Tuomet tave išgelbėjo tik tvirta ir griežta LŠS vado pozicija: „nustodama Šaulių Sąjunga savo laikraščio nustotų visuomeniškumo ir savarankiškumo, būtų pažeista ir pažeminta. <...> Mano giliu įsitikinimu, kiek aš pažįstu Š. S-gą kaip idėjinę organizaciją – Trimito sujungimo klausimas negali būti svarstomas.“ Tad tavo stiprybė buvo „Trimito“ reikšmė ir prasmę suvokiantys šauliai.

Bet pagirkime tavo skaitytojus, jų gretos nuolat augo, bet šiam augimui kelių užkiрто be pasipriešinimo sutikta sovietinė

okupacija 1940 metų birželį. Nors jau okupacijos metu buvo išleisti 4 tavo numeriai. Bet tikriausiai man pritarsi, kad ten tik vardas tavo buvo likęs, o straipsniai ir nuotaika visiškai neatspindėjo tavo asmeninės pozicijos. Netrukus naujoji Lietuvos valdžia nutraukė tavo leidybą. Tad iš viso per 20 leidybos metų, nuo 1920 metų birželio iki 1940 metų birželio buvo išleisti 1 005 tavo numeriai, tiesa, kai kurie buvo dvigubi. Tad tikrai gausiai ir kokybiškai skleidėi šauliškąją mintį. Atgimei jau ne Lietuvoje, o Išeivijoje, ten pasitraukusių brolių ir sesių dėka. Nuo 1956 metų apie šaulišką veiklą galėjai sužinoti skaitydamas „Tremties Trimitą“, kuris buvo leidžiamas kaip „Kario“ žurnalo dalis. Vis geriau nei nieko! Tačiau kaip tikras feniksas iš pelenų pakilai tik Sąjūdžio metais, kai mes, lietuviai, pakilome kovoti dėl laisvos valstybės. Ar atsimeni tą emociją, tą begalinę ambiciją? Apie tai galėsime pakalbėti kitame laiške. Gal ir daugiau jų gausi? Mielas šimtameti, neabejoju, kad ilgai gyvuosi tik tuomet, jei mes, tavo skaitytojai, būsime aktyvūs, nepamiršime ne tik skaityti, bet ir prenumeruoti tavęs. Juk taip gera tave kiekvieną mėnesį išvysti. Tad trimituok, „Trimito“, skleisk žinią šauliams ir visuomenei!

Tavo skaitytojas ir bendradarbis
Mindaugas Nefas x

„LIETUVOS POTENCIJA“ – PAMĄSTYMAI V. PUTVINSKIO STRAIPSNIO MOTYVAIS

Tekstas – Valdas Kilpys

1923 metų gegužės 17 dieną „Trimite“ buvo išspausdintas Vlodo Putvinskio straipsnis „Lietuvos potencija“. Jau regiu surauktas žurnalo skaitytojų kaktas: „Vėl po senus raštus kapstomasi. Į ateitį reikia žiūrėti.“ Tikra tiesa, tačiau šio straipsnio intriga slypi ne bandyme iš naujo perpasakoti V. Putvinskio mintis, o mesti žvilgsnį ateitin: kiek ir dėl ko buvo teisus ar neteisus mūsų organizacijos kūrėjas, kalbėdamas apie ateities Lietuvą, kurioje dabar gyvename?

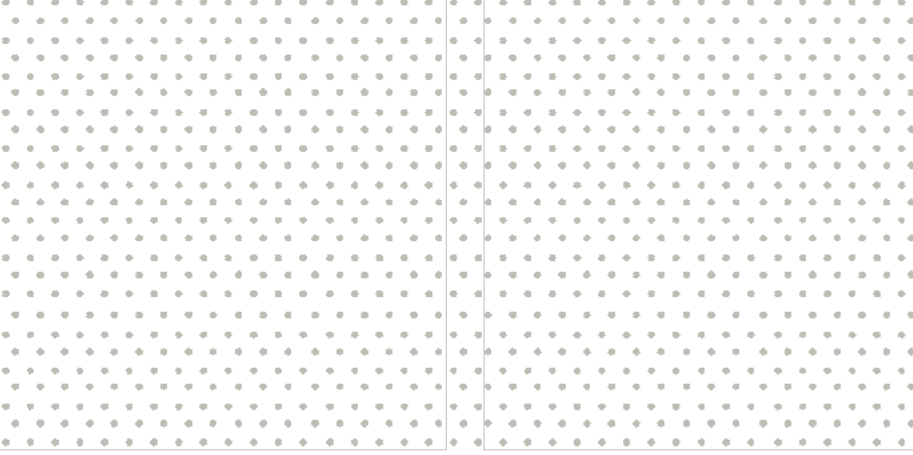
BANDYMAS ATSPĖTI LIETUVOS ATEITĮ

Atsižvelgiant į straipsnio parašymo metą, šis tekstas yra bandymas nuspėti Lietuvos ateitį. „Kas tai yra potencija? Kiekviena tauta, taip pat kaip ir kiekvienas žmogus, susideda iš dviejų pasaulių. Vienas – realus, tai tas, kas yra dabar; antras – nematomas, tai tas, kas gali būti, o dar nėra, tai tos neišnaudotos, laukiančios savo dienos, jėgos, kaip pasėtas, o dar neišdygęs grūdas, kaip tas kalnas, kurio turtai dar nėra iškasti. <...> Tokių neišnaudotų potencijos jėgų ir galimybių turi kiekvienas žmogus, kiekviena tauta. Kiekviena turi dar neiškastų turtų kalną“, – rašo LŠS įkūrėjas apie mūsų laikus.

Lietuvos potencija.

Kas tai yra potencija? Kiekviena tauta, taip pat kaip ir kiekvienas žmogus, susideda iš dviejų pasaulių. Vienas realus, tai tas, kas yra dabar; antras nematomas, tai tas, kas gali būti, o dar nėra, tai tos neišnaudotos, laukiančios savo dienos, jėgos, kaip posėtas, o dar neišdygęs grūdas, kaip tas kalnas, kurio turtai dar nėra iškasti.

Beveik po šimtmečio galime klausti: ar tuos turtus Lietuva sugebėjo iškasti? Pats autorius straipsnyje sako, kad rašinys „Lietuvos potencija“ yra skirtas sudėlioti svarbiausiems dalykams valstybės pradžiai, kitas jo tikslas – atspėti, kas laukia Lietuvos. Gyvendami 2020-aisiais jau esame V. Putvinskio spėjamoje ateityje. Bandykime įdėmiau pažvelgti, kokius svarbius dalykus akcentuoja LŠS įkūrėjas, kalbėdamas apie anuometinės Lietuvos ateitį, kurios dalyviais esame.

Ar didelė Lietuvos „kalno“ turtų vertė? V. Putvinskis valstybės galią (potenciją) skirsto į dvi dalis: tautos sielą ir krašto ekonomikos išlygas arba kalbant dabartine terminologija – ekonomines galias. Jo teigimu, maža yra turėti tik didelę potenciją. Reikalingos dar ir tinkamos išlygos potencialui išnaudoti. Perfrazuojant kartais objektyvios sąlygos būna neišnaudojamos dėl įvairiausių priežasčių: tingumo, organizacinių gebėjimų stokos, okupacijos ar paprasčiausio žioplumo. Gali sėdėti ant aukso krūvos ir keikti aplinką, kad niekas jo nenuneša iki lombardo.

Pirmiausia, aptariama geopolitinė padėtis. V. Putvinskio Lietuva driekiasi „ant sienos tarp Rytų ir Vakarų“, todėl savyje galime rasti ir to, ir ano. Tačiau, pasak autoriaus, neabejotinas dalykas yra tas, kad visgi esame vakariečiai. Rytai, o tiksliau, *rusai* (kalba šioje vietoje ir kitur netaisyta, – aut. past.) yra ne realaus gyvenimo ir darbo kultūros žmonės. Jie – plačių užmojų, didžiųjų sumanymų tauta, bet realiaame gyvenime to įgyvendinti nesugeba. Kreipiant žvilgsnį į dabarties aktualijas dingojasi, kad LŠS ideologas itin tiksliai nusakė „paslaptinę rusišką sielą“, kuria taip mėgsta didžiuotis kaimynai.

Vakariečiai, priešingai – materialinės kultūros žmonės. Jų siela yra sausesnė, *siauresnė*, tačiau gyvenime neabejotinai daugiau pasiekama. Matyt, viena geresnių šiandienos iliustracijų šiam V. Putvinskio teiginiui yra kosmonautikos plėtra: Rusijos kosmoso agentūra, turėdama visą galingos valstybės palaikymą, beviltiškai atsilieka, kai JAV privati Elono Musko valdoma korporacija „Space X“ šiomis dienomis pasiuntė į kosmosą naujos kartos erdvėlaivį su dviem astronautais.

V. Putvinskis teigia, kad lietuvių sielai prieinamos abiejų kultūrų gražiosios pusės. Tiek JAV, tiek Vokietijoje tautiečiai užsirekomendavę kaip tvarkingi ir geri žmonės, kurie moka sistematingai dirbti. Pas rusus mūsiškiai gauna aukščiausių vietų ir yra žinomi, kaipo geri, sumanūs organizatoriai ir administratoriai.

Pateikdamas istorinius pavyzdžius autorius teigia, kad lietuviai išsilaikė kaip prie žemės

prikibusi žolė ir net sunkiausiais istorijos etapais duonos ir lašinių šmotelis vis buvo ir buvo.

Vėlyvesnė – pokario ir sovietmečio – valstybės istorija tik patvirtina šį V. Putvinskio identifikuotą lietuvių išgyvenimo sindromą: mūsų tremtiniai, jei tik buvo galimybės, net *sibiruose* vos po kelių metų prakusdavo ir kai kuriais atžvilgiais gyvendavo geriau nei vietiniai. Šių eilučių autoriui tėvas yra pasakojęs, kad dalis tremtinių iš Krasnojarsko krašto buvo *išbuožinti* antrą kartą ir išvežti dar toliau į Šiaurę. Taigi, daro išvadą V. Putvinskis, lietuvių siela turi jauną galingą neišnaudotą potenciją, kuri iki šiol buvo prislėgta vergijoje ir miegojo neatsibudusi. *Vieną kartą atbudus, ji nesustos ir neliks užpakalyje kitų atbudusiųjų tautų, bet, turėdama tokią potenciją, pralenks jas.* Už lango – 2020-iejį. Apsilvalgome. Pamąstome. Įvertiname. V. Putvinskis teisus.

DAR ŠIEK TIEK PUTVINIŠKOS EKONOMIKOS

Brandesni šauliai, kuriems teko išgyventi sovietmečio žlugimą, turbūt pamena viešumoje vis nuskambėdavusį teiginį, kad gyvensime kaip Švedijoje. Ši Skandinavijos valstybė 1990-aisiais buvo suvokiama kaip gerovės etalonas. Bendrai tariant, ir pati politinė situacija buvo panaši į 1920-ųjų Lietuvos norą vaduotis iš išorės jėgų.

V. Putvinskiui gerovės etalonu yra Danija. Štai kaip jis aprašo būtinumą tobulinti Lietuvos ūkį: „Lyginant Lietuvą su Danija, pažymėsim, kad Danijos plotas yra beveik dviem milijonais hektarų mažesnis už Lietuvos, o produkuoja nepalyginamai daugiau. Tai yra labai suprantama tam, kas buvo aplankęs abi šalis. Danijoje aukšta žemės kultūra, danų ūkininkas laiko iki 2 galvų galvijų ant vieno hektaro, gauna apie 70 centnerių grūdų iš hektaro. Lietuvoje plotų plotai geros bet dar neapdirbtos žemės. Ant ha užauga tik 20–25 centnerių grūdų, o galvijų laikoma daugiausia 1 gyvulys ant 2 hektarų.

Grįžtant normaliam gyvenimui nepriklausomoje Lietuvoje ir smarkiai augant apšvietimui, Lietuvos ūkis greit susilygins savo našumu su Danija. Jeigu gerai naudojamos žemės plotas Lietuvoje padidės du kart, o produkcija 3 kart, tai bus išprodukuota jau 6 kart daugiau negu dabar. Dabar eksportuojamą (išvežamą) ne daugiau 10 procentų pagamintų produktų. Jeigu bus gaminama 6 kartus daugiau, tai vidaus vartojimas tiek pat nepakils. Tegul kraštas suvartos du kart tiek, kiek dabar, vis paliks eksportui už auksą 52 kartus daugiau negu dabar.“ Dabarties Lietuva žemės ūkio srityje nuo

Europos neatsilieka. 2019 metų sausio 1 dienos duomenimis, buvo registruota 115 819 ūkininkų ūkių. Nors ši ūkio šaka nėra prioritetinga ir esama nemažai bėdų (pvz., ES nevienodos išmokos įvairių šalių ūkininkams), tačiau faktas lieka faktas: ūkininkai pagamina kelis kartus daugiau produkcijos, nei reikia mūsų šaliai. Ir sėkmingai parduoda taip pildydami valstybės iždą mokesčiais.

NAUDINGŲJŲ IŠKASENŲ KLAUSIMAS

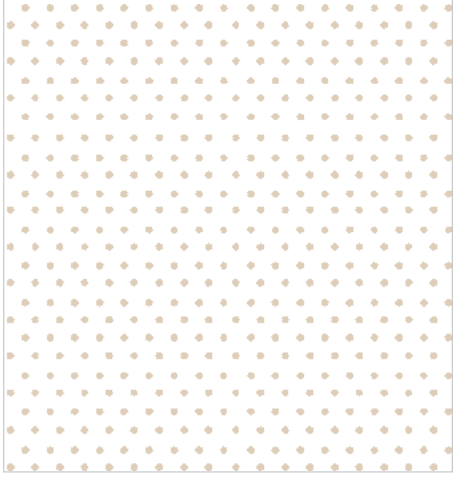
Dabarties piliečiai aiškiai suvokia, kad mūsų valstybė neturi itin daug naudingųjų iškasenų. Nenuostabu, kad šį faktą pastebėjo ir V. Putvinskis. Tačiau jam tai neatrodo rimta priežastis, dėl ko Lietuva turėtų jungtis tiesiogiai su Lenkija (būtent mūsų kaimynės pretenzijos anuomet buvo viena iš esminių priešpriešos ašių). „Na, ką padarysi, neturime tai ir neturime, kaip neturi ir visa eilė mažų valstybių, gyvenančių kur kas geriau negu Lenkija. Toks klausimo statymas tai yra paprastas minties *švindelis*“, – tvirtina autorius.

Jo teigimu, Lietuvai tapus Lenkijos provincija nei geležies, nei druskos, nei anglių pigiau negausime. V. Putvinskis yra aiškus laisvosios rinkos šalininkas ir savo žodžius pagrindžia štai tokiu teiginiu: „Jeigu mes būsime laisvi, tai galėsime laisvai imti geležį ir t. t. iš to konkurento, kurs pasiūlys pigiau. Gausim pigiau tuos tavorus ir iš tų pačių lenkų, nes jeigu būsime laisvi tai jų kasyklos ne pabėgs toliau, o jeigu pasiduosim jiems, tai tos kasyklos neatvažiuos arčiau.“ Teiginys vertas tikro liberalo vardo.

Po beveik šimtmečio atgimusi Lietuva, tiksliau sakant, visi mes įrodėme, kad V. Putvinskio nusakyta Lietuvos potencija buvo reali, pasiekama. Pandemijos įveikimas, skolinimosi galimybės, pramonės plėtra ir gebėjimas greitai prisitaikyti prie kritinių sąlygų ir dabar stato mūsų valstybę greta Europos lyderių. Ir tai tik trys dešimtmečiai laisvos valstybės gyvavimo.

Svarbiausia, kad galima drąsiai teigti, jog LŠS ideologo pasakyti žodžiai nė kiek neprarado aktualumo ir po šimtmečio. Jie vis dar galioja žvelgiant į tolimesnę ateitį: „Jau tik paviršutiniai apsvartę Lietuvos neišnaudotą potenciją matome, kad ji yra didžiausia palyginus su tuo, kas yra dabar. Skirtumas tarp to, kas yra ir tarp to, kas gali ir turi būti, yra milžiniškai begaliniai didelis.“ x

SOVIETINĖ OKUPACIJA IR LIETUVOS ŠAULIŲ SĄJUNGOS LIKVIDAVIMAS

Tekstas – Stasys Ignatavičius, LŠS V. Putvinskio-Pūtvio klubo prezidentas

Prieš 80 metų, 1940 metų birželio 15 dieną, Sovietų Sąjungai klatingai sulaužius 1939 metų spalio 10 dienos Lietuvos ir Sovietų Sąjungos savitarpio pagalbos sutartį ir tarptautinius įsipareigojimus, Raudonoji armija įsiveržė į mūsų valstybės teritoriją ir ją okupavo. Kartu su daigiatūkstantine kariuomene (apie 220 tūkstančių karių ir karininkų) į Lietuvą atsibastė ir sovietinės represinės struktūros. Prasidėjo Lietuvos Respublikos ir jos žmonių naikinimo procesas.

Gausiausia ir pažangiausia tarpukario Lietuvos organizacija – Šaulių sąjunga, kuri per visą savo gyvavimo laikotarpį tarp narių siekusi ugdyti dorą, patriotinę dvasią, ištikimybę, pilietiškumą ir visas gerąsias žmogaus savybes [šaulys – tautos riteris], ir tuos jos siekius įpareigojo pagrindiniai teisiniai ir programiniai aktai, pagrįsti Vlado Putvinskio [Sąjungos įkūrėjo ir svarbiausio ideologo] paskelbtais principais, tarp kurių pagrindiniai buvo – stiprinti ir ginti Lietuvos nepriklausomybę, saugoti tėvų žemę, jos tradicijas ir kultūrą [šiais principais vadovaujasi ir veikia 1989 metais atkurta šiandieninė šaulių organizacija], nuo pat pirmųjų sovietinės okupacijos dienų atsidūrė naujosios marionetinės valdžios ir sovietinių represinių struktūrų taikinyje.

Jau birželio 19 dieną Maskvos statytinis prezidentas Justas Paleckis pasirašė aktą Nr. 773, kuriuo masiškiausios ir sunkiausiai kontroliuojamos pilietinės organizacijos [Šaulių sąjungos naujieji Lietuvos „viešpačiai“ daugiau prisibijoję negu kariuomenės, nes šauliškoji dvasia gyveno šeimose, giminėse, kaimuose, miesteliuose, miestuose...] vadas plk. P. Saladžius buvo atleistas iš pareigų, paleistas į atsargą ir jam buvo uždrausta lankytis Šaulių sąjungos štabe. Savo paskutiniame įsakyme šauliams jis rašė: „... linkiu ateityje jums dar našiau dirbti šaulių darbą, žengti pirmyn ir būti gerais talkininkais mūsų [Lietuvos – aut. past.] kariuomenei.“

Liepos 12 dieną plk. P. Saladžius buvo suimtas ir įkalintas Utenos kalėjime [išėjęs į atsargą gyveno savo sodyboje Vyžuonose, netoli Utenos], vėliau perkeltas į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą kaip nelojalus sovietinei santvarkai ir už kontrrevoliucinę veiklą. Iš nelaisvės jam pavyko ištrūkti 1941 metų birželio 23 dieną, kai sukilėliai išlaisvino kalėjime buvusius politinius kalinius. Tą pačią dieną, kaip ir plk. P. Saladžius, ir vėliau kariuomenės vado gen. Vinco Vitkausko [nuo birželio 17 dienos ir marionetinės vyriausybės krašto apsaugos ministras] įsakymu buvo „išleisti atsargon“ nemažai aktyvių aukštų Lietuvos kariuomenės karininkų, kurių dalis vėliau buvo suimti ir apkaltinti antisovietine veikla („liaudies priešai“). Gen. V. Vitkausko įsakymu Nr. 66 nuo birželio 21 dieną LŠS vadu buvo paskirtas LŠS štabo viršininkas plk. lt. Petras Žukas.

Jau birželio 23 dieną SSRS karo atašė mjr. Korotkyčius pareikalavo iš naujojo Šaulių sąjungos vado pranešti, kiek Šaulių sąjungoje yra narių ir kiek organizacija turi ginklų [valdiškų, visuomeninių ir asmeninių]. Tai šauliams buvo signalas, kad jie būsią nuginkluoti. Šauliai rinktinėse ėmė ieškoti galimybių, kaip nusišėpti bent dalį ginklų. Po to buvo žengtas kitas

marionetinio kariuomenės vado gen. V. Vitkausko žingsnis. Birželio 25 dieną jis įsakė Šaulių sąjungai iki birželio 29 dienos perduoti artimiausioms karinėms dalims visus turimus ginklus. Šitai jau bylojo apie artėjantį Šaulių sąjungos sunaikinimą. Marionetinės vyriausybės vidaus reikalų ministras M. Gedvilas, „vadovaudamasis valstybės saugumo interesais“, birželio 27 dieną sustabdė visų Lietuvoje veikusių draugijų veiklą. Taip formaliai buvo suspenduota ir Šaulių sąjungos veikla. Nuo tos dienos nebebuvo legalių šaulių būrių sueigų.

Birželio 28 dieną buvo pradėti keisti „patikimesniais“ apskričių komendantai [LŠS rinktinių vadai], vietoj jų įkuriant karinių viršininkų įstaigas, kurios kiek vėliau buvo pertvarkytos į sovietinius karinius komisariatų. Su kiekviena sovietinio gyvenimo diena gausėjo areštų, didėjo sovietinė savivalė. Prie viso šito labai stengėsi gerai atlikti tariamų krašto šeimininkų vaidmenį – Justas Paleckis, Mečislovas Gedvilas, Antanas Sniečkus, gen. Vincas Vitkauskas ir kiti Kremliaus pakalikai. Jėga ir smurtu jie labai norėjo išlaikyti jiems paklusnius karius ir šaulius.

Birželio 28 dieną gen. V. Vitkauskas kariuomenei ir šauliams paskelbė įsakymą: „... Į Lietuvos valstybės teritoriją atvyko didelis kiekis mums draugingos SSRS kariuomenės, kad patikrintų mūsų ir savo kraštų saugumą ir sudarytų tikras sąlygas vykdyti savitarpio paramos sutartį... Bendriems Lietuvos ir Sovietų Sąjungos interesams, tampriems dvasiniams ryšiams ir supratimui, kaipo garantija savitarpio paramos vykdymui, senoji [Lietuvos – aut. past.] politinė santvarka turėjo būti pakeista nauja, visai aiškiai draugiška ir nuoširdžia mūsų didžiajai sąjungininkei – Sovietų Sąjungai... Mūsų kariuomenė paliks, kaip ir buvusi, ji ir toliau gins Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę, tik jau ne viena, bet drauge su SSRS kariuomene. Dėl to nepasitikėjimui, abejojimui ir nekorektiškiems santykiams su rusų kariuomene neturi būti vietos... Visa, kas daroma, pačios vyriausybės apgalvotai ir planingai, tad iš visų reikalauju rimties ir išsijusę darbo...“ Šventas naivumas ar gudri taktika?

Skelbė apie Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, kurią gins sovietų kariai, tankai ir politrukai, apie išliekamą Lietuvos kariuomenę, kai kariuomenėje jau buvo prasidėjęs valymas ir išsijusę dirbo enkavedistai bei komisariai... Norėdamas įsisteikti vietinei ir okupacinei valdžiai ir išlikti, birželio 29 dieną LŠS vadas plk. lt. P. Žukas kariuomenės vadui gen. V. Vitkauskui, „prezidentui“ J. Paleckui ir vidaus reikalų ministrui M. Gedvilui pateikė naują „Lietuvos liaudies šaulių

1. Lietuvos šaulių sąjungos vadas Pranas Saladžius kalba sąjungos dvidešimtmečio minėjime.
- Kaunas, 1939 m. birželio 25 d. Fotografas J. Miežlaiškis. Lietuvos centrinis valstybės archyvas.
2. Buvusio Lietuvos šaulių sąjungos vado Prano Saladžiaus, suimto 1940 m. liepos 31 d., nuotrauka.
- Lietuvos centrinis valstybės archyvas.

sąjungos“ statutą, pagal kurį Sąjunga turėjo tapti panašia į Sovietų Sąjungoje veikusį osoaviachimą – SDAALR [rus. DOSAAF] pirmtaką. Šiame statuto projekte buvo rašoma:

„1. Lietuvos liaudies šaulių sąjunga yra valstiečių ir darbo žmonių vyrų ir moterų karinė savanorių organizacija, tvarkoma demokratiniais pagrindais;

2. Sąjungos tikslas: stiprinti darbo žmonių dvasinį ir fizinį pajėgumą, pratinti prie karinio gyvenimo, parengiant darbo liaudį ginti krašto laisvę ir nepriklausomybę, kad būtų sąmoningi ir stiprūs kovotojai dėl šviesesnės Lietuvos liaudies ateities...“

Tačiau jokio atsakymo į šį projektą nebuvo sulaukta, nes ir siūlomos reorganizuoti Šaulių sąjungos svarbiausias tikslas liko ginti Lietuvos nepriklausomybę. Be to, Maskvos emisarai ir girdėti nenorėjo, kad egzistuotų kokia kita, be bolševikų partijos, Lietuvoje veikusi masinė organizacija. >

J. Paleckis nedelsdamas pasirašė įsakymą, kad nuo liepos 13 dienos Lietuvos šaulių sąjunga likviduojama su visomis jos įstaigomis ir organizacijomis.

Tačiau Lietuvos visuomenė apie Šaulių sąjungos likvidavimą sužinojo tik liepos 16 dieną. Mat laukta, kol praeis rinkimai į Liaudies seimą, ir buvo baiminamasi neramumų. Be to, naktį iš liepos 11 į 12 dieną buvo įvykdyti masiniai suėmimai ir dauguma suimtųjų buvo aktyviausi šauliai ir kariai.

Sovietų Raudonoji armija peržengia Lietuvos Respublikos sieną. 1940 m. birželio 15 d.

Lietuvos centrinio valstybės archyvo nuotrauka.

Liepos 1 dieną buvo uždarytos visos buvusios nepriklausomos Lietuvos politinės, visuomeninės, kultūrinės, švietimo ir religinės (konfesinės) organizacijos. Lietuvos šaulių sąjunga kaip nepolitinė, bet visuomeninė karinė organizacija, tuomet dėl Maskvos emisarų, diktavusių savo pakalikams Lietuvoje visus teisės aktus, neapsižiūrėjimas dar formaliai šiuo įstatymu nebuvo uždaryta, bet Damoklo kardas virš organizacijos jau kabojo... Liepos 3 dieną „prezidentas“ J. Paleckis ir vidaus reikalų ministras M. Gedvilas pasirašė naują Karo lauko įstatymą: „Kas kursto karius, šaulius ar kitus kariuomenės ir Šaulių sąjungos pareigūnus:

1) nevykdyti valstybės įstatymų ar valstybės organų įsakymų,

2) sudaryti Lietuvos Respublikai priešingas ar slaptas organizacijas arba dalyvauti tokiose organizacijose,

3) sukilti prieš valstybės organus ar kitaip jiems pasipriešinti,

4) nuversti esamą Lietuvos Respublikos valstybinę santvarką,

5) veikti Lietuvos Respublikai priešingų valstybių naudai, tas baudžiamas mirties bausme ar sunkiųjų darbų kalėjimu nuo dviejų metų ligi gyvos galvos.“

Pagal šį įstatymą buvo galima suimti arba nužudyti kiekvieną neįtikusį sovietinei valdžiai. Nors įstatymas buvo paskelbtas liepos 3 dieną, dar prieš šio įstatymo paskelbimą dešimtys aktyviausių Šaulių sąjungos narių buvo suimti ir įkalinti... Liepos 4 dieną Lietuvos kariuomenė buvo reorganizuota į Lietuvos liaudies kariuomenę. Prasidėjo Lietuvos kariuomenės naikinimas pagal Kremliaus scenarijų ir jis buvo vykdomas, nes už nepaklusnumą grėsė įkalinimas arba mirties bausmė. Liepos 5 dieną SSRS ypatingasis įgaliotinis Lietuvos valstybės likvidavimui, žinomo budelio, SSRS vidaus reikalų liaudies komisaro Lavrentijaus Berijos asmeninis bičiulis, Vladimiras Dekanozovas ir SSRS pasiuntinys Lietuvoje Nikolajus Pozdniakovas marionetinei Lietuvos vyriausybei nurodė nedelsiant likviduoti Šaulių sąjungą.

Liepos 7 dieną tuometis valstybės saugumo departamento direktorius ir Lietuvos kompartijos [Kominterno sekcija] vadovas Antanas Sniečkus [Maskvos emisarų diktuojamas] patvirtino lemtingą Lietuvos žmonėms, tiek Šaulių sąjungai bei pačiam A. Sniečkui atskirai dokumentą, kurį jo pavedimu sukūrė ir pasirašė partijos bendražygiai Kominterno konspiracinio [žvalgybinio ir teroristinio]

darbo specialistai: Fridis Krastinis, Icikas Dembo, Levas Finkelšteinas, Judita Komodaitė, Antanas Mackevičius, Danielius Todesas, Alfonsas Gailevičius, Eusiejus Rozauskas ir Aleksandras Slavinas [beveik visi palikę kruviną pėdsaką 1940–1941 m. sovietinio teroro ir pokario metų sovietinio siautulio istorijoje]. Tas dokumentas vadinosi „Priešvalstybinių partijų: tautininkų, voldemarininkų, liaudininkų, krikščionių demokratų, jaunalietuvių, trockistų, socialdemokratų, eserų, šaulių ir kt. vadovaujančio sąstato likvidacijos paruošiamųjų darbų ir operatyvinės likvidacijos planas.“

Įgyvendinant šį čekistų planą, naktį iš liepos 11 į 12 dieną per Lietuvą nuvilnijo areštų bangos, kurios tęsėsi iki Antrojo pasaulinio karo. Šaulių sąjungą nuginklavus, suspendavus jos veiklą ir spaudžiant Maskvos emisarams, liepos 11 dieną krašto apsaugos ministras „prezidentui“ J. Paleckiui pateikė aktą Nr. 1048/a dėl Šaulių sąjungos likvidavimo. J. Paleckis nedelsdamas pasirašė įsakymą, kad nuo liepos 13 dienos Lietuvos šaulių sąjunga likviduojama su visomis jos įstaigomis ir organizacijomis. Tačiau Lietuvos visuomenė apie Šaulių sąjungos likvidavimą sužinojo tik liepos 16 dieną. Mat laukta, kol praeis rinkimai į Liaudies seimą, ir buvo baiminamasi neramumų. Be to, naktį iš liepos 11 į 12 dieną buvo įvykdyti masiniai suėmimai ir dauguma suimtųjų buvo aktyviausi šauliai ir kariai.

Bolševikinė „Tiesa“ 1940 metų liepos 16 dienos numerio vedamajame „Šaulių sąjungą uždarius“ rašė: „Šaulių sąjunga, kurios žodis buvo svarus krašto gyvenime, neišdrįso tarti atviro žodžio prieš reakcingąjį smetonizmą... Šis ginkluotas reakcijos lidzas, įpratęs dangstytis patriotine skraiste, anksčiau ar vėliau galėjo tapti grėsmingu liaudies ir jos vyriausybės priešu. Todėl jos uždarymas yra nuoseklus Liaudies vyriausybės žygis kovoje su liaudies priešu...“ Liepos 17 dieną šis įstatymas buvo paskelbtas „Vyriausybės žiniuose“.

Šaulių sąjungos likvidacijos įsakymą Nr. 97 krašto apsaugos ministras V. Vitkauskas, kariuomenės vadas Feliksas Žemaitis ir politinis vadovas [politrukas] Jonas Macijauskas pasirašė liepos 25 dieną: „Respublikos Prezidento š. m. liepos 11 d. aktu Šaulių sąjunga nuo š. m. liepos 13 d. likviduojama.“ Tą pačią dieną V. Vitkauskas paskelbė atgaleine data ir kitą įsakymą dėl Šaulių sąjungos turto perėmimo nuo liepos 11 dienos. Pagal tą įsakymą Šaulių sąjungos turtas turėjo būti perduotas kariuomenei, LKP[b] ir komjaunimo organizacijoms, profsąjungoms, Švietimo ministerijai ir savivaldybėms. Prasidėjo nihilistinis

Šaulių sąjungos turto „išparceliavimas“ ir išgrobstymas. Daugiausia turto [patalpų, baldų, sukauptų lėšų ir kt.] atiteko sovietinei kariuomenei, po to LKP[b], komjaunimo organizacijoms, savivaldybėms, mokykloms. Daug ką Raudonoji armija bei LKP[b] pasigrobė be jokių perėmimo aktų. Pavyzdžiui, Kretingos apskrities karinis viršininkas savo raporte Šaulių sąjungos likvidacinei komisijai pranešė, kad Raudonosios armijos įgula Skuode savavališkai užėmė Šaulių namus, naikino ten buvusias knygas, archyvą, baldus ir kitą turtą. Panašiai sovietinės kariuomenės kariai užgrobė ir Palangos šaulių turtą; kompartija be leidimo pasisavino Tryškių būrio turtą, taip pat Marijampolės rinktinės, Jiezno būrio ir t. t. Šaulių namuose kūrėsi LKP[b] komitetai, kariniai komisariatai, agitatorių klubai, LŠS Centro namuose Kaune buvo įkurti LKP[b] politinio švietimo namai.

Tuometė „Tiesa“ 1940 metų rugsėjo 24 dieną rašė: „Partijos švietimo namuose, skaitykloje, šiandieną visų dėmesį traukia per visą sieną didelis užrašas: „Stalinas – tai Leninas šiandien“, raudona vėliava ir fotografijos. Tai Stalino kampelis...“ Likvidacinės komisijos pirmininkas plk. Otto Milaševičius ir politinis vadovas Bronius Žekonis pasirašė paskutinį komisijos įsakymą: „Šaulių sąjungos štabe likvidacija pradėta š. m. rugpjūčio 1 d. ir baigta š. m. rugsėjo mėn. 15 d.“ Nuo tos dienos organizacijos gyvavimas baigėsi. Kai kurie „istorikai“ mėgina Šaulių sąjungai ir šauliams primesti 1941 metų birželio mėn. pabaigoje Lietuvoje pradėtą vykdyti holokaustą prieš žydų tautybės žmones. Norisi, kad jie atkreiptų dėmesį į dvi datas – 1940 metų liepos 13 ir rugsėjo 15 dienas... Jau likvidavus Šaulių sąjungą, 1940 metų lapkričio 28 dieną vidaus reikalų liaudies komisaras Aleksandras Guzevičius pasirašė įsakymą „Apie apsileidimą antisovietinio ir socialiai svetimo elemento ataskaitoje.“ Šiame čekistiniame įsakyme buvo nurodoma: „Operatyviniam darbui yra svarbu žinoti, kiek yra Lietuvos teritorijoje buvusių policininkų, baltagvardiečių, buv. karininkų, antisovietinių politinių partijų bei organizacijų narių ir pan. ir kam tas elementas yra sukonzentruotas. Tai yra reikalinga žinoti todėl, kad būtų nustatytos kontrrevoliucijos jėgos ir nukreiptas operatyvinis-agentūrinis aparatas joms apdirbti ir likviduoti.“ Prie šių antisovietinių ir „socialiai svetimų elementų“ buvo priskirti: „Visi buvę tautinių šovinistinių antisovietinių partijų, organizacijų ir grupių nariai: tautininkai, jaunalietuviai, voldemarininkai, liaudininkai, krikščionys demokratai, tautinės ter. org. Nariai [„Geležinis Vilkas“], studentų korporacijų aktyvas, šauliai... buvę politbanditai ir baltųjų ir kt. antisovietinių armijų savanoriai [Nepriklausomybės kovų dalyviai – kariuomenės kūrėjai-savanoriai, kurių dauguma buvo LŠS nariai].

Ataskaitoje šauliams buvo skirtas atskiras punktas: „Šaulių sąjungos vadovaujantis sąstatas, pradedant būrių vadais ir baigiant Sąjungos viršininku; centro valdybos nariai; Sąjungos štabo nariai; dalinių – kuopų ir rinktinių, tiek vyrų, tiek moterų – aktyvas; nuolatiniai žurnalo „Trimitas“ bendradarbiai.“

Iki 1941 metų vasaros čekistai iš įvairių šaltinių jau buvo suregistravę 57 895 šaulius. Taip buvo ruošiasi visiškam buvusių Šaulių sąjungos narių (dalis jų jau buvo suimti, įkalinti ar nužudyti stalininiuose kalėjimuose ar koncentracijos lageriuose) fiziniam likvidavimui [1989 metų rugsėjo 20 dieną Lietuvoje atkūrus Šaulių sąjungą, šaulių organizacija vėl tapo sovietinių represinių struktūrų taikinyje ir tai tvirtina Arvydo Anušausko knygoje „Visiškai slapta. KGB“ pateikti archyviniai duomenys, LSSR KGB pirmininko Eduardo Eismunto 1990 metų sausio 4 dienos „1989 m. Lietuvos TSR KGB operatyvinės ir tarnybinės veiklos ataskaitos“ duomenys ir KGB archyvuose rasti tuometinių šaulių sudaryti sąrašai. Kažin ar nebuvo ruošiamasi fiziniam šaulių susidorojimui 1991 metų sausio mėn. sovietams užgrobus valdžią Lietuvoje ar laimėjus pučistams?].

Likvidavus Šaulių sąjungą, nesibaigė šaulių persekiojimas ir represijos. Tam pagrindo davė ir LSSR NKVD UGB 2-ojo skyriaus viršininko D. Todeso 1941 metų kovo 20 dienos raštas Nr. 2/652 Lietuvos NKVD apskričių skyrių viršininkams: „Visai slapta. Apie kontrrevoliucinę pusiau karinę šaulių organizaciją. Lietuvos šaulių sąjunga yra pusiau karinė fašistinė organizacija, kurios uždavinys buvo – savo narių karinis parengimas ir tautinis auklėjimas,

t. y. parengimas karinės atsargos kariuomenei ir kovai su vidaus priešais. Nors Šaulių sąjungai priklausė įvairių pažiūrų žmonės ir formališkai sąjunga buvo nepartinė, bet faktiškai jai vadovavo tautininkai... Šaulių sąjungai pradžią davė 1919 metais prieš lietuvių tarybinę valdžią kariavę baltieji partizanai...Visas šaulių tarpe dirbtas darbas daugiausia siekė išauklėti šaulius tautinėje ir šovinistinėje dvasioje ir neapykantoje prieš Tarybų Sąjungą ir komunistus, paruošti žmonių atsargas karui ir nuslopinti krašte revoliuciškai nusiteikusių gyventojų bruzdėjimus...“ Iki karo su Vokietija pradžios buvo suimta, įkalinta, ištremta apie 70 proc. buvusių šaulių rinktinių, kuopų ir būrių vadų ir per 90 proc. Centro valdybos ir LŠS štabo narių ir apie 60 proc. buvusių eilinių šaulių.

Dešimtys šaulių buvo žvėriškai nužudyti čekistų surengtose žudynėse [Rainiuose, Juodupėje, Panevėžyje, Pravieniškėse, Petrašiūnuose, Červenės miške prie Minsko ir kitose žudynių vietose] prasidėjus Vokietijos–Sovietų Sąjungos karui. Nors organizacija ir buvo likviduota, buvę jos nariai liko ištikimi šauliškai priesaikai. Tai jie įrodė kovodami už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę pirmose 1941 metų birželio 23–28 dienos sukilėlių gretose ir didvyriškoje pokario rezistencijoje. Šauliškoji dvasia prikėlė Šaulių sąjungą 1954 metų kovo 7 dieną, kai organizacija buvo atkurta išeiivijoje, ir galop – 1989 metų rugsėjo 20 dieną, kai Šaulių sąjungos vėliava vėl suplevėsavо Lietuvos padangėje. Ta dvasia ir organizacija gyvuos, kol Lietuvoje bus sąmoningi mūsų valstybės piliečiai. x

1940 METŲ BIRŽELIO 15-OJI. PAŠVENTYS

6

Tekstas – Regina Kliukienė, kraštotyrininkė

2020 metų birželio 14 dieną prie paminklinio akmens Pašvenčio k., Jurbarkų sen., Jurbarko r., įvyko Vidaus reikalų ministro generolo Kazio Skučo ir Valstybės saugumo departamento direktoriaus Augustino Povilaičio atminimo pagerbimas, kurį inicijavo žinoma Jurbarko rajono kraštotyrininkė Regina Kliukienė.

Pagerbimo ceremoniją organizavo Jurbarko rajono savivaldybė, Jurbarko P. Paulaičio 701-osios kuopos šauliai ir Jurbarko kultūros centro Konstantino Glinskio teatro (vad. D. Samienė) nariai. Siūlome perskaityti kraštotyrininkės Reginos Kliukienės parengtą straipsnį, skirtą įvykiams atminti.

Minint sovietų okupacijos pradžios 80-metį ir VSD direktoriaus A. Povilaičio 120-ąsias gimimo metines.

Birželis į Lietuvos istoriją 1940–1941 metais įrašė tris skaudžias datas – birželio 14-ąją – masinių tremčių pradžią, 15-ąją – sovietų okupacijos pradžią, birželio 22-ąją – Vokietijos–Sovietų Sąjungos karo pradžią. Ir visos jos pareikalavo šimtų tūkstančių Lietuvos gyventojų kančių, nelaisvės metų ir gyvybių, buvo sunaikintas mūsų tautos genofondas. Iki šiol ši netektis turi daug reikšmės visam mūsų šalies gyvenimui. Kas vyko 1940 metų birželio 15-ąją Lietuvoje ir prie Lietuvos–Vokietijos valstybinės sienos Pašventyje?

Pašventys, per penkis šimtus metų buvęs pasienio kaimas, XIII amžiaus pabaigoje įkurtas prie sraunaus Šventosios upelio (nuo upelio ir kilo dviejų kaimų: Pašvenčio ir kitapus sienos buvusio Antšvenčių kaimo pavadinimai – aut. pastaba), iš visų pusių apsuptas pušynais. Gyveno apie dešimt smulkių ūkininkų. Žemė čia niekad nebuvo derlinga, todėl pašventiškaiai vertėsi darbu miške, miško medienos plukdymu, žvejyba. Moterys ir vaikai nuo pat vasaros pradžios iki rudens šalnų rinko gausias miško gėrybes. Kiekvienas šio ir gretimų kaimelių gyventojas jau vaiku būdamas gerai žinojo klaidžius takus per sieną į anapus buvusių Vokietiją.

Pašventyje buvo muitinė, pasienio policija, pradžios mokykla, netoli Nemuno pušyne – sporto aikštė, veikė pašto agentūra, restoranas, kiek toliau į šiaurę – girininkija. Toks buvo Pašvenčio kaimo paveikslas tą įsimintiną 1940 metų birželio 15-ąją. Kad atkurčiau tos dienos įvykių seką, sklaidžiau įvairią istorinę, dokumentinę, publicistinę medžiagą, kalbėjau su to meto įvykių liudininkais, A. Povilaičio giminėmis.

Birželio 15-osios rytą į Pašvenčio girininkiją paskambino pašto agentūros vedėja Petrė Lesevičiūtė ir pranešė, kad jai nepažįstamas žmogus ateina į agentūrą, skambina į Kauną, išeina, pereina Lietuvos–Vokietijos sieną, vėl grįžta į agentūrą, vėl skambina į Kauną. Pašto vedėja girdėjo, kad kalbėdamas jis mini rusus, jų reikalavimą, Berlyną. Po pokalbio su P. Lesevičiūte girininkas tuoj pat patraukė į agentūrą, pakeliui užsukdamas ir į restoraną. Tik spėjęs praverti restorano duris susidūrė su jo savininke A. Andukevičiene, kuri su dideliu susijaudinimu pasakojo, kad Pašventyje vyksta nepaprasti dalykai: neseniai čia buvo užėjęs gražiai apsirengęs nematytas ponas, paprašė šokolado, konservų ir dar kažko ir padavė penkiasdešimt litų, kai restorano savininkė jam pasiūlė grąžą, jis atsisakė priimti, sakydamas, kad jam pinigai nereikalingi. A. Andukevičienė supratusi, kad čia kažkas blogai, prašiusi, kad ponas daugiau pasakytų. Tačiau nepažįstamasis nieko nepaaiškinęs išėjo. Kai girininkas atėjo į pašto agentūrą, sužinojo, kad tas žmogus

1. Atminimo pagerbimo ceremonija Pašventyje, Jurbarko r., 2020-06-14.

vėl buvo atėjęs, paprašė išeiti čia buvusius žmones ir vėl skambino į Kauną, minėjo daug pavardžių, kurių P. Lesevičiūtė neįsiminusi, o baigdamas pokalbį keletą kartų pasakė: „Būkite ramūs.“ Norėdamas išsiaiškinti nepažįstamo pono elgesį pasienyje, girininkas nuėjo į greta esančią pasienio muitinės punkto raštinę, kur punkto vedėjo Sabaliausko pasiteiravo, kas čia per nepažįstamas ponas zuja po Pašventį? Sabaliauskas pasakė, kad tai dr. Meškauskas turįs užsienio pasą, tad keletą kartų buvo perėjęs sieną. Girininkas suprato, kad dr. Meškauskas yra Pranas Meškauskas-Germantas, Valstybės saugumo departamento valdininkas. Kitapus plento buvo ūkininko Augusto Orento sodyba. Orentas domėjosi politika, tad girininkas nuėjo pas jį pasiteirauti apie dienos įvykius Pašventyje.

A. Orentas papasakojo, kad mokykloje yra apsistojęs Vidaus reikalų ministras generolas Kazimieras Skučas, Valstybės saugumo departamento direktorius Augustinas Povilaitis ir dr. Pranas Meškauskas-Germantas. Vėliau, girininkui pasikalbėjus su pasienio policijos viršininku K. Kondrotavičiumi ir mokyklos vedėja Marta Kreičiene, paaiškėjo, kad rusai „už raudonarmiečių persekiojimą“ reikalauja iš Lietuvos vyriausybės sumti ir nubausti generolą K. Skučą ir direktorių A. Povilaitį. K. Skučas, A. Povilaitis ir P. Meškauskas-Germantas į Pašventį atvyko birželio 15 dienos rytą. Nors rusai savo reikalavimuose dr. P. Meškausko neminėjo, Skučas ir Povilaitis, matyt, jį atsivežė vesti derybų su Lietuvos vyriausybe. Meškauskas su užsienio pasu galėjo laisvai pereiti sieną į Vokietiją ir tartis su Lietuvos atstovybe Berlyne, taip pat su vokiečių valdžios pareigūnais. K. Skučas, A. Povilaitis su šeimomis ir dr. P. Meškauskas-Germantas apsistojo pradžios mokykloje, nes mokyklos vedėja M. Kreičienė buvo A. Povilaičio giminaitė.

Valandos bėgo, dr. P. Meškauskas vis dar konsultavosi su Kaunu ir Berlynu. Nei K. Skučas, nei A. Povilaitis nei oficialiai, nei slapta per „žaliąją“ sieną pereiti į Vokietiją nebandė. Šiandien kyla klausimas, kodėl? Jie abu gerai žinojo, ko nori Maskva. Yra tik vienas atsakymas – K. Skučas ir A. Povilaitis A. Merkio vyriausybei buvo davę garbės žodį, kad be jų sutikimo jie sienos nepereis. Iliustracijai pateikiu Stefanijos Skučienės (generolo K. Skučo žmonos – aut. pastaba) atsiminimus, užrašytus Viktoro Ašmensko knygoje „Didžiosios tautos aukos“, V. 2009., apie iš birželio 14 į 15 dieną prezidentūroje vykusį pokalbį. >

Naktį iš birželio 14
į 15 d. sulaukėme
Sovietų Rusijos
ultimatumo. Jo
pirmasis punktas
kaip tik lietė mano
vyrą ir Povilaitį:
buvo reikalaujama
abudu patraukti
atsakomybėn.

„Naktį iš birželio 14 į 15 d. sulaukėme Sovietų Rusijos ultimatumo. Jo pirmasis punktas kaip tik lietė mano vyrą ir Povilaitį: buvo reikalaujama abudu patraukti atsakomybėn. Apie tai sužinojom tą pačią naktį. Apie 2 val. vyras telefonu buvo Merkio [ministro pirmininko – aut. pastaba] iškviestas. Sugrižęs papasakojo apie sunkią padėtį. Netrukus jis vėl iškviestas į prezidentūrą. Po kokių trijų valandų grįžo į namus. Čia pat laukė žinių ir Povilaitis. Vyras tuoj papasakojo, kad mūsų vyriausybė nutarė priimti visus sovietų reikalavimus. taigi tuo pačiu sutiko jį ir Povilaitį atiduoti teismui. Mano vyras aiškino toliau: „Dėl ultimatumo priėmimo prezidentas Antanas Smetona labai susijaudinęs, bet jis nieko negalėjęs padaryti prieš ministrų tarybos daugumos nusistatymą – patenkinti visus sovietų reikalavimus. Jaučiau, kad manęs jau dabar gali nebeišleisti, tuomet prašiau, kad leistų man ir Povilaičiui vykti prie Vokietijos sienos ir daviau garbės žodį, kad be vyriausybės žinios nepasišalinsim. Pokalbyje su prezidentu dėl mano ir Povilaičio likimo kartu dalyvavo ir A. Merkys, bei S. Raštikis, kuriam buvo pavesta sudaryti naują vyriausybę. Prezidentas jiems pareiškęs: „Vyrai, žiūrėkite, jog šitų žmonių nekaltas kraujas nekristų ant mūsų ir mūsų vaikų. Raštikis atsakęs, kad viską padarysiąs ir laiku mums bus pranešta, kada reikės pasitraukti. A. Merkys tylėjo. Dabar mums leista vykti į pasienį. Jie prižadėjo pranešti, kada bus laikas pereiti sieną. Aš prižadėjau be jų pranešimo niekur nesišalinti, net paprasčiau, kad duotų policijos rezervo apsaugą“, – maždaug tokiais žodžiais tada mano vyras, grįžęs iš prezidentūros, nušvietė siaubingą būklę.“

Apie 15–16 valandą Pašvenčio pasienio multinėje suskambėjo telefonas, Sabaliauskas užrašė tokio turinio telegramą, gautą iš Kauno per Jurbarko policiją: „Pasienio policijos rajono viršininkui. Nedelsiant sustiprinti sienos apsaugą. Jeigu generolas Skučas arba direktorius A. Povilaitis bandytų pereiti sieną, juos sulaikyti ir areštuoti.“ Jurbarko nuovados vachmistras J. Juospaitis su trimis policininkais atvyko į Pašventį. Mokyklos kieme jie pastebėjo generolą K. Skučą, stovintį su žmona ir dviem dukrom. J. Juospaitis perskaitė suėmimo įsakymą, kurį, beje, prieš savo valią turėjo pasirašyti tokio pat tragiško likimo Teisingumo ministras Antanas Tamošaitis, kilęs iš gretimo Smukučių kaimo. K. Skučą uždarė atskiroje mokyklos patalpoje. Netrukus buvo suimtas ir A. Povilaitis, kuris, pamatęs policininkus, suimančius Skučą, bandė bėgti, bet pasienio policininkas Krivickas suėmė. A. Povilaitis, prie savęs turėjęs jam priklausiusį darbo ginklą, galėjo priešintis,

bet, kaip jis vėliau tardytojams sakė, į Lietuvos pareigūną, atliekantį vadovybės įsakymą, jis negalėjęs šauti. Tokia buvo jo moralė, jų abiejų. Skučo ir Povilaičio, duoto garbės žodžio kaina.

Čia pat, Pašventyje, prie valstybinės sienos buvo ir Augustino Povilaičio gimtinės sodyba. Jo brolis Petras, matęs A. Povilaičio suėmimą, brolienę Katariną Povilaitienę paslėpė miltų skrynioje, o vaikus – Romualdą ir Beatričę kartu su savais vaikais išsiuntė į mišką, kad jie nebūtų suimti ir nematytų to, kas čia vyksta.

Rytojaus dieną suimtieji buvo nugabenti į Jurbarko policijos nuovadą, iš kur 11.30 valandą iš Jurbarko į Kauno VI fortą buvo nugabenti trimis automobiliais. Tą pačią dieną suimtuosius forte aplankė skubiai į Kauną atskridęs ypatingasis SSRS vyriausybės įgaliotinis Lietuvai V. Dekanozovas. Jis norėjo įsitikinti, ar tikrai generolas K. Skučas ir departamento direktorius A. Povilaitis suimti. Birželio 20 dieną abu suimtieji buvo perkelti į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą, o jau liepos 23 dieną buvo išgabenti tardyti į Maskvą, NKVD centrą Liubianką.

Suimtuosius išvežė iš šalutinės geležinkelio atšakos Aleksote. Tarp suimtųjų buvo ir pulkininkas Dulksnys, pulkininkai leitenantai – Kirlys, Matusaitis, kiti aukšti Lietuvos pareigūnai. Iki Minsko su suimtaisiais buvo elgiamasi mandagiai. Minske jau sutemus suimtieji buvo suvaryti į kitą, grotuotais langais vagoną. Kelionėje iš suimtųjų buvo žiauriai tyčiojami. Viso to neišlaikė pulkininko Kirlio nervai – jis išprotėjo. Liepos 25 dieną suimtieji jau buvo Liubiankos tardytojų rankose. Nors tardomi tiek K. Skučas, tiek Povilaitis nepriėmė jiems primestų kaltinimų, Augustinas Povilaitis buvo sušaudytas 1941 metų liepos 12 dieną, o Kazimieras Skučas – tą pačią metų liepos 30 dieną. Abu nužudyti Maskvos Butyrkų kalėjime.

Apie šį atvejį vėliau iš lagerio sugrižęs buvęs Lietuvos užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys savo atsiminimuose rašė: „Kokie mes tada buvome naivūs tikėję, kad Lietuvos teismai teis suimtuosius – K. Skučą ir A. Povilaitį...“

Tragiško likimo sulaukė ir P. Meškauskas-Germantas. Už nepaklusnumą okupacinei nacių valdžiai, už atvirą pasipriešinimą sudaryti lietuviškąjį SS legioną 1943 metų kovo mėn. kartu su kitais inteligentais patekęs į Štuthofo koncentracijos stovyklą, tapo kaliniu Nr. 21253. Ten ir mirė vos peržengęs keturiasdešimtmetį 1945 metų balandžio 22 dieną, iki karo pabaigos likus vos keliolikai dienų. Kryžių kalne paminklinėje lentoje Štuthofa kaliniams atminti yra įrašyta ir dr. P. Meškausko-

Germanto pavardė. O koks buvo tolesnis Augustino Povilaičio artimųjų, jo šeimos likimas?

Vyrus suėmus, Katarina Povilaitienė su vaikais – Romualdu Ramučiu ir Marija Beatriče ir Stefanija Skučienė su dukromis – Birute ir Jūrate skubiai perėjo sieną į Vokietiją. Vokiečių okupacijos metais K. Povilaitienė su vaikais grįžo į Giedrių kaime (dabar. Jurbarkų sen.) buvusį vyro ūkį. Tikėjusi čia sulaukti žinių apie savo vyro likimą. Tačiau baigiantis karui vėl teko trauktis į Vokietiją, o iš ten – į JAV. K. Povilaitienė mirė 1993 metų pavasarį, palaidota Lemonto kapinėse, kur antkapiniame paminkle iškalta ir Augustino Povilaičio pavardė. Beje, abi šeimos ilgus metus ieškojo žinių apie suimtuosius, tačiau iš Maskvos sulaukdavo vienintelio atsakymo: „Žinių neturime.“ Tik po kurio laiko apie K. Skučo ir A. Povilaičio žūtį sužinojo iš tarybinės lietuvių enciklopedijos.

Neišliko ir Pašvenčio kaime buvęs A. Povilaičio tėvų ūkis. Šiandien jo buvimą ženklina tik rūsio liekanos ir alyvų krūmai. Pirmaisiais vokiečių okupacijos metais sudegė gyvenamasis namas. Daržinę, kurioje buvo įkurtas vokiečių kariuomenės maisto sandėlis, vokiečiai sudegino 1944 metų spalio mėn., prieš užeinant rusams. Tėvas Mikas Povilaitis buvo miręs dar 1935 metais, palaidotas Pašvenčio kapinėse. Motina Anė Povilaitienė, 1944 metais traukdamasi į Vakarus, sunkiai susirgo ir Rytrpūsiuose mirė. Kartu su ja besitraukiančios dukros motiną palaidojo vienoje iš pakelės sodybų.

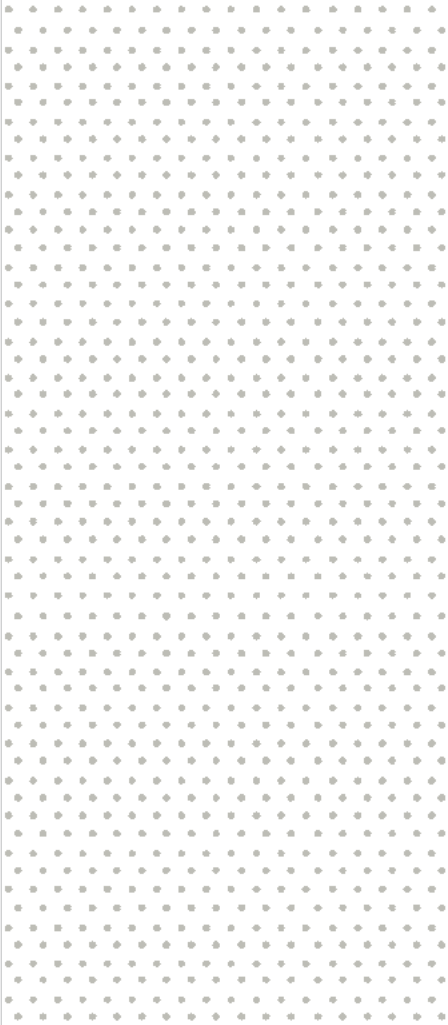
Sovietų auka tapo ir jauniausias Augustino brolis Jurgis. Vyriausias šeimoje buvo Petras (iš viso Povilaičių šeimoje buvo vienuolika vaikų – aut. pastaba), kuriam daug kartų teko kentėti nuo čia pat Pašventyje 1940–1941 metais įsikūrusių sovietų pasienio kariškių, kurie pasistatydavo Petrą prie medžio ir kaip taikinį apšaudydavo. Kiti Augustino broliai ir seserys jau anksčiau buvo emigravę į užjūrį ir įsikūrę Kanadoje.

1992 metų birželio mėn. „Gydytojų žiniose“ R. Lipšienė parengė straipsnį apie jau antrą kartą iš Lemonto (Ilinojaus valstijos, JAV) į Lietuvą atvykstantį odontologą Romualdą Ramutį Povilaitį (g. 1932 m.), kuris tiek 1989 metais, tiek ir 1992 metais atvyksta ne atstogauti, o perduoti bent dalį savo trisdešimties metų darbo patirties kolegoms Lietuvoje. Su jam asistuojančia žmona Milda atvyko savo lėšomis, atsivežė savo portatyvinę įrangą, medžiagas, instrumentus. Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, Šiauliuose pirmą kartą buvo praktiškai mokoma dirbti su estetiniu dantų gydymu – spindulinėmis

plombomis. Taip pat R. Povilaitis skaitė ir paskaitas. Ir visa tai buvo daroma Lietuvos žmonėms be jokio atlygio. Tuo R. Povilaičio rūpestis Lietuvos medicinai nesibaigė, jis – ADAL (Amerikos dantistų pagalbos Lietuvai) viceprezidentas. Kano medicinos akademijoje paskirtos patalpos, kuriose šios asociacijos rūpesčiu buvo įrengtas kabinetas. Visa įranga, medžiagos, instrumentai gauti iš JAV nemokamai. Lietuvos studentus mokė JAV specialistai. Didelę humanitarinę pagalbą Lietuvos vaikams su negalia teikė ir Romualdo sesuo Marija Beatričė Povilaitytė (g. 1935 m.). Ligoniuks ji priimdavo į savo namus, jais taip pat rūpindavosi ir atvykusį į Lietuvą: kiekvieną aplankė, kiekvienam dovanų atvežė. Ir visa tai daro vien savo lėšomis. Romualdą ir Beatričę pažinę Lietuvos žmonės stebisi jų pasiaukojamu darbu ir gerumu. Jie užauginę savo vaikus, anūkus, dalį savo energijos skyrė ir Lietuvos žmonėms.“

R. Povilaitis tikina esantis patenkintas ir labai dėkingas, kad Lietuva, atkūrusi nepriklausomybę, pagerbė tėvo nuopelnus. Dar 2006 metais Lietuvoje Romualdas Povilaitis iš prezidento Valdo Adamkaus rankų priėmė tėvui po mirties skirtą Vyčio kryžiaus ordiną. Tokį patį apdovanojimą prezidentas V. Adamkus įteikė ir K. Skučo artimiesiems. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, K. Skučas ir A. Povilaitis buvo reabilituoti. 1992 metais gauti reabilitacijos dokumentai ir iš Maskvos. Beje, tik po 50 metų jų garbė buvo apginta. Jie pripažinti nekaltais.

K. Skučo ir A. Povilaičio atminimui Veiveriuose, Kančių kalnelyje, pastatytas stogastulpis, 1941–1942 metais nužudytų Lietuvos ministrų memoriale Kadrėnuose (Ukmergės r.) tarp 18-kos Lietuvos ministrų stovi paminklai ir pirmosioms sovietų okupacijos aukoms – generolui K. Skučui ir saugumo departamento direktoriui A. Povilaičiui atminti. Kaune, prie K. Skučo ir A. Povilaičio namų, pritvirtintos memorialinės lentos. Prie buv. Vidaus reikalų ministerijos pastato Kaune 1991 metais pritvirtintos atminimo lentos K. Skučui ir A. Povilaičiui atminti. K. Skučo atminties paminklas 2017 metais pastatytas jo gimtinėje Mauručiuose, Prienų r.. 1998 metais sūnaus R. Povilaičio lėšomis Augustino Povilaičio atminimas Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Jurbarko skyriaus rūpesčiu įamžintas gimtajame Pašvenčio kaime. Kaune, Aleksote, K. Skučo ir A. Povilaičio vardais pavadintos gatvės, Jurbarkų sen. Dainių II k. viena gatvelių pavadinta Augustino Povilaičio vardu. x

1. VSD direktorius Augustinas Povilaitis.
2. VRM ministras generolas Kazys Skučas.
3. Pranas Meškauskas-Germantas.

KOJA UŽ KOJOS, ARBA KAI ATSTUMAI NEATBAIDO

Žygeivė Ieva Lastauskaitė: „Tas jausmas, kuris ateina po sunkaus žygio, su niekuo nesulyginamas. Euforija!“

Tekstas – Dovilė Pukertaitė
Nuotraukos – iš asmeninio levos Lastauskaitės archyvo

Aktyvus laisvalaikis gali būti įvairus – kas bėgioja, kas eina į žygius. Kodėl pasiryžtama įveikti ne vieną dešimtį kilometrų, kalbamės su žygeive Ieva Lastauskaite (34 m.).

Jau po kurio laiko intensyvaus žygiavimo pagerėjo sveikata, emocinė būsena, fizinė forma ir požiūris į daugelį dalykų.

7

Kaip užsikrėti žygių virusu?

Pagrindinė priežastis, kodėl pradėjau domėtis žygiais, buvo mano pačios sveikatos problemos. Buvau išbandžiusi bėgimą, bet tik patyriau traumų ir supratau, kad tai ne man. Vėliau sėdimas darbas ir pasyvus gyvenimo būdas privedė prie to, kai vieną vakarą pasilenkus valyti grindų ir stojant taip surakino nugarą, jog net sucypiau... Vėliau tie skausmai tik aštrėjo ir dažnėjo, kol galiausiai daktaras nustatė, jog nugaros nervą užspaudžia slankstelis ir čia jau vaistai nebepadės, vienintelė galimybė – sportas. Gydytojas pametėję pasiūlymą pabandyti greitąjį ėjimą arba vaikščiojimą! Dėl greitojo ėjimo man buvo gana keista, nes nebuvau girdėjusi, kad kažkas tuo užsiimtų, bet pabandžiau vaikščioti. Iš pradžių vakarais, aplink savo rajoną, vėliau – pėsčiomis iš namų į centrą (atstumas 7–8 km), tada išmėginau savo jėgas keliuose žygiuose po 10 km ir kažkaip savaime atstumai bei noras žygiuoti daugiau ir dažniau tik didėjo.

Koks buvo tavo pirmasis žygis? Pameni jį?

2016 metų spalio 1 dieną įvyko mano pirmasis žygis (Neries regioniniame parke) „Tarpukario istorijos vingiai prie Neries“ (teko įveikti apie 19 km). Atsimenu, kad tada žmogui, kurio prašiau, kad su manimi eitų ir palaikytų draugiją, pasakiau: „Tai būtų geriausia dovana man artėjančio gimtadienio proga.“ Ir neklydau. Man labai patiko. Kitą dieną vyko dar vienas žygis, tą savaitgalį iš viso nuėjome 30–35 km. Kiek pamenu, tai buvo geriausia dovana ir bene geriausias mano savaitgalis tais metais. Labai įsimintinas ir pats pirmasis mano rimtas žygis Samarijos tarpeklyje, Kretoje, kurį ėjau 2010 metais. Tiesa, tada to žygiu kaip ir nelaikiau, tiesiog pasivaikščiojimu gamtoje, turistine išvyka.

Tuomet ėjome akmenuotu keliu apie 16 km svilinant 35 ar daugiau laipsnių karščiui apie 8 valandas. Kiek pamenu, buvo taip karšta ir sunku, kad net nenorėjau valgyti (ir nevalgiau), išgėriau gal apie 5 litrus vandens. Maršrutas buvo akmenuotas ir nuolat leidomės žemyn į tarpekį, tad teko nuolat žiūrėti po kojomis ir kaskart pakėlus galvą vaizdas buvo vis kitoks, bet užburiantis. Po to žygio savo vienkartinis sportinius batelius teko išmesti, nes iš jų tikrąją ta žodžio prasmę nieko neliko. Buvau kiaurai šlapia nuo prakaito, aplipusi geru sluoksniu dulkių, nusvilusia nuo saulės oda ir išnarintomis pėdomis, bet koks po to buvo geras jausmas... Tas jausmas, kuris ateina po sunkaus žygio, su niekuo nesulyginamas. Euforija!

Kokią vietą nueiti kilometrai užima tavo gyvenime?

Dažnai kilometrai net nelabai svarbu, svarbu pats procesas ir tai, ką pamatai bei patiri žygiuodamas. Aišku, dabar mieliau renkuosi ilgesnius atstumus, apie 30 km, nes eidama trumpesnius atstumus nelabai jaučiuosi pasportavusi ir atsigavusi. Mėgstu tą malonų nuovargio jausmą, kai skauda kojas.

Juk į žygius eini ne tik dėl malonaus nuovargio ir skaudančių kojų, ką tau duoda ši patirtis?

Pirmiausia, žygiavimas man suteikia emocinį pasitenkinimą, kad dieną praleidžiu prasmingai, aktyviai. Buvimas gamtoje, toli nuo darbų ir miesto šurmulio, iš smegenų išvalo negatyvą. Jau po kurio laiko intensyvaus žygiavimo pagerėjo sveikata, emocinė būsena, fizinė forma ir požiūris į daugelį dalykų.

Kokį didžiausią žygių iššūkį esi sau metusi?

Kolkas daugiausia per vieną dieną esu nuėjusi 42 km. Taip buvo kelis kartus. Vieną iš jų jaučiau, kad galiu nueiti ir 50 km, bet baigėsi renginys ir reikėjo grįžti namo. Buvo ir toks savaitgalis, dar mano žygiavimo pradžioje, kai tris dienas iš eilės žygiavau skirtinguose žygiuose ir iš viso nuėjau apie 75 km. Trečią dieną jau buvo sunku, bet perkopiau per save ir įveikiau distanciją.

Gal yra kokia istorija, įvykis, kuris liko atmintyje? Kažko išmokė?

Vieno žygio metu susipažinau su žmogumi, į kurį labai ilgą laiką žiūrėjau tik kaip į draugą ar žygių kompanioną, bet jau kuris laikas esame pora ir planuojame bendrą ateitį. Ši patirtis dar kartelį įrodė „niekada nesakyk NIEKADA“. Žygiai suveda su teisingais žmonėmis, o jų metu geriausiai pažįsti vienas kitą.

Kokių sunkumų gali ištikti žygyje? Galbūt pačiai yra nutikę kažkas netikėto?

Didžiausi sunkumai turbūt susiję su oru arba neaiškiu maršrutu. Žiemą yra tekę eiti per didžiausią pūgą šlapiomis ir sušalusiomis kojomis, vasarą – svilinant nemenkam karščiui. Kelis sykius esu atsilikusi nuo grupės ir pasiklydusi. Pirmąjį kartą buvau viena ir beveik pusę žygio ėjau paupių miške. Nors buvo diena, jauku tikrai nebuvo, netgi baisu, kai maršrutas privedė prie aklavietės ant stačios kalvos. Žemėlapis buvo per mažas, kad suprasčiau, kur tiksliai eiti. Tada visa drebėjau, atsisėdau, nusiraminau, susikaupiau ir radau išeitį. Tąkart netgi pirmą atėjau iš visos grupės. Antrąjį kartą buvome su draugu. Atsilikome šiek tiek nuo grupės ir nepamatėme, kur jie nusuko. Pasukome visai į kitą pusę. >

Žygeiviu gali tapti bet kas, kas tik to nori. Kai pradėjau, buvau plius 15 kg, su nugaros problemomis ir visko bijanti. Bet su kiekvienu žygiu šie trūkumai tik mažėjo.

leva Lastauskaitė: „Žygiai suveda su tinkamais žmonėmis, o jų metu geriausiai pažįsti vienas kitą.“

Neturėjome žygio žemėlapiu su savimi, tad nusprendėme apeiti savu maršrutu. Visai gerai ir linksmai pavyko.

Ar eini patriotinius žygius? Galbūt jų reikšmė ir pačiai kitokia, juk vis dėlto prisimename tuos, kurie žuvo dėl mūsų laisvės.

Taip, einu ir tokius. 2018–2019 metais dalyvavau pusėje ar daugiau (viso buvo 12) žygių serijos „Partizanų Lietuva“ žygių, vykusių visoje Lietuvoje. Šis renginys buvo organizuotas siekiant simboliškai paminėti Lietuvos šimtmetį. Žygiai vyko nuo rugsėjo 15 iki vasario 16 dienos kas dvi savaites. Susirinkdavo daugybė žygeivių. Jų metu susipažinau su daug žmonių, nes tų pačių veidų matydavau beveik kiekviename žygyje. Nesu labai išranki žygiams, bet patriotinių ir partizaninių žygių maršrutai dažniausiai būna vien miškais ir laukais ieškant partizanų nužudymo vietų ir slaptų jų buvusių bunkerių. Susirenka daug karininkų ir šaulių. Bet atmosfera būna tikrai pakili ir skiepijanti meilę Lietuvai. Būna ir labai įdomių maršrutų.

Ar dažniau renkiesi jau suplanuotus žygius, o gal yra tekę susidaryti savo maršrutą?

Dažniau renkuosi suplanuotus, nes mėgstu, kai nežinau, kur ir kaip eisiu, ką pamatysiu ir ko tikėtis. Bet turiu draugę, kuri dažnai imasi iniciatyvos ir einame jos sudarytu maršrutu. Karantino metu, kai žygiai buvo atšaukti, teko labiau pasukti galvą ir galvoti savo maršrutus, bet dažniausiai jie vykdavo kažkur netoli namų.

Ar norint tapti žygeiviu reikia specialaus pasiruošimo? Fizinio? Rūbų? Avalynės?

Žygeiviu gali tapti bet kas, kas tik to nori. Kai pradėjau, buvau plius 15 kg, su nugaros problemomis ir visko bijanti. Bet su kiekvienu žygiu šie trūkumai tik mažėjo. Apranga jau kitas reikalas. Kai pradėjau žygiuoti, į tai nekreipiau jokio dėmesio. Ką turėdavau, tą ir užsidėdavau. Tačiau bėgant laikui ir įgyji daugiau žygiavimo patirties ir supranti, kad rūbai turi daug reikšmės. Specialūs paauskštinti neperšlampantys batai su apsauga nuo čiurnų išnarinimo, specialios kojinės nuo padų pritrynimo, žieminė vėjui ir drėgmei nepralaidi striukė, su kuria nebūtų nei per karšta, nei per šalta, tas pats ir dėl kelnių, pirštinių, vasarinės striukės.

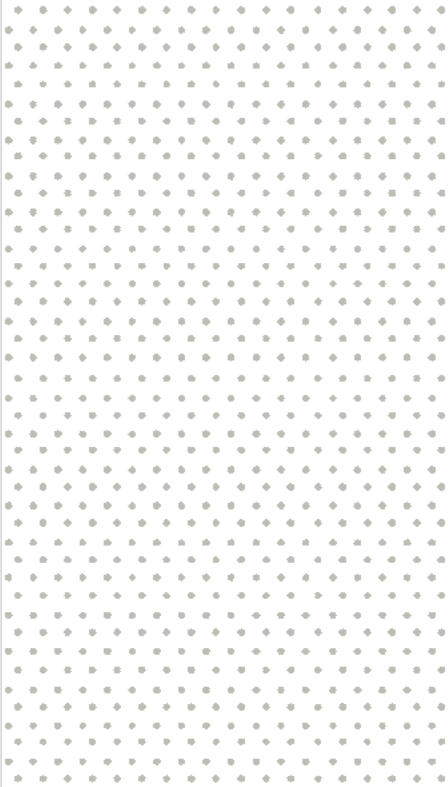
Koks žygis tiktų pirmam kartui? Į ką žmogus turėtų atkreipti dėmesį rinkdamasis maršrutą?

Neilgas. Užtekų iki 10 km. Bet žinau žmonių, kurie pirmą kartą ėjo ir 50 km. Ir nuėjo, ir jau nejauni žmonės. Jaunimas gali pabandyti ir nuo 25 km, nors man pirmą

kartą tiek buvo tikras iššūkis! Pradėkite po truputį, pasirinkite įdomesnę maršrutą arba leiskitės į kokią masišką renginį / žygį, kur viskas jau suorganizuota ir viskuo pasirūpinta, o jums belieka eiti su visais. Kai daugiau žmonių ir aplinkui tvyro pozityvi atmosfera, būna ir daugiau motyvacijos, laikas ir atstumas lengviau praeina, įspūdžiai ilgiau pasilieka. Geras maršrutas – kuo įvairesnis maršrutas: miesteliai, šiek tiek miško, šiek tiek laukų, šiek tiek statesnių ir sunkesnių kalvėlių, šiek tiek asfalto, šiek tiek žvyro ir smėlio, šiek tiek brūzgynų, kad ir koks vienas kitas upelis pastotų kelią ir priverstų pasukti galvą, kaip jį įveikus? Tikrai būna neįdomu eiti vien miško keliais ar vien koku nuošalaus kaimo vieškeliu.

„Noriu pradėti, bet nedrįstu, bijau, kad neįveiksiu.“ Ką atsakytum išsakydam tokią mintį, nuogaštavimą?

Tiesiog imk ir pradėk! Negalvok nei apie orą, nei apie atstumą, apie nieką. Kuo ilgiau svarstysi, tuo daugiau abejonių bus. Aš žygiuoti pradėjau savo noru, nebuvo beveik nieko, kas mane skatintų ar dažnai eitų kartu. Kelis pirmus mėnesius važinėdavau į žygius po visą Lietuvą viena. Ir nekreipiau dėmesio į orų prognozes, į miego trūkumą ar į artimų žmonių pasakymus „TIEK važiuot ir TIEK mokėti dėl TIEK kilometrų???“ Kartais reikia nepaisyti NIEKO, kai kažko labai nori ir sieki. x

LYDERYSTĖ – FENOMENAS AR GALI BŪTI IŠUGDOMA?

Tekstas – Aistė Janulevičiūtė
Nuotraukos – Eimantas Genys

Kiekvienas iš mūsų esame skirtingas, unikalūs. Kiekvienas įgyja vis kitokių patirčių, kiekvienas mąstome savitai. Kiekvienas iš mūsų – asmenybė. Asmenybė, turinti savo poreikių ir svajonių, išskirtinį charakterį ir gebėjimų, gebanti suvokti save, supančią aplinką, greitai prisitaikanti prie naujovių. Asmenybės, kryptingai siekiančios tikslo, nesivadovaujančios išoriniais poveikiais, tampa lyderiais.

Lyderystė – šiais laikais dažnai vartojama sąvoka. Lyderystės fenomenas jau yra neatsiejamas nuo gero vadovo sampratos. Kiekvienas stengiasi ugdyti šias kompetencijas, tapti tokiau žmogumi, kuris ne tik gebėtų atlikti įvairius darbus, bet ir turėtų sekėjų, pasiryžusių kartu siekti bendro tikslo. Kariuomenėje lyderystė taip pat labai svarbi. Lyderis – tai vadas. Vadas, kuris priima sprendimus, vadovauja savo būriui, kartu su pavaldiniais siekia aukštesnių tikslų. Lyderystės gebėjimų tobulinimas yra vienas svarbiausių Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos kariūnų ugdymo etapų.

Karininkas lyderis – profesionalus, siekiantis tobulėti, priimantis sprendimus, įkvepiantis ir žinantis, kaip reikia rūpintis savo pavaldiniais.

1.

2.

Karininkas lyderis – profesionalus, siekiantis tobulėti, priimantis sprendimus, įkvepiantis ir žinantis, kaip reikia rūpintis savo pavaldiniais.

Todėl ypatingas dėmesys skiriamas kariūno, kuris yra Akademijos „gravitacijos centras“, būsimąjo karininko lyderio, kompetencijų ugdymui.

Karininkas lyderis – profesionalus, siekiantis tobulėti, priimantis sprendimus, įkvepiantis ir žinantis, kaip reikia rūpintis savo pavaldiniais. Lyderystei Karo akademijoje skiriama itin daug laiko ir pastangų. Kariūnai ugdomi lyderiais nuo pat pirmųjų bazinio kurso dienų. Studijų metu supažindinami su lyderystės teorijomis ir mokslinių jų pagrindų. Praktiškai lyderystės kompetencijas kariūnai taiko eidami vadovaujamas pareigas Kariūnų batalione arba per pratybas. Psichofizinio rengimo pratybos taip pat rengiamos siekiant sudaryti sąlygas pažinti save, praplėsti savo galimybių ribas. Ir tai yra svarbi lyderystės kompetencijų ugdymo dalis.

Pagrindinis Karo akademijos siekis – kad ją baigusieji išsiskirtų iš kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų absolventų savo kompetencijomis: būtų fiziškai ir psichologiškai užsigrūdinę, visapusiškai išsilavinę, atsakingi, nebijantys įsipareigoti, tai yra visapusės asmenybės, besivadovaujančios pamatinėmis Lietuvos kariuomenės vertybėmis, gebančios veikti ekstremaliomis sąlygomis daugianacionalinėje ir daugiakultūrinėje aplinkoje. Karininkas lyderis yra savo srities žinovas, gebantis įgytas specifinės srities žinias taikyti savo profesinėje karjeroje ir, baigęs karo tarnybą, įsitvirtindamas civiliniame sektoriuje.

Kariūnas, baigęs studijas Karo akademijoje, kuriam suteikiamas leitenanto laipsnis, tampa Lietuvos kariuomenės karininku. O tai ne tik didelė garbė, bet ir atsakomybė. Būtent šios asmenybės savybės kartu su lyderyste ugdomos Akademijoje. Karo akademijoje kariūnai rengiami tapti lyderiais, mokomi vadovauti karių būriui, veikti sunkiausiomis sąlygomis ir kartu išlikti profesionalais.

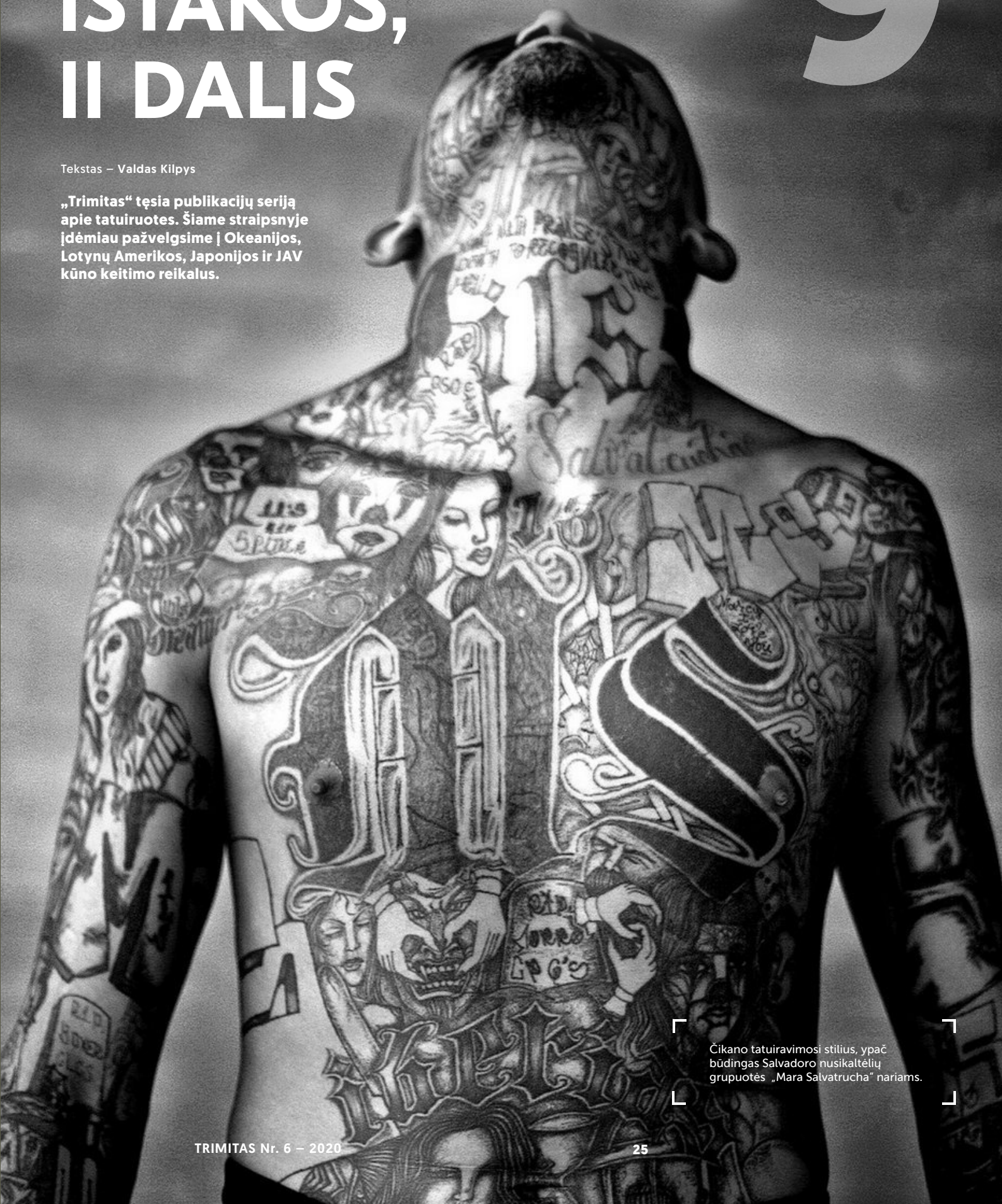
Šiais metais kviečiame studijuoti šiame išskirtiniame Lietuvos universitete ir pasirinkti karininko lyderio kelią. Norintys studijuoti Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje jau gali registruotis jos Atrankos centre ir dalyvauti motyvaciniame pokalbyje. Tai – pirmasis atrankos etapas, pakeitęs anksčiau laikytą profesinio tinkamumo testą, skirtas kandidatų norui ir ryžtui tapti Karo akademijos kariūnais, o vėliau ir karininkais įvertinti. Motyvaciniame pokalbyje gali dalyvauti vaikinai ir merginos nuo 18 iki 28 metų. Sėkmingai jame pasirodžiusių – mažiausiai 6 balus iš 10 galimų surinkusių – kandidatų rezultatai galioja dvejus metus. Per pokalbį ne mažiau kaip 6 balais įvertinti jaunuoliai įgyja teisę dalyvauti kituose stojimo etapuose. Norintys dalyvauti motyvaciniame pokalbyje jaunuoliai kviečiami registruotis Akademijos atrankos centro telefonu **+370 682 31 072** arba el. paštu **lka.atranka@mil.lt**. Motyvaciniai pokalbiai šiais metais vyks birželio 11 ir 18 dienomis, liepos 9, 23 ir 30 dienomis bei rugpjūčio 11 dieną. Motyvaciniai pokalbiai vykdomi nuotoliniu būdu. Registracija būtina.

TATUIRUOTĖS. IŠTAKOS, II DALIS

9

Tekstas – Valdas Kilpys

„Trimitas“ tęsia publikacijų seriją apie tatuiruotes. Šiame straipsnyje įdėmiau pažvelgsime į Okeanijos, Lotynų Amerikos, Japonijos ir JAV kūno keitimo reikalus.

Čikano tatuiravimosi stilius, ypač būdingas Salvadora nusikaltėlių grupuotės „Mara Salvatrucha“ nariams.

1-2. Karininko gyvenime tenka patirti ugnį, vandenį ir varines triūbas.

OKEANIJA: TATUIRUOTĖ KAIP RELIGINIS MENAS

Okeanijos (grupė salų Ramiajame vandenyne) kultūroje tatuiruotė žinoma nuo seno. Jos paskirtis sietina su mums suprantama religine tapyba. Dažniausiai piešiniai ant kūno reiškia iniciaciją į naują gyvenimo etapą arba padėtį visuomenėje. Pirmieji šiose šalyse apsikanę europiečiai tvirtino, kad tatuiruotė ten it vietos kostiumas. Jei jo neturi – esi žemesnio sluoksnio atstovas. Dar viena analogija su Vakarais: tatuiruotė Okeanijoje reiškia kažką panašaus į valstybinius apdovanojimus. Galvų medžiotojai po tam tikro kiekio sėkmingų susidūrimų turėjo teisę pasidaryti konkretų piešinį matomoje vietoje. Moterims tai buvo ženklas, kad priklauso įtakingai giminei ir jos nevalia pagrobti ar išsivesti į vergovę.

Naujojoje Zelandijoje maorių genties tatuiruotės *ta-moko* iš esmės atstojo pasą. Tai ant veido apatinės dalies (vyrams kartais ant viso veido) padaryti ornamentai, kurie simbolizavo priklausymą vienai ar kitai giminei. Be tatuiruotės miręs žmogus niekaip nepasiektų savo protėvių, mat jie jo tiesiog nepažintų.

Įdomus faktas: Naująją Zelandiją kolonizavę britų mokslininkai iš pradžių bandė kopijuoti tatiruotes moksliniais tikslais, tačiau jų ornamentika tokia sudėtinga ir subtili, kad parodžius ant popieriaus nupieštus veidus jų savininkams dažniausiai šie savęs nepažindavo. Antropologai nesugebėdavo perteikti kažkokių europiečiams neįžiūrimų detalių. Beje, maoriai ne tik medžiojo priešų galvas, bet ir saugojo bei džiovino saviškių kūno dalis. Tai jie darė pirmiausia dėl tatiruočių, nes garbaus giminaičio džiovinta galva (*mokomoka*) tapdavo vos ne protėvių altorėliu. Panašių papročių galima aptikti ir Judėjoje bei senovės Romoje, kai užkariavimų metu džiovintos protėvių galvos buvo traktuojamos kaip itin vertingi trofėjai, už kuriuos buvo įmanoma gauti dosnų atlygį iš jų turėtojų / garbintojų. Išpieštų ženklais „mokomokajų“ galima be vargo rasti didžiuosiuose Europos antropologijos muziejuose, nors stiprėja judėjimas, kurio atstovai teigia, kad visos iš Okeanijos išvežtos džiovintos galvos privalo būti sugrąžintos į gimtą žemę.

TAILANDAS: SAK JAN TATUIRUOTĖS

Taillande tatuiruočių menas labai paplitęs. สักยันต์ (skaitoma *sak jan*) tatuiruotės – tai ištisas ritualas, kurio atlikimo metu skaitomos mantrės. Ritualą dažniausiai atlieka budistų vienuolis. Neretai į rašalą

yra įmaišoma kilnių ir dievobaimingų asmenų sudegintų kūnų pelenų. Šį ritualą suvokti europiečiui gana sudėtinga, nes jo atlikimas sietinas su bent keliais tikėjimais: budizmu, brahmanizmu ir net animizmu (šamanizmu).

Meistras iš pradžių ilgai kalbasi su žmogumi, aiškinasi, kokie ženklai ir simboliai jam tinkamiausi. Vieni skirti piktoms dvasioms atbaidyti, kiti – stiprybei teikia. Jei įdėmiau apžiūrėtumėte dažno muai tai kovotojo kūną – tikrai rastumėte šių tatiruočių pavyzdžių ar bent užuominų į jas (tigras, rašmenys, šventykla primenantys ornamentai).

Taillando tatuiruotės dabar itin populiarios ir jų tyrinėjimai gana platūs. Prie to nemažai prisidėjo JAV aktorė Angelina Jolie, kuri visą nugarą yra išsitatiravusi būtent šiais piešiniais.

LOTYNŲ AMERIKOS ČIKANO

Pietų Amerikos tatuiravimosi tradicija yra labai įvairiapusė. Čia galima rasti įvairiausių stilių, pakraipų ir kitų kūno gražinimo būdų technikų. Bene įdomiausios yra tradicinės, dar nuo indėnų laikų išlikusios kūno puošybos technikos, atliekamos kaktuso adatomis. Tačiau tai nykstanti tradicija, kurios pavyzdžių randama tik atokiausiuose rajonuose.

Bene labiausiai paplitusi ir žinoma pasaulyje yra *čikano* – vietos nusikalstamų grupuočių narių tatuiravimosi stilius. Savo ištakomis šis būdas taip pat yra labai eklektiškas: čia įmanoma rasti indėnų ornamentikos, ispanų konkistadorų jūreivių ženklų ir, be abejo, vietos nusikalstamų grupuočių žymenų. Dažnai tatuiruotės dengia visą kūną (nugarą pirmiausia) ir išlenda iki veido. Tai yra aiškus ženklas, kad asmuo priklauso nusikalstamai grupei.

Kaip ir visame pasaulyje šios tatuiruotės yra tam tikras pasakojimas apie jas nešiojantį asmenį: kiek ir kodėl sėdėjo kalėjime, kokią užima vietą grupuotėje, žodžiu, visa kriminalinė praeitis įgudusiam „skaitytoju“ yra be vargo atpažįstama. Tokios praktikos taikomos visame nusikalstamame pasaulyje, ne išimtis ir Lietuva.

Bene žinomiausia *čikano* tyrinėtoja yra ispanė Isabel Muñoz, kuri yra nufotografavusi ištisą kalėjimų tatuiruočių galeriją. Dažniausiai ir geriausiai yra ištirta Salvadoro nusikalstamos grupuotės *Mara salvatrucha* kūno puošyba.

Būtent japoniškos tatuiruotės tapo pagrindu rasti klasikinei amerikietiskai tatuiruotės tradicijai.

JAPONIJOS JAKUDZOS IR JAV TRADICIJA

Žymiausi ir ne viename filme matyti japonų nusikaltėliai – jakudzos – priešingai nei Lotynų Amerikos nusikaltėliai, laikosi nuomonės, kad jų kūno piešiniai nėra tam, kad juos rodytum visam pasauliui. Jakudzų tatuiruotės dažnai dengia visą kūną, tačiau veido nepasiekia. Apsirengęs kostiumu mafijos atstovas tampa visai neišskirtiniu asmeniu.

Būtent japoniškos tatuiruotės tapo pagrindu rasti klasikinei amerikietiskai tatuiruotės tradicijai. Po 1854-ųjų, atvėrus Japonijos sienas, amerikiečiai buvo nustebinti japoniškųjų tatuiruočių meno. Figūrinė tatuiruotė, kuri buvo paplitusi Vakaruose, nė iš tolo neprilygo japoniškajai. Pirmiausia, japonai darė spalvotus kūno piešinius, antra, šie piešiniai dengė didžiąją dalį kūno ir buvo tikrai meniški, net jei juos nešiojo žemesniųjų sluoksnių (uosto darbininkai, jūreiviai ir t. t.) atstovai.

Šiaip japoniškosios tatuiruotės, kurių žinomiausi „dėvėtojai“ dabarties laiku tapo jakudzos, remiasi į Edo laikotarpio (1603–1868 m., pavadintas pagal tuometinės Japonijos *šiogūno* sostinės Edo (dabartinis Tokijas) vardą) graviūrų meną. Tai daugiaplanis ir daugiasluoksnis

piešinys, dažniausiai sudarytas iš augalinių motyvų. Svarbiausia – spalvotas.

Būtent šis japoniškasis tatuiruotės menas tapo pagrindu to, ką dabar priimta vadinti *old school* (liet. senoji mokykla) stiliumi. Plėtėsi spalvų paletė ir keturios pagrindinės (raudona, geltona, žalia ir žalsvai mėlyna) buvo papildytos. Tarkime, violetinė spalva net vadinama ją išpopuliarinusio Don Edo Hardy vardu. Tad japonų, o ne vietinių indėnų, kūno puošybos menas tapo amerikietiškosios tatuiravimosi tradicijos įkvėpėju. ✕

1. Galvų medžiotojai – žmonės, praktikuojantys ritualinį užmuštų savo aukų galvų nukirtimą ir kolekcionavimą. Ši praktika ikikolonizaciniu laikotarpiu buvo paplitusi tarp džunglėse gyvenančių pirmykščių genčių (Pietryčių Azijoje, Amazonijoje, Okeanijoje, Kinijoje, Nigerijoje, Hindukuše), taip pat senųjų Europos keltų ir skitų genčių.

2. Jakudzų tatuiruotės dažnai dengia visą kūną, tačiau nesiekia veido.

10

Tekstas – Birutė Malaškevičiūtė

Visais laikais politika kurstė nesutarimus, diskusijas, ginčus ir išmonę, kaip krimstelti oponentui. Tarpukariu politikavimai kartais persikeldavo į netikėčiausias vietas. Vienas toks Juozo Gabrys-Paršaitis įvyko 1925 metų birželio 27-ąją skulptoriaus Antano Aleksandravičiaus darbų parodoje Vytauto Didžiojo universitete.

A. Aleksandravičius save labiau apibūdino kaip amatininką nei menininką, todėl jo darbai patiko visiems – buvo tikroviški, be didelių meninių įmantrybių, skulptūrų simbolika suprantama.

PRIEŠKARIU POLITINĖS AISTROS KUNKULIAVO IR MENO PARODOSE

MOKYTOJAS SU AMBICIJOMIS

Skulptorius Antanas Aleksandravičius gimė 1885 metais. Eidamas dvidešimtuosius metus išvyko studijuoti menų į Varšuvą. Prieš pat 1906 metų Kalėdas patraukė į Ameriką – mokėsi ir dirbo ketverius metus. Grįžo į Lietuvą. Po to gyveno Peterburge, Maskvoje, Kijeve, Polocke ir dar daugelyje kitų Rusijos miestų, kur mokėsi ir sėmėsi patirties.

1919–1922 metais dėstė piešimą Marijampolės gimnazijoje, tuo metu išleido vadovėlį „Braižinėliai ir paišinėliai pradžioms mokykloms“. Marijampolės gimnazijoje 1921 metais įvyko ir pirmoji Antano Aleksandravičiaus darbų paroda. Po jos skulptorius Marijampolėje ilgai neužsibuvo, vedamas ambicijų išpopuliarėti, 1922 metais uždūmė į Laikinąją sostinę – Kauną. A. Aleksandravičius buvo spalvinga asmenybė, tvirtinusi, jog dr. Joną Basanavičių vaišino tėviškos sūriais, o šis su malonumu juos valgydavo; Peterburge buvo velniop pasiūstas Rasputino. Tačiau išpopuliarėti vien pasakojimų neužteko – papasakojai savo istorijas po viena kartą visuose Kauno restoranuose ir taip populiarumas baigėsi. Kertelę po šlovės spinduliais reikėjo išsikovoti darbais.

Atvažiavęs į Kauną savo lėšomis 1923 metais išleido dešimt darbų atvirukų, kad jie pasklistų ir pamačiusieji įsimintų skulptoriaus pavardę. 1925 metų birželio 23 dieną – liepos 7 dieną surengė parodą [pradžioje ji buvo planuota trumpesnė, tačiau susiklosčius aplinkybėms teko pratęsti]. Šiam reikalui išsinuomojo patalpas Vytauto Didžiojo universitete. Eksponavo daugiau kaip 100 darbų – biustus, skulptūras, įvairias reprodukcijas, reljefus. Pagal pirminius planus paroda turėjo vykti savaitę ir per tą laiką reikėjo parduoti bent keliolika darbų, kad galėtų padengti nuomos išlaidas. Sėkmingai pasirinkta data [birželio 24 dieną Kaune buvo atidaryta Žemės ūkio paroda] A. Aleksandravičiaus nenuvylė – lankytojų netrūko. Darbus atidžiai apžiūrinėjo ne tik kauniečiai, bet ir gyventojai iš tolimesnių vietovių. Juk atvažiavus į Žemės ūkio parodą būtų nuodėmė aplankius veislines karves ir kiaules neklestelėti akies ir į meną.

A. Aleksandravičius save labiau apibūdino kaip amatininką nei menininką, todėl jo darbai patiko visiems – buvo tikroviški, be didelių meninių įmantrybių, skulptūrų simbolika suprantama. Parodoje apsilankė ir seimo narių, aukštų valdininkų.

MUŠTINIŲ SŪKURYJE

Viskas taip ir būtų pasibaigę po savaitės. Tačiau tuomet į parodą išdidžiai įžengė Juozas Gabrys-Paršaitis. Žymus skandalistas, politinis ir visuomeninis veikėjas, Lietuvos generalinis konsulas Karaliaučiuje. Dar žinomas kaip 1905 metų pabaigoje prisidėjęs prie Didžiojo Vilniaus seimo organizavimo, buvo Seimo posėdžio sekretorius, jo nutarimų vienas redaktorių ir platintojų. Garsėjo J. Gabrys-Paršaitis savo neapykanta Prezidentui Antanui Smetonai, kuris tuo laiku jau neužėmė šių pareigų. Laikė jį niekingu, nevertu pagarbos ir bet kokio dėmesio ypata.

J. Gabrys-Paršaitis po parodą vaikštinėjo papūtęs krūtine, elegantiškai švytuodamas lazdele. Kol... nepamatė Antano Smetonos biusto. Šį vaizdą gal dar būtų ištvėręs. Tačiau, kai priešais Antano Smetonos biustą išvydo Vytauto Didžiojo, neištvėrė: „Kaip pasakoja žmonės, p. Gabrys pasipiktinęs, kad Smetonos biustas neužsitarnautai sugretintas su Vytauto biustu ir jam ne vieta priešais Vytauto biustą stovėti.“ Viskas pasipiktinimu ir kojų trypciojimu nesibaigė: „Pamatęs A. Smetonos biustą, suširdo ant Smetonos, kad šis esąs toks ir anoks, ir norėjo jį lazda sudaužyti. Bet p. Aleksandravičius ėmė ginti, kad esą negalima taip daryti ir kelti tokio skandalo. Gabrys paskui klausė, kiek vertas tas biustas, tai jisai už jį užmokėsiąs ir vis tiek sudaužysiąs. Aleksandravičiui vis tik pavyko įsitarščiausių parodos lankytojų sulaikyti nuo tokio negarbingo žygio.“

Bet kur tau... Kartais patarlė „rytas protingesnis už vakarą“ ir lieka tik patarle. Atlėkęs rytojaus dieną į parodą, J. Gabrys-Paršaitis susirado A. Aleksandravičių, suderėjo kainą už Antano Smetonos biustą ir ėmė suvedinėti neapykantos sąskaitas. „J. Gabrys rytojaus dieną iš tikro nupirko p. A. Smetonos biustą už 500 litų ir, >

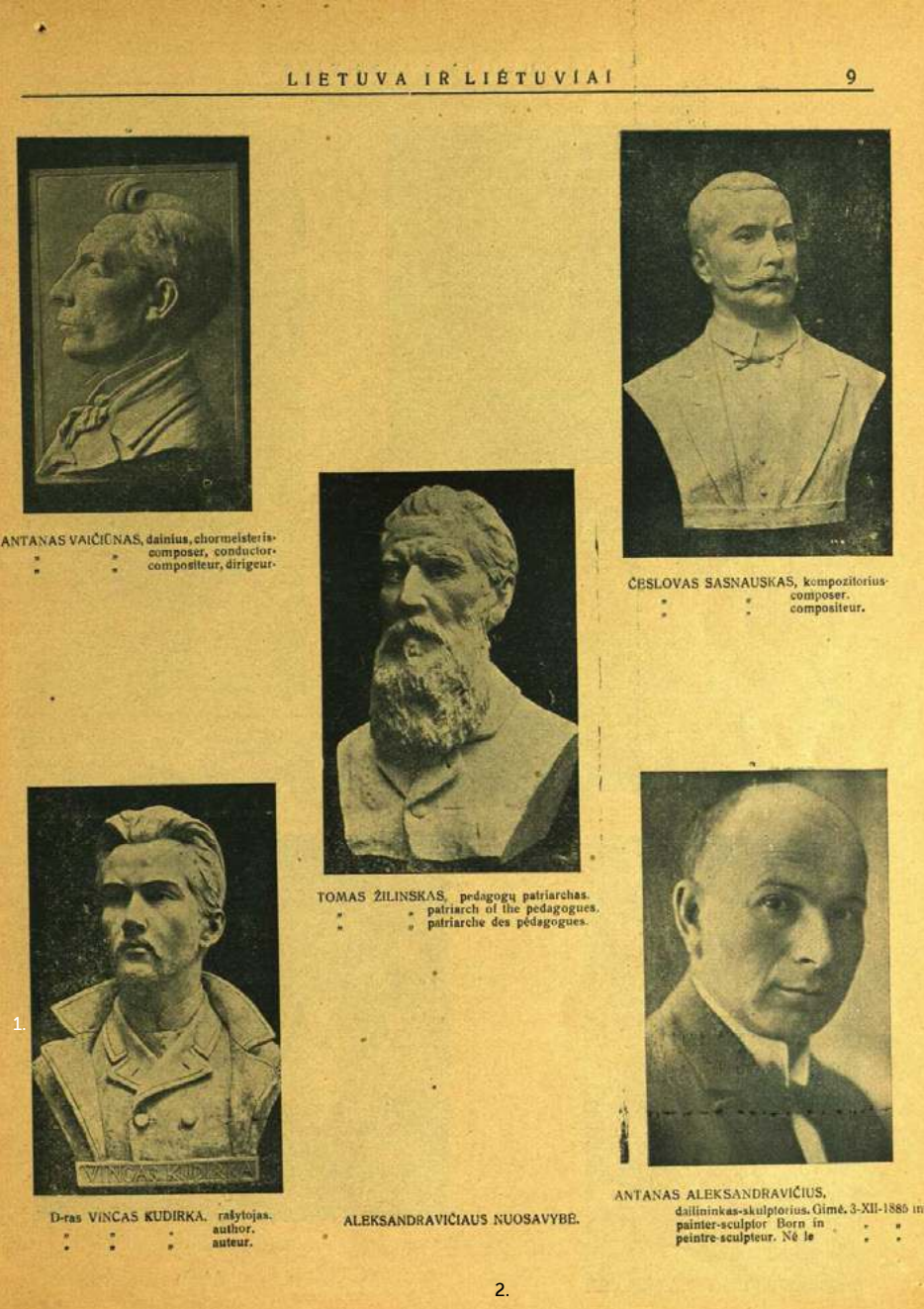
1. Antanas Smetona ramiai sureagavo į įvykusį incidentą ir paskelbė, kad jam būtų žema dėl to bylinėtis.

Nuotr. iš Lietuvos albumo. Kaunas, 1921.

2. Juozas Gabrys-Paršaitis taip nekentė Antano Smetonos, jog negalėjo ramiai praeiti net pro jo biustą.

Nuotr. iš Lietuvos albumo. Kaunas, 1921.

1. Skulptorius Antanas Aleksandravičius buvo spalvinga asmenybė. Save jaunystėje apibūdino taip: „Tuomet buvau ilgais plaukais, su surdutu, vyras kaip ant saldinių dėžutės...“

Nuotr. iš Ramunės Aleksandravičiūtės-Korsakienės albumo

2. 1928 metais žurnale „Lietuva ir lietuviai“ skulptoriaus Antano Aleksandravičiaus darbams buvo skirtas visas puslapis.

A. Aleksandravičius save labiau apibūdino kaip amatininką nei menininką, todėl jo darbai patiko visiems – buvo tikroviški, be didelių meninių įmantrybių, skulptūrų simbolika suprantama.

Leidžiamas nuo 1920 m.

susikvietęs į antrąjį parodos kambarėlį tuo laiku parodoj esančius kelis kaimiečius, paklausė jų, ar jie pažįsta jį. Šie atsakė vieni pažįstam, kiti nepažįstam. Tad Gabrys jiems pasakęs, kad tai esąs toks ir toks blogas žmogus ir šių akivaizdų taukšt su lazda vieną antrą kartą – ir numušė biustui nosį ir skruostus. Tai pamatę kaimiečiai ir atsiradęs Aleksandravičius prišokęs sulaikė Gabrį nuo to nekultūringo darbo, kuriuo, matyt, Gabrys norėjo pagarsėti, kaip senovės istorikasis Gerostratas sudeginęs Efezo Dianos šventinę. Ten buvusieji sustatė protokolėlį, po juo pasrašė ir Gabrį išprašė lauk.“ Prieš imdamasis savo „darbo“ J. Gabrys-Paršaitis galvojo, jog biustas bus gipsinis ir greitai jį sudaužys – pasirodo, buvo išlietas iš betono, tad tik didelėmis pastangomis numušė minėtąją nosį ir apgadino skruostus.

Taip ir liko parodoje stovėti Antano Smetonos biustas su nuguryta nosimi. Jeigu iki to žmonės ėjo pasižiūrėti skulptoriaus darbų, dabar „visi eina pasižiūrėti sumušto A. Smetonos biusto“. Beje, liudininkai sakė, kad J. Gabrys-Paršaitis vien Antanu Smetona nesirengė apsiriboti: „Sumušęs A. Smetonos biustą p. Gabrys ieškojęs dar Voldemaro biusto, bet neradęs.“

„PARŠAS NORĖJO SUĖSTI SMETONĄ“

Po šio nutikimo Amerikos lietuvių spaudoje pasirodė Šienpjūvėjų pasivadinusio autoriaus feljetonėlis „Paršas norėjo suėsti Smetoną“.

„Šįmet Kauno parodoje, tarp kitko, buvo išstatyta ir Smetona. Tarpe daugelio žiūrėtojų, eina ir Paršas parodos aikšte. Beeidamas ir besidairydamas, Paršas pamatė Smetoną ir puolė prie jos, idant ją suėdus. Smetonos savininkas, matydamas tokį paršišką Paršo elgesį pasakė: „Jukš! Esi dar tik Paršas, o jau elgiesi, kaip didžiulė kiaulė! Smetona priklauso man ir tu neturi tiesos jos net paragauti.“

Paršas pradėjo aiškinti, kad buvę laikai, kai Smetona norėjo suėsti Paršą, todėl dabar Paršas nori atsikeršyti. Smetonos savininkas atsako, kad tokių stebuklų jis niekad negirdėjęs. Pagaliau, jei Paršas nori paragauti Smetonos, pirmiausia turi sumokėti 500 litų. Paršas sumokėjo reikalaujamą pinigų sumą ir jau prasidėjo ėdimo darbas. Bet kadangi Smetona buvo gerai sušaldyta, pavyzdžiui, kaip amerikoniška šalta košė, tad Paršui pavyko nukąsti tik galiuką Smetonos nosies. Už tokį pasielgimą dabar Kauno žydai paršą niekuo kitu nevadina kaip tik „Hazar“. Tai mat kokių paršų Kaune esama. O kas bus, kaip šitas Paršas išaugs didele kiaule?“

IR ATSIVĖRĖ DISKUSIJŲ SKRYNIA

Po „muštynių“ prasidėjo diskusijos spaudoje. Vieni atvirai kikenų, kiti smerkė, tretį – subtiliai ironizavo. Originaliausiai pasirodė jiežiškiečiai – į „Lietuvį“ birželio 30 dieną atsiuntę žinutę „Užuojauta Pirmajam Lietuvos Prezidentui p. Smetonai“. „Šių metų birželio mėn. 28 d. Jiezne, Alytaus apskr., iškilmingai atidengtas ir pašventintas žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę kariams paminklas. Dalyvavusieji tose iškilmėse, sužinoję apie įvykusį šio mėn. 27 d. Aleksandravičiaus parodoje Kaune incidentą, reiškia p. Gabriui papeikimą, o p. Smetonai užuojautą, kartodami tris kartus: Valio Pirmasis Lietuvos Prezidentas Smetona!“

Įsisiūbavus diskusijoms ir kalboms apie teismus už tokius veiksmus – netikėtai J. Gabrys-Paršaitis laikraštyje „Lietuva“ išsižadėjo savo poelgių – pareiškė, jog biusto jis nedaužė ir Antano Smetonos žodžiais neužgauliojo tik pasakęs, ką galvoja, o geras jis ar blogas, galėjo spręsti kiekvienas pats sau: „Aš nesmi sakęs Aleksandravičiaus parodoj, kad p. Smetona yra blogas ar geras vyras, aš pasakiau susirinkusiai publikai ties A. Smetonos biustu: „Šis vyras yra praradęs Vilnių, nes jis būdamas, Lietuvos valstybės tarybos prezidentas 1918 m., užuot gynęs mūsų sostinę nuo priešų, pats pirmutinis pabėgo. Jeigu ne jis, tai mes šiandien būtume Vilniuje. Šio vyro biustui ne vieta čia stovėti prieš Vytauto Didžiojo biustą – tai yra profanacija! Virš jo galvos kybo Lietuvos vytis, šį biustą negalima gretinti nei gi su vyčiu – taigi šalin jį iš čia!“ Netiesa, kad kažkieno buvęs statomas „protokolėlis“ ir kad aš buvau pašalintas iš parodos. Tai yra vaisius lakios jūsų reporterio vaidentuvės. Aš, pareikalavęs iš p. Aleksandravičiaus, kad tuojaus pašalintų biustą iš parodos, pats ją apleidau.“ Baigdamas pridūrė, jog ne kažis kokio ten meninio lygio buvo tas biustas ir, jei jo nebūtų, ne itin ką publika prarastų. Antanas Smetona gana ramiai reagojo į J. Gabrio-Paršaičio išsišokimus paskelbdamas, jog „tą Gabrio žygį, lazda rankoje, laikau tolygų išdykusio kaimiečio tuščiai fanaberijai, kurs kam kreitėdamas atkeršyti paleidžia savo vyžos apivarą, kad kreitėjamasis jį užmintų ir duotų progos kreitėjui išsipūsti ir kumštinti pamosuoti. Man nebūtų garbės su juo nei teisme nei kitur kus susitikti“.

JUOZO GABRIO-PARŠAIČIO LAZDA TVOJO IR PER JO KIŠENĖ

Dėl šio nutikimo paroda buvo pratęsta. Jai baigiantis beveik visi darbai buvo parduoti, gauta daug naujų užsakymų. Po poros savaitių buvo pamiršta Antano Smetonos ir J. Gabrio-Paršaičio istorija.

Kaunas ją prisiminė rugsėjo mėnesį, kai A. Aleksandravičiui gražiuoju nepavyko iš J. Gabrio-Paršaičio atgauti pinigų už sudaužytąjį biustą. Skulptorius žymųjį veikėją padavė į teismą: „Skačiau Lietuvos ir Amerikos spaudoje, kad būk laike mano parodos 1925.VI.27 p. J. Gabrys nusipirkęs p. A. Smetonos biustą ir jį tik paskui daužęs. Turiu pranešti, kad p. J. Gabrys, kad ir suderėjęs 500 lt. už p. A. Smetonos biustą, bet yra man davęs tik vieną šimtą litų rankpinigių. Be to, išgąsdinta p. J.Gabrio pasielgimu publika, bebėgdama pro duris, sudaužė kelias figūras. O ir mane p. J. Gabrys fiziškai užgavo, dvi dienas skandalindamas mano parodoje. Aš traukiu jį teismo atsakomybėn.“

Tik dabar vietoj likusių 400 litų pareikalavo 3 tūkst. (už sugadintą biustą, per sąmyšį sudaužytus darbus ir už tai, kad „dvi dienas teko nervus gadinti“). Teisėjui suma pasirodė įartinai didelė, ir jis A. Aleksandravičiaus paklausė, kiek reikia laiko tokiam ar panašiam biustui nulipdyti. Skulptorius nieko neslėpdamas atsakė – poros valandų. Teisėjas, nesitikėjęs tokio atsakymo, suglumo ir klustelėjo, ar ponas A. Aleksandravičius ne per griežtas ir ar ne per daug reikalauja iš pono J. Gabrio. A. Aleksandravičiaus būta nepėsčio, žaibiškai atsakė: ne per griežtas ir ne per daug reikalauja, nes tam ir mokėsi 30 metų, kad nulipdytų biustą per 2 valandas. Nuskambėjus tokiems argumentams J. Gabrio-Paršaičio biudžetas sumažėjo 3 tūkst. litų, o A. Aleksandravičius ir toliau lipdė biustus. x

11

AUTOMOBILIAI, KITA
KARINĖ TECHNIKA
ANTRAJAME
PASAULINIAME KARE

Tekstas – Jonas Rinkevičius

Antrasis pasaulinis karas (1939–1945 metais) buvo žiauriausias karas iš iki šiol buvusiųjų, pareikalavęs daugiausia žmonių aukų. Jis prasidėjo 1939 metų rugsėjo 1 dieną hitlerinei Vokietijai užpuolus Lenkiją. Vokietijos sąjungininkės buvo Italija ir Japonija. Sovietų Sąjunga (SSRS), padėjusi sutriuškinti Lenkiją ir siekusi plėsti savo teritoriją, 1939 metų spalio 10 dieną pagal pasirašytą „nepuolimo ir savitarpio pagalbos“ sutartį Lietuvai grąžino Vilnių ir per 20 metų stipriai sulenkintą Vilnijos kraštą, nes puikiai žinojo, kad netrukus okupuos Lietuvą. 1941 metų birželio 22 dieną SSRS pati tapo Vokietijos taikiniu.

1. Rusų vidutinis tankas T-34.
2. Rusų sunkusis tankas KV-1.
3. Vokiečių vidutinis tankas „Panzer-V“ (Tieger).
4. Amerikiečių tankas M-4 „Sherman“.
5. Zenitinis įrenginys ZIS-12 automobilio ZIS-5 pagrindu (1941 m., Rusija).
6. Sanitarinis autobusas GAZ-55 (1941 m., JAV).
7. „Katiuša“ – reaktyvinių sviedinių paleidimo įrenginys BM-13 automobilio ZIS-6 pagrindu (1941 m., Rusija).
8. Visureigis (džipas) „Ford GPW“ (1941 m., JAV).

Antrajame pasauliniame kare panaudota neregėto masto žmonių žudymo ir viso, kas žmonijos sukurta, griovimo ir naikinimo jėga. Ir pretekstą šiam karui davė Vokietija, leidusi ateiti į valdžią A. Hitleriui, svajojusiam įvesti vokiečių tvarką ir airių rasės viešpatavimą pasaulyje, bei SSRS diktatoriui I. Stalinui [V. Lenino įpėdiniui], svajojusiam įvesti pasaulyje sovietinę tvarką, proletariato diktatūrą bei komunizmą.

Prasidėjus karui didžiosios Vakarų Europos šalys [Anglija, Prancūzija], ilgai nuolaidžiavusios agresoriui, pagaliau paskelbė karą Vokietijai. 1944 metais SSRS pusėn taip pat stojo JAV ir Kanada. Iš abiejų kariaujančių pusių į karą buvo mobilizuota 110 mln. žmonių.

Šiame kare, automobilių istorijos žinovų pavadintame „motorų“ karu, dalyvavo bendros ir specialios paskirties lengvieji, krovininiai automobiliai, šarvuočiai, savaeigiai pabūklai, tankai, raketų paleidimo įrenginiai, karinė aviacija [bombonešiai, naikintuvai], laivynas [lėktuvnešiai, torpediniai ir povandeniniai laivai], kita kovinė technika, o baigiantis karui amerikiečiai prieš japonus panaudojo atominį ginklą.

Kovų laukas tapo milžinišku kovinės technikos poligonu, kuriame ekstremaliomis sąlygomis būdavo išbandomos naujos mašinos, patikrinamos naujos idėjos, techniniai sprendimai. Pagrindinės karinę techniką gaminančios šalys buvo Vokietija, Italija, Japonija, Prancūzija [po kapituliacijos 1940 metais kai kurios jos įmonės gamino karo techniką Vokietijai], Čekoslovakija, SSRS, JAV, Anglija, Kanada.

Ruošdamasi karui Vokietija sukūrė daug originalių gero pravažumo bendros ir specialios paskirties automobilių. Dar 1932 metais čia buvo sukurtas ir gaminamas

labai gero pravažumo [ratų formulė 4 × 4] kariškas automobilis „Horch 900“; 1936 metais jis buvo modernizuotas ir gaminamas „Horch 901“ pavadinimu. Jo transmisija turėjo reduktorių [pavarų daugiklį], reverso bei diferencialo blokavimo mechanizmus. Nuo 1940 metų frontui taip pat buvo gaminami žvalgybiniai automobiliai KDF-82 bei visureigiai lengvieji automobiliai – amfibijos KDF-166.

1934 metais kariuomenės poreikiams tenkinti pateikti pirmieji triašiai [ratų formulė 6 × 4] automobiliai vilkikai „Krupp L2 H43“, kurie nuo 1937 metų buvo gaminami „Krupp L2 H143“ pavadinimu. Jie turėjo benzininius oru aušinamus gulsčiais cilindrais variklius, o pravažumui pagerinti – iš abiejų kėbulo pusių sumontuotus atsarginius ratus. Esant prastam keliui ratus atlenkdavo ir neleisdavo vilkikui grimzti į purų gruntą. Panašios konstrukcijos automobilius „Steyr 640“ gamino ir jungtinis įmonių susivienijimas „Austro-Daimler-Puch“. Be šio automobilio modelio, pagal bendrus brėžinius keliose gamyklose buvo gaminami unifikuoti kariniai automobiliai su visų ratų nepriklausoma [atskira] pakaba bei visais varančiaisiais, o kartais ir visais vairuojamaisiais ratais. Jų transmisija turėjo pavarų daugiklį, reversinį bei diferencialo blokavimo mechanizmus. Labai sudėtingą transmisijos ir važiuoklės konstrukciją turėjo 1938 metais pagamintas keturių ašių šarvuotis „Büssing-NAG 231“ [ratų formulė 8 × 8] su visais varančiaisiais bei visais vairuojamaisiais ratais. Jo variklis, sankaba, pavarų dėžė, per blokavimo mechanizmą judesį perduodavo dviem priekiniams ir dviem galiniams tiltams, o judesį kiekvienam tiltui – ritinine laisvos eigos mova. Tokia sudėtingos konstrukcijos transmisija, reikalaujanti geros reguliarios priežiūros, karo sąlygomis nepasiteisino, todėl nuo 1941 metų Vokietijos karinė vadovybė pasirinko gyvenimo išbandytus

1.

2.

standartinius, nesudėtingus gaminti bei eksploatuoti, gero pravažumo, 1,5–4,5 t keliamosios galios krovininių automobilių pavyzdžius. Iš daugelio tuo metu gaminamų karinių krovininių automobilių paminėtini benzininiai automobiliai „Opel Blitz“ bei dyzeliniai automobiliai „Büssing-NAG“, „Borgward“, „Magirus“, „Henschel“ ir kt. Tokius automobilius taip pat gamino okupuotoje Prancūzijoje [„Citroën“, „Renault“] bei Čekoslovakijoje [„Hotchkiss“, „Praha“, „Tatra“, „Škoda“]. Kovų laukuose, įveikiant blogus kelius, būdavo nepamainomi labai gero pravažumo 1,0–1,8 t keliamosios galios automobiliai vilkikai su pusiau vikšrine važiuokle, tarp jų „Krauss-Maffei KM11“ bei šarvuočiai „Horch H1-251“, 1,0–3,0 t keliamosios galios krovininiai automobiliai. Jie turėjo „Maybach“ tipo benzininius karbiuratorinius variklius bei unifikuotą pusiau vikšrinę važiuoklę.

Svarbią reikšmę Antrajame pasauliniame kare turėjo JAV automobilių pramonė. Ypač populiarūs ir kariškių vertinami buvo labai gero pravažumo [su keturiais varančiaisiais ratais] kariniai žvalgybiniai automobiliai „Willys MB“ bei „Ford GPW“, pasaulyje žinomi „viliuko“ ir „džipo“ [GPW – angl. *General Purpose vehicle*, liet. universalios paskirties mašina populiariai vadinama „džipu“, angliškai tariama „Jeep“) pavadinimu. Tokio tipo automobilis Karinės žinybos užsakyму buvo sukurtas per rekordiškai trumpą laiką [49 dienas]. Projektui vadovavo tuo metu kompanijoje „American Bantam“ dirbęs konstruktorius K. Probstas [Karl Probst, 1883–1963]. Jam reikiamą pagalbą suteikė šios kompanijos vadovas H. Kristas [Harold Christ] bei talkininkavo projektuojant visureigį inžinieriai Č. Hemiflintas [Chester Hemiflint] ir R. Tarneras [Ralph Turner]. Nuo 1941 metų šie daigiafunkciniai automobiliai masiškai buvo gaminami „Willys-Overland“ ir „Ford“ gamyklose. Per trumpą laiką šiais puikiais automobiliais buvo aprūpinta ne tik amerikiečių, bet ir jų sąjungininkų

3.

4.

kariuomenė. Karo metais JAV pagaminta 634 tūkst. džipų. Po karo JAV bei kitose šalyse džipai plačiai paplito visose ūkio šakose. Įvairių pavadinimų [markių] džipai pasaulio šalyse gaminami ir dabar. Automobilio „Ford GPW“ pagrindu nuo 1943 metų buvo gaminami automobiliai amfibijos „Ford GPA“, naudojami desantinčiuose daliniuose vandens kliūtims įveikti. Pagal Karinės žinybos užsakyką JAV įmonės „General Motors“, RIO, „Studebaker“ taip pat gamino labai gero pravažumo triašius [ratų formulė 6 × 6] 2,5 t keliamosios galios krovininius automobilius. Iš šios klasės automobilių ypač populiarūs buvo „Studebaker US6“ bei dviašiai [ratų formulė 4 × 4] automobiliai „Ford G8T“ ir „Chevrolet G7107“.

Palyginti su vokiečių automobiliais, amerikiečių kariniai automobiliai pasižymėjo geresniais eksploataciniais rodikliais, paprastesne konstrukcija. Jų konstrukcijoje įdiegta daug naujovių: alkūninio veleno plonasieniai slydimo guoliai [įdėklai], alyvos smulkaus valymo filtrai, priekinio varančiojo tilto vienodo kampinio greičio kardano veleno rutuliniai lankstai, varančiojo tilto hipoidinė centrinė pavara, stabdžių hidraulinė bei pneumatinė pavara, teleskopiniai amortizatoriai, gero pravažumo plačiaprofilinės padangos, centralizuotas [iš kabinos] padangų pripūtimas, gervė ir suktuvas [įklimpęs automobilis pats save išsitraukdavo], metalinis kėbulas su atlenkiamais suolais.

Karo metais Anglijoje labai padidėjo krovininių automobilių gamyba. Plačiai paplito įmonių „Austin“, „Bedford“, „Commer“, „Scammell“, „Thornycroft“, „Wolseley“ automobiliai. Populiariausias iš jų buvo labai gero pravažumo [ratų formulė 4 × 4], trumpas, su plačiaprofilinėmis padangomis „Bedford OXD“. Kanada gamino automobilius pagal JAV automobilių pavyzdžius. >

5.

6.

Kovų laukas tapo milžinišku kovinės technikos poligonu, kuriame ekstremaliomis sąlygomis būdavo išbandomos naujos mašinos, patikrinamos naujos idėjos, techniniai sprendimai.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, SSRS kariuomenė turėjo 272 tūkst. automobilių, iš jų 20 tūkst. labai gero pravažumo. Pirmuosius tokius (ratų formulė 4 × 4) automobilius GAZ-61 1941 metais pradėjo gaminti Gorkio automobilių gamykla. Tokio tipo automobilį pagal amerikiečių automobilio „Bantam BRK“ pavyzdį sukūrė konstravimo biuras, vadovaujamas Vitalijaus Gračiovo (1903–1978). Automobilis nebuvo tobulas, todėl tais pačiais metais buvo pakeistas automobiliu GAZ-64 su brezentiniu tentu. Tai buvo pirmasis rusiškas „džipas“. Pagal GAZ-64 pavyzdį buvo gaminami šarvuočiai BA-64B. Nuo 1943 metų buvo gaminamas patobulintas GAZ-64 modelis – GAZ-67. Jis turėjo platesnį tarpuvežį (atstumą tarp priekinių arba galinių ratų) ir blokavimo mechanizmą, kuris neleisdavo jungti žemesnės pavaros pirmyn arba atgal neįjungus priekinio tilto ir apsaugodavo galinio tilto centrinės pavaros krumpliaračius nuo lūžimo. 1944 metais automobilis GAZ-67 buvo dar kartą modernizuotas ir pavadintas GAZ-67B. Šis labai gero pravažumo automobilis turėjo uždara sustiprinto karkaso kėbulą. Jų gamyba tęsėsi iki 1953 metų, kurį pakeitė GAZ-69.

Prieš karą ir karo metais SSRS buvo gaminami daugiausia dviašiai gero pravažumo krovininiai automobiliai GAZ-AA ir ZIS-5. Pagal juos taip pat buvo sukurti specialūs įvairios paskirties automobiliai. Pagal automobilio GAZ-AA pavyzdį buvo gaminami didesnės galios GAZ-MM, triašiai (ratų formulė 6 × 4) GAZ-AAA, savivarčiai GAZ-410, automobiliai vilkikai GAZ-60 su pusiau vikšrine važiuokle, dujų generatoriniai automobiliai GAZ-42,

gamtinėmis dujomis maitinami GAZ-44, sanitariniai autobusai GAZ-55. Pagal automobilio ZIS-5 pavyzdį buvo gaminami automobiliai ZIS-5V, labai gero pravažumo (ratų formulė 4 × 4) automobiliai ZIS-32, taip pat triašiai ZIS-6 (ratų formulė 6 × 4), pusiau vikšriniai automobiliai vilkikai ZIS-42, dujų generatoriniai automobiliai ZIS-21, gamtinėmis dujomis maitinami ZIS-13 bei specialūs automobiliai karinei technikai gabenti: šarvuočiai BA-20, pailginti automobiliai ZIS-12 priešlėktuviniams pabūklams gabenti, mobilieji prožektoriai ZIS-3-15-4, koviniai automobiliai ZIS-BM-13 su reaktyvinių sviedinių paleidimo įtaisais (populiariai vadinami „Katiušomis“).

Daugelis karo metais gaminamų automobilių turėjo medines uždaras arba atviras (be durų) kabinas, lėtaeigius, mažo suslėgimo laipsnio (ε iki 4,6), neetilintu (neatspariu detonacijai) benzinu maitinamus, neekonomiškus (sunaudodavo iki 50 l/100 km) variklius, tik galiniams ratams įrengtus mechaninius stabdžius be stiprintuvų, vairo įrenginius su mediniais vairo ratais, pusiau tamprią ratų pakabą (priekinis tiltas be lingių ir amortizatorių). Didelę paramą SSRS kariuomenei suteikė JAV, kuri, vadovaudamasi 1941 metais priimtu Lendlizo (angl. *lend* – skolinti ir *lease* – nuomotį) įstatymu, siuntė SSRS automobiliams atsargines dalis, remonto reikmenis, degalus, tepalus, kitas eksploatacijai skirtas medžiagas. Daugiausia buvo pateikta šių markių automobilių: „Dodge“, „Ford“, „Chevrolet“, „Studebaker“, taip pat lengvųjų džipų „Bantam“ ir „Willys“ (iš viso JAV pateikė 401 tūkst. automobilių). Palyginti su SSRS automobiliais, JAV automobilių varikliai buvo galingesni, didesnio suslėgimo laipsnio (ε = 5,8–6,75), naudojo mažiau degalų (naudojo etilintą benziną, kurio oktaninis skaičius 70–72).

Baigiantis karui SSRS karo pajėgose buvo apie 665 tūkst. automobilių, o karo metais pagaminta 205 tūkst. įvairios paskirties automobilių (Vokietijoje – 375 tūkst.). Karo metais techninis automobilių (ypač krovinių) lygis labai išaugo, todėl po karo buvo greitai sukurti pažangesnių konstrukcijų krovininiai automobiliai.

Svarbią mechanizuotos ginkluotės dalį Antrajame pasauliniame kare sudarė šarvuotieji automobiliai. Sovietų Sąjungoje šarvuočiai buvo gaminami laikantis Karinės žinybos patvirtintos klasifikacijos:

lengvieji [masė iki 4 t), BA 20; **vidutinieji** [masė 4–8 t), BA-6, BA-9, BA-10; **sunkieji** [masė daugiau negu 8 t), BA-11; **plaukiojantieji**, PB-4, PB-7; **geležinkeliniai** [važinėjimui geležinkelio bėgiais), BA-20 ŽD, **sanitariniai**, BA-22.

Lengvųjų automobilių šarvai apsaugojo nuo kulų, vidutinių ir sunkiųjų – nuo kulų ir skeveldrų. Lengvieji šarvuotieji automobiliai buvo ginkluoti kulkosvaidžiais, vidutiniai ir sunkieji – patrankomis ir kulkosvaidžiais. Korpusai nešamieji, paprastai uždari, su sukiojamais šarvuotaisiais bokšteliais, kuriuose būdavo pagrindinis ginklas. Važiuklė – dviašė (ratų formulė 4 x 4), triašė (ratų formulė [6 x 4), keturašė (ratų formulė 8 x 8), ratai su kulkoms atspariomis pneumatinėmis padangomis. Ekipažas būdavo 2–4 žmonės. BA-10, BA-11 ir BA-20 turėjo radijo stotis. Karo metu dėl silpnos apsaugos nuo artilerijos bei aviacijos ikikarinių modelių šarvuotųjų automobilių gamyba labai sumažinta, juos nustota naudoti. Nuo 1942 metų gamino tik labai gero pravažumo BA-64, o nuo 1943 metų – jo modifikaciją BA-64B. Pastarieji šarvuotieji automobiliai

kartu su lengvaisiais tankais plačiai naudoti žvalgybai ir ryšiu palaikyti. Panašios klasifikacijos laikėsi ir vokiečiai bei kariniai jų partneriai italai bei japonai.

Galingas ir tobulas sausumos kovines mašinas – tankus Antrojo pasaulinio karo išvakarėse sukūrė Vokietijos ir Sovietų Sąjungos konstruktoriai. Remdamosi Ispanijos pilietinio karo bei Žiemos karo (Suomijoje) patirtimi, šios šalys turėjo progos išbandyti tankus kovų sąlygomis ir tobulinti jų modelius. Taip suformavo tankų klasifikavimo koncepcija, pagal kurią tankai suskirstyti į tris klases: lengvieji tankai, skirti pėstininkų palaikymui mūšio metu; vidutinieji tankai, skirti savarankiškai vykdyti reidus į priešo užnugarį, tiesioginiams smūgiams fronto linijoje arba laikinų įtvirtinimų bei lengvesnės šarvuotosios technikos naikinimui; sunkieji tankai, skirti kitų tankų bei įtvirtinimų naikinimui.

Iš esmės su tokių tipų tankais Sovietų Sąjunga pradėjo perginkluoti kariuomenę (lengvieji BT-7, vidutiniai T-34 bei sunkieji KV-1 (Klement Vorosilov) dar prieš karą. Karo metu pasirodė dar vienas sunkusis tankas IS-2 (Josif Stalin).

Vokietija karo pradžioje turėjo ypač gerai sukomplektuotus tankų padalinius. Tai buvo: lengvieji („Panzerkampfwagen I“ ir „Panzerkampfwagen II“); vidutinieji („Panzerkampfwagen III“ ir „Panzerkampfwagen IV“); modernieji vidutinieji „Panzerkampfwagen V“ (Panther) ir sunkieji „Panterkampfwagen VI“ (Tiger) bei „Panterkampfwagen VII“ (Ferdinand), kurie kovų laukuose pasirodė 1942 metais. Dėl ilgo pavadinimo šnekamojoje kalboje tankus vokiečiai vadino sutrumpintai „Panzer“.

- 1. Automobilis-amfibija KDF-166 (1940 m., Vokietija).
- 2. Keturašis šarvuotis. „Büssing-NAG GS (Sd. Kfz. 231)“ (1941 m., Vokietija).
- 3. Legendinis „Ford GPW“ fronte (1944)
- 4. „Ford GPA“ (1944).
- 5. Plaukiojantysis automobilis (amfibija) „Ford GPA“ (1943 m., JAV).

Kariškiai iš visų tankų labiausiai vertino rusų tankus T-34. Jo techniniai duomenys yra tokie: variklio galia – 500 AG; tanko masė – 26,5 t; šarvų storis – 52 mm; ekipažas – 4 žmonės; ginkluotė – pabūklas ir 2 kulkosvaidžiai; ilgiausias nuvažiuotas kelias su pripildytais degalų talpyklomis iki 400 km; važiavimo greitis iki 53 km/h. Per karą T-34 buvo pagaminta daugiau negu 80 tūkstančių. Sunkiojo tanko KV-1 kai kurie techniniai duomenys: variklio galia – 600 AG; tanko masė – 45 t; šarvų storis – 30–90 mm; ekipažas – 5 žmonės; pabūklas ir 3–4 kulkosvaidžiai; nuvažiuotas kelias – 335 km; važiavimo greitis 35 km/h.

Vienas iš sėkmingiausių vokiškų tankų „Panzerkampfwagen V“ (Panther), 1943 metais buvo sukurtas pagal T-34 pavyzdį. Jis turėjo 690 AG dyzelinį variklį, 44,8 t kovinę masę, šarvų storį iki 120 mm, o ekipažą sudarė 5 žmonės. Ginkluotę sudarė pabūklas ir 2 kulkosvaidžiai. Dar galingesni ir sunkesni buvo „Panterkampfwagen VI“ (Tiger) ir „Panterkampfwagen VII“ (Ferdinand). Pirmojo tanko kovinė masė buvo 62 t, o antrojo – 65 t. Jiems gabenti reikėjo specialių geležinkelio platformų, nes jų svorio neatlaikydavo daugelis to meto tiltų.

Į daugelio tankų ginkluotės arsenalą paprastai įeidavo 1–2 įvairaus kalibro pabūklai, 1–3 kulkosvaidžiai, kartais zenitinis kulkosvaidis, liepsnosvaidis. Tanko pažeidžiamumas labai priklausė nuo šarvų storio, jų konstrukcijos, išdėstymo. Būtent T-34 buvo vertinamas dėl ypatingos konstrukcijos sunkiai įveikiamų šarvų, tobulos vikšrinės važiuoklės, geros ginkluotės ir dėl gero manevringumo bei greičio. Pagal kovinės technikos žinovą atsargos majorą Darių Antanaitį šio tanko vikšrinė važiuoklė buvo „pasiskolinta“

iš JAV tankų, kuriuos projektavo garsus amerikiečių konstruktorius Dž. Kristis (Jhon Walter Christie). Važiuklės ypatybė buvo ta, kad ji turėjo tobulą, galinčią atlaikyti dideles apkrovas, spyruoklių pakabą, o pažeidus vikšrus, tankas galėjo kurį laiką judėti varomas varančiojo tilto ratų (žvaigždučių).

Apibendrintai kalbant apie šios rūšies kovines mašinas, galima konstatuoti, kad kariuomenės kovų sėkmė daugeliu atvejų priklausė nuo tankų mūšio sėkmės. Iš daugelio tankų mūšių, kurie vyko įvairiose vietose, karo ekspertų vertinimu, didžiausias Antrojo pasaulinio karo tankų mūšis įvyko 1943 metų liepos–rugpjūčio mėn. Rusijoje prie Kursko. Vokiečių sumanyta kovinė operacija kodiniu pavadinimu „Citadelė“, [joje dalyvavo beveik 3 tūkst. vokiečių tankų], iš kurios Hitleris daug tikėjosi, baigėsi nesėkme. SSRS Raudonoji armija, pasinaudojusi vokiečių delsimu pulti, sutelkusi apie 4 tūkst. tankų, palaikoma aviacijos, ne tik sustabdė vokiečių puolimą, bet perėjusi į kontrpuolimą vokiečius sutriuškino. Po šio mūšio jų puolimas Rytų fronte buvo sustabdytas ir frontas pradėjo risti atgal į Vakarus.

Baigiantis karui antihitlerinės koalicijos kariaujančiųjų šalių vadovai J. Stalinas (SSRS), F. Ruzveltas (JAV) ir V. Čerčilis (Anglija) 1945 metais Jaltoje sprendė, kaip atrodys pasaulis po karo, tačiau teisybė nebuvo visiškai atstatyta. Rytų ir Vidurio Europos šalys pasiliko SSRS įtakoje, o Baltijos šalys, I. Stalinui pareikalavus, buvo paliktos okupuotos ir liko SSRS sudėtyje.

Antrojo pasaulinio karo padariniai. Karo istorijos žinovų duomenimis, šiame kare žuvo 50–55 mln. žmonių, iš jų apie 30 mln. buvo civiliai gyventojai. Mažiausiai 35 mln. žmonių tapo invalidais. Okupuotose šalyse nužudyta apie 6 mln. žydų, daug žmonių uždaryta į koncentracijos stovyklas, kuriose mirė 4–5 mln. įvairių tautybių žmonių. Buvo padaryta milžiniškų materialinių nuostolių, kurie apytikriais karo pasekmių tyrėjų skaičiavimais sudaro 4 trilijonus dolerių, iš jų 1 trilijonas 117 milijardų tiesioginių karo išlaidų. O kas suskaičiuos ir įvertins žmonių patirtas fizines ir dvasines kančias, prarastas žmonių gyvybes?

Nuo SSRS ir Vokietijos tuometinių diktatorių Stalino ir Hitlerio režimų nukentėjo ir Lietuva. Lietuvai tragiški įvykiai prasidėjo dar 1939 metų kovo 20 dieną, kai Hitleris pareiškė ultimatumą grąžinti Klaipėdos kraštą Vokietijai. 1940 metų birželio 15 dieną SSRS Lietuvai taip pat pareiškė ultimatumą, kad būtų vykdoma vadinamoji „savitarpio pagalbos sutartis“ ir įsileistų 20 tūkstančių karių kontingentą bei leistų įkurdinti karines bazes visoje Lietuvoje. >

Partizanas Juozas Lukša-Daumantas (pirmas iš kairės) su kovų draugais 1950 metais

[pagal tokį pat scenarijų, remiantis Ribentropo-Molotovo 1939 metų rugpjūčio 23 dieną pasirašytais slaptaisiais protokolais „dėl Rytų Europos pasidalijimo“, buvo okupuotos Latvija ir Estija].

Po tuometinės aukščiausios Lietuvos valdžios kapituliacijos [Ministrų kabinetui paskutiniame posėdyje nubalsavus rusams nesipriešinti] ir prezidentui Antanui Smetonai pasitraukus į Vakarus, o vėliau į JAV [čia, Klivlande, mįslingomis aplinkybėmis 1944 metais žuvo gaisre], sovietai, prisidengę sufabrikuotais neramumais, Lietuvoje buvusių teisėtą valdžią pakeitė marionetine valdžia, lojalia sovietinei santvarkai, o šalis paskelbta Lietuvos TSR. Tenka tik apgailestauti, kad pagal tuometinius standartus gerai ginkluota Lietuvos kariuomenė, turinti 25 tūkst. kareivių ir karininkų bei 120 tūkst. gerai parengtų rezervistų, negavusi įsakymo pasipriešinti sovietų okupantui, kapituliuojo ir nustojo egzistavusi. Lietuva ir jos kariuomenė patyrė didelį moralinį pažeminimą, o vėliau ir smurtą. Lietuvos kariuomenė buvo išblaškyta, dalis kariškių prievarta įjungta į sovietų kariuomenės dalinius. Nenorėjusieji tarnauti sovietinėje kariuomenėje kareiviai ir karininkai sušaudyti, ištremti, pasodinti į kalėjimus. Lietuvos kariuomenės ginkluotė, tarp jų autotransporto priemonės, šarvuočiai, lėktuvai rekvizuoti [nusavinti] ir atiteko sovietams. Ypač skaudus smūgis suduotas Lietuvos aviacijai, kurioje 1940 metų pradžioje buvo suskaičiuojama 8 eskadrilės įvairios paskirties lėktuvų. Tragiško likimo sulaukė ir jų kūrėjai, garsūs lėktuvų konstruktoriai Jurgis Dopkevičius ir Antanas Gustainis. J. Dopkevičius žuvo aviakatastrofoje, o A. Gustainis sovietų sušaudytas. Visoje Lietuvoje prasidėjo nelobalių sovietinei valdžiai žmonių trėmimai. Pirmiausia buvo

ištremti darbščiausi ūkininkai, mokytojai, mokslininkai, inteligentijos atstovai. Norėta kuo greičiau sunaikinti tautos žiedą, ištrinti Lietuvą iš pasaulio žemėlapių ir žmonių atminties. Karo metais sovietai į kariuomenę mobilizavo apie 108 tūkst. Lietuvos gyventojų, daug jų žuvo. Vokietijai okupavus Lietuvą, naciai ir jų parankiniai nužudė apie 200 tūkst. žydų, apie 50 tūkst. kitų tautybių žmonių. Pasibaigus karui Lietuva nebuvo išvaduota – tęsėsi sovietų okupacija, trėmimai ir visoje šalyje lietuvių pasipriešinimas – partizaninis karas.

1944 metais sovietams sugrįžus į Lietuvą vėl prasidėjo represijos ir prievartinis okupuotos šalies gyventojų ėmimas į sovietų karo tarnybą. Nenorėdamas tarnauti svetimoje kariuomenėje šaukiamojo amžiaus jaunimas pasitraukė į miškus. Čia atsidūrė ir dalis kariškių, tarnavusių Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje. Jų pastangomis buvo organizuota kova prieš okupantus. Partizanų vadovybės paskelbtuose dokumentuose buvo pabrėžiama, kad galutinis kovos tikslas yra Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas. Remiantis 1941 metų rugpjūčio 14 dieną priimtos Atlanto chartijos principais dėl pavergtų tautų teisės savarankiškai spręsti savo likimą, kreiptasi pagalbos į JAV, Vakarų Europos vyriausybes ir net Katalikų bažnyčios vadovą popiežių Pijų XII, tačiau jos nesulaukta. Su galingu ir klasingu priešu teko kovoti vieniems, pasikliaujant savo jėgomis ir Lietuvos žmonių parama.

Lietuvos partizanai buvo gerai organizuoti, sukurta vadovavimo struktūra. Visa šalies teritorija buvo padalyta į tris sritis, devynias apygardas, kuriose veikė 30 rinktinių. Rinktinių kariai nešiojo Lietuvos karių uniformas, naujai atėję savanoriai priimdavo priesaiką. Partizanai gyveno miškuose įrengtose stovyklose, žieminėse,

bunkeriuose, gyveno pagal griežtai nustatytą tvarką. Pasiryžę ginti Tėvynę tarnyboje vidutiniškai išbūdavo 2–3 metus. Taip per 8 kovų su okupantais metus partizanų gretose pabuvo apie 50 tūkst. jaunuolių. Partizanai buvo neblogai ginkluoti. Ginklai – čekiški šautuvai, granatos, vokiški ir rusiški automatai, kulkosvaidžiai. Partizanus rėmė apie 100 tūkst. Lietuvos gyventojų – neginkluoto pasipriešinimo dalyvių. Būtent jie partizanus ir rengė, ir maitino, ir priglausdavo sunkią valandą. Kovinei partizanų dvasiai palaikyti buvo leidžiami laikraščiai: aukštaičių – „Aukštaičių kova“, žemaičių – „Laisvės varpas“, dzūkų – „Partizani“, suvalkiečių – „Laisvės žvalgas“.

Kovai su partizanais buvo sutelktos milžiniškos pajėgos, prieš juos kovojo 60 tūkst. reguliarios kariuomenės sovietų karių, 30 tūkst. MGB ir NKVD kariškių ir apie 30 tūkst. strybų [„liaudies gynėjų“]. Kovos būdavo žūtbutinės. Neturėdami kitos išeities apsupti partizanai gyvi nepasiduodavo. Nužudyti partizanai dažniausiai būdavo išniekinami ir suguldomi miestelių aikštėse, kad būtų parodyta, kas laukia visų, kurie priešinasi sovietams. Partizanai [oficialioji sovietinė valdžia juos vadindavo banditais], slepiant nuo žmonių, būdavo užkasami pamiškėse, laukuose, grioviuose, kad būtų parodyta, kokie jie yra niekšai. Dalies žuvusių partizanų palaidojimo vietų nerasta iki šiol, jų kapai nežinomi. Nežinomas ir legendinio partizano [įgaliotojo atstovo ryšiams su Vakaraais] rašytojo Juozo Lukšos-Daumanto, parašiusio puikią realistinę dokumentinę knygą apie partizanus [Juozas Daumantas. Partizanai. V., Vagos leidykla. 1990 m., 576 p.], žuvusio 1951 metais, kapas.

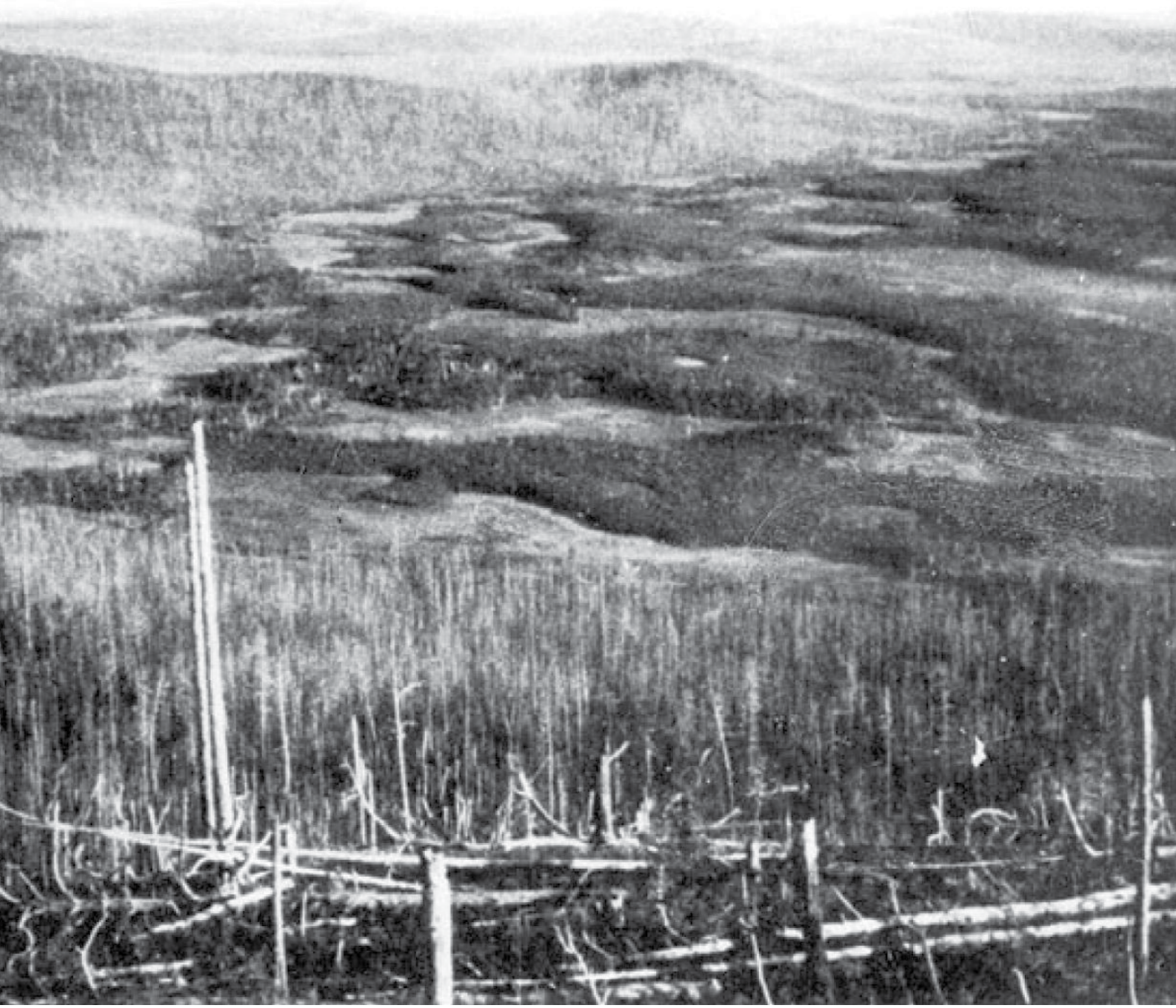
Nelygioje kovoje su Raudonosios armijos daliniais, MGB, NKVD ir okupantų parankiniais 1944–1953 metais žuvo apie 20 tūkst. partizanų bei apie 10 tūkst. jų rėmėjų. Tačiau jų kova nebuvo beprasmė. 1949 metų vasario 16 dieną visos Lietuvos partizanų vyriausiųjų vadų, tarp kurių buvo ir Jonas Žemaitis-Vytautas bei Adolfas Ramanauskas-Vanagas, suvažiavime Minaičių kaime [Radviliškio r.] ūkininko Stanislovo Mikniaus sodyboje, pirmininkaujant LLKS vadovui Jonui Žemaičiui-Vytautui, buvo priimta „Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio deklaracija“, kurioje skelbiama, kad lietuvių tauta niekada nesusitaikys su Lietuvos okupacija ir laisvės pradedimu. Šiame svarbiame dokumente buvo užtikrintas Lietuvos valstybės tęstinumas ir paskelbta lietuvių tautos valia atkurti nepriklausomą demokratinę valstybę. Per 50 metų puoselėta laisvos nepriklausomos Lietuvos idėja neužgeso ir realizavosi į 1990 metų kovo 11 dienos Atkurtos Lietuvos Nepriklausomybę. x

12

Po Antrojo pasaulinio karo Akmenuotosios Tunguskos baseino pelkynuose vykdėti Didžiosios Daubos tyrimai paneigė prielaidą apie jos kosminę kilmę – tai ne smūginis krateris, o natūralus geologinis darinys, kuriame ilgus metus buvo bergždžiai ieškoma nukritusio meteorito.

TUNGUSKOS FENOMENO GALVOSŪKIS:

ATSAKymo PAIEŠKOS TĘSIASI

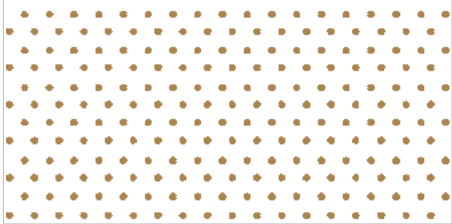

Tekstas – Martynas Juocevičius, Lietuvos etnokosmologijos muziejus

Neįsigilinus galima susidaryti klaidingą įspūdį, kad kosminėje erdvėje iš esmės nieko nevyksta, o Saulės sistema yra rami vieta, kurioje, atrodytų, netikėtų, neprognozuojamų įvykių stinga – planetos milijonus metų nenukrypdomos keliauja savais dangiškais keliais, nusidriekiančiais į amžinybę... Kartais šį gilų snaudulį sutrikdo kometas ar asteroidai – kosminiai klajūnai, atklidę iš Saulės sistemos pakraščių, – o po to vėl ilgam įsiviešpatauja tykus būties sąstingis.

Rodos, kosminės katastrofos sąvoka civilizacijos gyvavimo trukmės, nekalbant jau apie vienos žmonių kartos ar atskiro individo gyvenimo, požiūriu tėra veikiau menamą, nei tikrą grėsmę išreiškiantis žodžių junginys: iš tiesų savo mažutėlėje, jaukioje planetoje jaučiamės saugūs – nuo palyginus nedidelių meteoritinių kūnų atakų mus apsaugo atmosfera, o statistinė visa naikinančio susidūrimo tikimybė yra nepaprastai maža. Tačiau neapsirikime: žmonija šiame pasaulyje egzistuoja per trumpai, kad pajustų, suvoktų ir perprastų kosminių sukrėtimų periodiškumą, mastelius bei pasekmes.

Didžiulių smūginių kraterių gausiai išvagotas Mėnulio, Merkurijaus ar Marso paviršius byloja, jog kosminės katastrofos įvyksta kur kas dažniau, nei galime įsivaizduoti. Ne taip seniai – 1994-ųjų liepą – mokslininkai ir astronomijos mėgėjai užgniaužę kvapą stebėjo, kaip virtinė Šumeikerių-Levio (*Shoemaker-Levy*) kometos skeveldrų susidūrė su Jupiteriu tokia jėga, kad kiekvienas iš beveik dviejų dešimčių smūgių Žemei būtų buvęs lemtingas... Mūsų planetoje aptikta apie 100 stambių meteoritinių kraterių, menančių kažkada vykusius dramatiškus susitikimus su kosminiais kūnais (vien ko vertas tas, kuris prieš 65 milijonus metų vos nepražudė gyvybės), ir dar daugybę jų pėdsakų nuo mūsų akių amžiams paslėpė vandenynai ir miškai, neatpažįstamai užmaskavo natūralūs geologiniai procesai.

Ko gero, didžiausią šių laikų kosminės prigimties katastrofą, apie kurią pasakojimą pradėjome praeitame „Trimito“ numeryje, pasaulis išgyveno 1908 metų birželio 30 dienos rytą, kai mažai apgyvendintą Vidurio Sibiro taigą ties Akmenuotąja Tunguska supurtė neįtikėtinos, maždaug 30 megatonų galios sprogimas: garsas buvo girdimas, šviesa regima, o seisminiai virpesiai juntami už tūkstančio kilometrų, aplink įvykio epicentrą užsiliepsnojo šimtai kvadratinų kilometrų miško, o smūginė oro banga, tarsi šapelius dviejų tūkstančių kvadratinų kilometrų teritorijoje išguldžiusi medžius, Žemės rutulį apskriejo du kartus... Rašėme apie pirmojo Tunguskos incidento tyrinėtoją, rusų geologo, meteoritikos specialisto Leonido Aleksejevičiaus Kuliko [1883–1942] pastangas išsiaiškinti fenomeno kilmę, trečiajame ir ketvirtajame XX amžiaus dešimtmečiuose jo organizuotas ekspedicijas į Tungusiją ir atkaklius bandymus aptikti kosminį kūną ar bent jo fragmentus. L. Kulikas paskelbė hipotezę, jog Žemė susidūrė su dideliu geležiniu meteoritu, kuris visas arba jo dalys nukrito taigoje. Deja, per visą dramatišką, vilties ir nesėkmių promaiša paženklintą tyrimų įvykio epicentre ir jo rajone kampaniją L. Kulikui nepavyko rasti jokių kosminio svečio medžiaginių pėdsakų, ir mokslininkas su kolegomis nenoromis ėmė svarstyti alternatyvią versiją – o kas, jei meteoritinis kūnas, išskirdamas didžiulį energijos kiekį, visiškai suiro ir sudegė atmosferoje?

Pažymėtina, kad, be L. Kuliko spėjimų, Rusijoje ir Vakaruose buvo pasiūlyti dar keli įvykio Tunguskoje paaiškinimai, pagrįsti tuo metu prieinamais oficialiais tyrimų duomenimis bei populiariąja informacija, daugiausia skelbta žiniasklaidoje: kai kurie mokslininkai teigė, jog virš taigos sprogo nedidelė kometa, kiti kalbėjo apie planetos susidūrimą su tankiu meteoritinių dalelių debesiu.

Kad ir kaip būtų, tolesnius mokslininkų planus ieškoti atsakymų apie incidentą prie Akmenuotosios Tunguskos sugriovė prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas. L. Kulikas, puoselėjęs viltis tyrimus pratęsti vėliau, iš fronto nebegrįžo, dėl ypatingų politinių-socialinių aplinkybių tiek sovietinėje Rusijoje, tiek už jos ribų Vakarų specialistams surengti nepriklausomas ekspedicijas galimybių neliko, ir įvykis buvo primirštas.

Naują susidomėjimo nutikimu Tunguskoje bangą tuojau po karo sukėlė rusų rašytojo, mokslo populiarintojo ir fantasto Aleksandro Petrovičiaus Kazancevo [1906–2002] apsakymas „Sprogimas“, publikuotas žurnale „Vokrug sveta“ („Aplink pasaulį“) 1946-ųjų sausį, kuriame įtaigiai išrutuliojama mintis, kad lemtingąjį

1908 metų birželio rytą avariją patyrė ir virš taigos iš tiesų sprogo branduoline energija varomas tarpžvaigždinis ateivių laivas. A. Kazancevas teigė, jog ši idėja jam kilo išgirdus apie atominės bombos sprogimo Hirosimoje 1945 metų rugpjūtį mastelį bei pasekmes: Japonijos mieste sprogimo epicentre namai liko stovėti lygiai taip pat kaip medžių kamienai įvykio epicentre Tunguskoje, o ir karščio sukeltų gaisrų pobūdis bei nusiritusių balistinių bangų padariniai, autoriaus nuomone, yra pribloškiančiai panašūs... A. Kazancevo literatūrinio kūrinio forma išsakyta versija tiek plačiuosiuose, tiek akademiniuose sluoksniuose sulaukė plataus atgarsio: buvo organizuojamos viešos diskusijos, savuosius argumentus išsakė mokslininkai, atsargų vertinimą pateikė tarybinės masinio informavimo priemonės, o Vakaruose hipotezė apie dirbtinę, technogeninę reiškinio kilmę buvo priimta kaip sensacija.

Atsinaujinančią polemiką dėl Tunguskos fenomeno prigimties dar labiau kaitino giminingas atsitikimas, suteikęs tyrinėtojams labai daug vertingos informacijos apie tokio pobūdžio reiškinį – 1947 metų vasario 12 dieną Tolimuosiuose Rytuose, Rusijoje, miškingame Sichotės-Alynės kalvų grandinės rajone, atskirais fragmentais nukrito didžiulis geležinis meteoritas. Taiga kelių dešimčių kvadratinų kilometrų plote buvo tiesiog subombarduota iš dangaus pažirusių meteoritinių kūnų – daugybėje įvairaus dydžio smūginių kraterių mokslininkai aptiko tonas įvairaus svorio kosminio svečio gabalų. Dabar jau pagal objektyvius fizinius parametrus buvo galima lyginti incidentus. 1951–1952 metais intensyviausias Sichotės-Alynės meteorito kritimo aplinkybių ir rastosios medžiagos tyrinėjimų etapas baigėsi, ir mokslininkai ėmė ruošti naujoms ekspedicijoms į Tunguską.

L. Kuliko prieš karą pradėtus tyrimus 6-ąjį ir 7-ąjį XX amžiaus dešimtmetį pratęsė žymus to meto rusų geochemikas Kirilas Pavlovičius Florenskis [1915–1982]. Iš pradžių – 1953 metų vasarą – jis trumpai apsilankė Tunguskos katastrofos vietoje, iš lėktuvo apžiūrėjo medžių išvartas ir Didžiąją Daubą, prie Chušmos upės atliko įtartinų duobių virtinės, kurias L. Kulikas laikė skeveldriniais krateriais, matavimus, sprogimo epicentre cheminei analizei paėmė kelis dirvos mėginius. K. Florenskis, apibendrinęs surinktus duomenis, išsakė nuomonę, kad užpelkėjusios dūbos ir vadinamieji „Kuliko krateriai“ yra karstinės įgriovos, būdingos gamtiniam regionui. Tačiau, didelei mokslininkų nuostabai, pirminiai Maskvoje atlikti Florenskio surinktų dirvos pavyzdžių tyrimai rodė, jog jie gausiai prisotinti meteoritinės geležies dulkų. Kilo nemenkas šurmulys. Galiausiai paaiškėjo, kad tiek dar paties L. Kuliko,

tiek vėliau K. Florenskio iš Tunguskos parvežti vandens, dumblo ir žemių mėginiai dėl Maskvos mokslų akademijos saugyklų darbuotojų atsainoko požiūrio bei netinkamų laikymo sąlygų yra užteršti Sichotės-Alynės meteorito medžiaga...

Norėdamas gauti bent kokių nors atsakymų, K. Florenskis kitą, didelę ir gerai aprūpintą, ekspediciją į Tunguską suorganizavo po penkerių metų: 1958-ųjų pavasarį į taigą jis išvyko su nemažu būriu skirtingų sričių specialistų. Galima sakyti, tuomet ir prasidėjo antrasis – jau ne su L. Kuliko, o K. Florenskio vardu siejamas Tunguskos fenomeno tyrinėjimų etapas.

Mokslininkai dirbo keliuose sektoriuose – tyrė išvartas, tikslino vietovės žemėlapi, ieškojo meteorito pėdsakų. Ekspedicija padarė kelis įdomius ir svarbius atradimus: pirmiausia, tam tikruose katastrofos rajono židiniuose nustatyta anomaliai sparti augalų vegetacija, kurios paaiškinti vietovei būdingais gamtiniais faktoriais vis dėlto nepavyko; antra, pasitvirtino K. Florenskio anksčiau skelbta prielaida, kad meteoritinius kraterius primenančios duobės, kurias L. Kulikas azartiškai kasinėjo, tikėdamasis rasti kosminio kūno fragmentus, yra natūralūs geologiniai dariniai. Netrukus po ekspedicijos K. Florenskio grupė paskelbė išvadą, kuri, tiesą pasakius, nenustebino: kosminio Tunguskos kūno sprogimas įvyko ore, todėl smūginio kraterio nėra, meteoritinė medžiaga paviršiaus nepasiekė, pradinė L. Kuliko hipotezė apie nukritusį meteoritą nėra teisinga; kita vertus, L. Kulikas katastrofos epicentrą apibrėžė labai tiksliai.

1959 metų birželį į taigą atvyko pirmoji Kompleksinė Saviveiklinė Ekspedicija (KSE), sudaryta iš pradedančių mokslininkų, tyrinėtojų mėgėjų bei gamtininkų entuziastų, daugiausia studentų, kurie per šešias savaites intensyviaus dienosnaktines kruopščiai apėjo išguldyto miško plotus, topografiniame žemėlapyje detaliai sužymėjo išvartų kontūrus, arčiausiai įvykio epicentro įsikūrusioje Vanavaros faktoriijoje tyrė gyventojų savijautą ir nustatė, jog sprogimas ilgalaikių pasekmių žmonių sveikatai nesukėlė, žinoma, ieškojo meteoritinės medžiagos, bet nerado.

Būtent su KSE grupėmis pagal bendrą tyrimų programą 1961 metais dirbo antroji, o 1962 metais – trečioji K. Florenskio ekspedicija. Per tą laiką pavyko išsiaiškinti, jog spartaus miško pakloto suviešėjimo zonos su išvartomis nesutampa, o katastrofos rajonas nėra radioaktyviai užterštas. Pastarųjų dviejų ekspedicijų tyrimų rezultatai tik patvirtino ankstesnę išvadą, kad Tunguskos kūnas ne nukrito, bet sprogo ore, maždaug 5–7 kilometrų aukštyje. K. Florenskis pareiškė nuomonę,

kad virš taigos, greičiausiai, triukšmingai išsisklaidė nedidelė kometa.

Nuo L. Kuliko laikų su retomis išimtimis vyravo įsitikinimas, kad Tunguskoje nukrito meteoritas. 1958–1962 m. K. Florenskio atlikti tyrimai iš esmės pakeitė požiūrį į Tunguskos fenomeno prigimtį bei įvykio anatomiją: tapo aišku, kad meteoritinė hipotezė visavertiškai negali paaiškinti daugelio reiškinio aspektų – pavyzdžiui, kas sukėlė sprogimą, kur dingo meteoritinė medžiaga, kodėl nėra smūginio kraterio, kokių būdu su sprogimu yra susijusios po incidento fiksuotos gamtinės anomalijos ir t. t.

Neatsakyti klausimai, kai kurios keistos nutikimo aplinkybės bei nauji atradimai sudarė sąlygas kuo įvairiausioms, dažnai egzotiškoms hipotezėms. Pavyzdžiui, dar 1959 metais rusų mokslininkas, astronomas ir rašytojas Feliksas Zigelis [1920–1988], apibendrinęs liudininkų apklausų duomenis, priėjo prie drąsios išvados, jog skrisdamas Tunguskos kūnas nuolat manevravo, keitė trajektoriją ir greitį, o tai reiškia viena – dirbtinę jo kilmę, apie ką kiek anksčiau jau kalbėjo A. Kazancevas. 1965 metais žymus JAV fizikas, Nobelio premijos laureatas Vilardas F. Libis [Willard Frank Libby, 1908–1980], nuomonę grįsdamas duomenų apie radiacinio fono planetoje svyravimus 1908–1909 metais pagal to laikotarpio medžių rievių tyrimus analize, autoritetingo žurnalo „Nature“ publikacijoje užsimina apie branduolinio sprogimo Sibire galimybę.

Hipotezę apie dirbtinę – branduolinę-technogeninę – Tunguskos fenomeno prigimtį nuosekliai plėtojo rusų geofizikas Aleksėjus Zolotovas [1926–1995]. Pirmąsyk įvykio rajone mokslininkas su nedidele pagalbininkų grupe lankėsi 1959-ųjų vasarą: atliko radiometrinius matavimus, tyrė išvartas ir medžių nudegimus, paėmė dirvos ir medienos pavyzdžių, gautus duomenis gretino su liudininkų pasakojimais ir kitų tyrinėtojų anksčiau skelbtomis išvadomis, parengė smulkią ataskaitą, nuo pat pradžių tapusią ginčų ir nesutarimų objektu. Joje pripažįstama, kad sprogimas įvyko ore, o ne dėl kosminio kūno susidūrimo su žemės paviršiumi, tačiau kritikuojama prielaida apie didelę „meteorito“ masę ir greitį, kuriais patogų paaiškinti sprogimo sukeltos smūginės oro bangos jėgą bei sklidimo padarinius. A. Zolotovas abejojo, ar iš tiesų Tunguskos kūnas lėkė 55–60 km / s greičiu, kas buvo teigiama šiai temai skirtoje specialiojoje literatūroje, ir siūlė peržiūrėti kai kuriuos „akivaizdžius“ faktus, atlikti papildomus tyrimus bei pakartotinius skaičiavimus. Po kelių ekspedicijų į atsitikimo epicentrą 1969 metais išleistoje knygoje „Tunguskos katastrofos problema“ A. Zolotovas >

1. Rusų rašytojas fantastas A. Kazancevas iškėlė idėją, kad Tunguskoje virš taigos sprogo branduoline energija varomas ateivių iš kosmoso laivas.

2. 1951 metais išleistoje knygelėje „Svečias iš kosmoso“ A. Kazancevas toliau plėtojo technogeninės Tunguskos fenomeno prigimties versiją.

Per pastarąjį šimtmetį pasiūlyta daugybė įvykio Tunguskoje paaiškinimų. Ne visus juos galima vadinti mokslinėmis hipotezėmis. Pagal apibrėžimą hipotezė turi atitikti du pagrindinius reikalavimus: pirmiausia, ji turi būti pagrįsta realiais faktais, jiems neprieštarauti; antra, turėtų būti galimybė ją patikrinti. Esama tokių versijų ir idėjų apie Tunguskos fenomeną, kurios neatitinka nė vieno arba atitinka tik vieną minėtą hipotezės kriterijų, todėl gali sukelti ir atlaidžią šypsena, ir nuoširdžią nuostabą. Mažų mažiausiai, kai kurios mintys iš tiesų įdomios.

Būdingiausi pavyzdžiai: 1964 metais straipsnyje „Kellonė į polemikos epicentrą“ rusų rašytojai G. Altovas ir V. Žuravliova pasiūlė versiją, jog sprogimą taigoje sukėlė lazerinis nežemiškos civilizacijos pasiųstas signalas; 1973 metais Teksaso (JAV) mokslininkų grupė paskelbė hipotezę, kad Tunguskoje atsivėrė nedidelė juodoji bedugnė; 1998 metais Rusijos MA darbuotojas A. Nikolajevas pagarsino mišrų – natūralios gamtinės ir kosminės – reiškinių prigimtį, pagal kurį sprogimas įvyko po to, kai dėl trinties į atmosferą įkaitęs nedidelis, maždaug 3 metrų skersmens, meteoritas įlėkė į didžiulį iš Žemės gelmių išsiveržusį ir dreifavusį gamtinių dujų šleifą; galiausiai 2000 metais vienoje specialioje JAV televizijos programoje, nagrinėjančioje paslaptinius reiškinius, nuskambėjo idėja, kad incidentą Tunguskoje išprovokavo serbų kilmės amerikiečių tyrinėtojo Nikolos Teslos elektromagnetinių bangų energijos perdavimo per atstumą eksperimentai...

paskelbė išvadą: katastrofos pasekmės negali būti paaiškintos smūginės oro bangos poveikiu, Tunguskos kosminio kūno greitis nebuvo sąlyginai didelis – ne didesnis nei 1 km / s, kas sutampa su liudininkų parodymais, o tokiu greičiu skriejančiam fiziniam kūnui nepakaktų kinetinės energijos sukelti sprogimą; tai reiškia, kad Tunguskos kūnas sprogo dėl kitos priežasties – dirbtinių cheminių junginių grandininės reakcijos arba staigaus branduolinės energijos išlaisvinimo; vadinasi, Tunguskos fenomeną sukėlė ne įprastas akmeninis ar geležinis meteoritas, o techninis prietaisas / įrenginys; taip pat pažymima, jog incidento metu mūsų planetoje technologija, tenkinanti šias sąlygas, neegzistavo.

Suprantama, sovietinėje spaudoje A. Zolotovo hipotezė buvo aršiai kritikuojama dėl pernelyg laisvos duomenų interpretacijos, faktinių argumentų, ypač dėl įvykio rajone padidėjusio radiacinio fono, trūkumo bei „pseudomokslinių fantazijų“, todėl „rimtų“ mokslininkų atmesta [ironiška, nes tuo metu Sovietų Sąjungoje, kaip, beje, JAV, Didžiojoje Britanijoje ir Kinijoje veikė gerai finansuojama slapta saugumo institucijų programa tirti galimiems ateivių iš kosmoso apsilankymams Žemėje bei rinkti ir analizuoti informaciją apie šalies teritorijoje stebimus NSO].

Nuosai kesni mokslininkai, aiškindami Tunguskos reiškinių kilmę, laikėsi K. Florenskio nuomonės apie atmosferoje suirusią kometą. Maždaug 1963 metais kometos hipotezę detalizavo akademikas Vasilijus Fesenkovas [1889–1972]. Jis sukūrė vadinamąją kometos branduolio šiluminio sprogimo modelį, pagal kurį nedidelė kometa didžiuli u greičiu įlėkė į tankiuosius atmosferos sluoksnius, dėl trinties įkaito, suskilo į daugybę skeveldrų ir per sprogimą išgaravo, kas visiškai paaiškina, kodėl nėra kraterio ir medžiagos liekanų.

Svarbus argumentas kometinės hipotezės naudai buvo pateiktas 1977 metais, kai rusų mokslininkų grupė, dar kartą kruopščiai tyrusi cheminę dirvos sudėtį miško išvartose ir, pasinaudoję moderniausia technika bei metodais, aptiko itin anomalių kai kurių cheminių elementų koncentracijų. Anot tyrinėtojų, jos visiškai nebūdingos tiek mūsų planetos gamtai, tiek akmeninių ar geležinių meteoritų sudėčiai, tačiau panašių medžiagų junginių aptinkama kometose.

Meteoritinę Tunguskos įvykio versiją atgaivino ir meteoritų ieškotojams vilties suteikė XX amžiaus 9-ojo dešimtmečio viduryje Sovietų Sąjungos mokslų akademijoje Maskvoje bei Gruzijos politechnikos institute Tbilisyje atlikti

fiziniai eksperimentai – Tunguskos sprogimo simuliacijos atskleidė teorinę galimybę, kad taigoje iš tiesų galėjo kristi meteoritas, tačiau dėl itin horizontalios trajektorijos jis nukrito ne iškart, o kelis kartus rikošetavo nuo paviršiaus, o šitai žinioms mechanikos dėsniams tarytum ir neprieštarauja. Tokiu atveju mokslininkai meteorito ieško visai ne toje vietoje, kur jis iš tikrųjų nukrito – keliasdešimt ar net šimtus kilometrų toliau palei kritimo trajektoriją...

Praeito amžiaus pabaigoje Rusijoje pasikeitus politinei situacijai, Tunguskoje ėmė lankytis tarptautinės ekspedicijos iš Lenkijos, Vokietijos, JAV, Japonijos, Italijos, kitų šalių, epicentre nuolat dirbo skaitlingos rusų profesionalų ir mėgėjų grupės, o apie fenomeno prigimtį buvo išsakyti įvairiausi spėjimai: kai kurie jų skelbė, jog materialaus objekto iš viso nebuvo, o katastrofos priežastys yra natūralios, pavyzdžiui, vulkaninės ar seisminės veiklos padariniai, išsiveržusios gamtinės dujos, Tunguskos katastrofa taip pat buvo siejama su Saulės aktyvumo protrūkiais, elektrostatiniais atmosferos reiškiniais, net erdvėlaikio tuneliais ir antimaterija, žinoma, nuolat linksniuojama patraukli mintis apie nežemiško proto veiklą...

Nemenką šurmulį sukėlė sprogimo epicentre 1991–1995 metais dirbusi Italijos mokslininkų grupė iš Bolonijos universiteto ir jos darbus amžių sandūroje pratęsusi bendra italų bei rusų ekspedicija, kurios vadovai Lukas Gasparinis (Luca Gasparini) ir Džiuzepė Longo (Giuseppe Longo) paskelbė žinią, jog po ilgų paieškų mano radę Tunguskos kūno išmuštą kraterį. Tai Čeko ežeras, tyvuliuojantis per 8 kilometrus į šiaurės vakarus nuo sprogimo epicentro. Anot mokslininkų, šio po susidūrimo metu susiformavusio vandens telkinio dugne gulįs didžiulis gigantiško meteorito fragmentas. Ežero dugnas specialiais sonarais buvo tikrinamas keliskart, tačiau...

Šiuo metu, prabėgus daugiau nei šimtmečiui nuo paslaptingojo įvykio Tunguskoje, rasti meteoritą ar bent jo dalių nebesitikima. Vyrauja požiūris apie kosminio svečio apsilankymą, kuris, sukėlęs katastrofinių pasekmių taigoje, apčiuopiamo medžiaginio pėdsako nepaliko. Šiais metais viename iš periodinių „Karališkosios astronomijos draugijos mėnesinių pranešimų“ (*Monthly Notice of the Royal Astronomical Society*), be kita ko, leidžiamų nuo 1827 metų, paskelbtas rusų ir britų mokslininkų tyrimas pateikia įtikinamą, faktinius įvykio duomenis ir bendrąsias astrofizikos žinias atitinkančią Tunguskos fenomeno kilmės versiją: į Žemės atmosferą santykinai mažame aukštyje įskriejo geležinis

meteoroidas, sukėlė smūginę bangą ir „pračiuožęs“ tankiuoju oro sluoksniu, toliau nulėkė į kosminę erdvę. Straipsnyje nurodoma, kad tyrinėtojų komanda, pasitelkusi itin galingus kompiuterius, matematiškai sumodeliavo trijų skirtingų sudėčių – akmens, geležies ir ledo – įvairių dydžių meteoritinių kūnų praskridimus pasirinktuose aukščiuose nevienareikšmiais greičiais ir pirmiausia visiškai paneigė kometinę hipotezę: pagal numatytąją trajektoriją bei žinomus fizikinius parametrus ledinis kometos branduolys nebūtų pasiekęs reikalingo atstumo iki Žemės, koks jis buvo tikrojo įvykio metu.

Skaičiavimai rodo, kad uoliniam kūnui, veikiamam atmosferos slėgio, taip pat nebūtų pakakę laiko pasiekti tokį sąlyginai žemą skriejimo trajektorijos tašką. Grupės vadovas D. Chrenikovas [Daniil Chrenikov] teigia, kad Tunguskos kūnas buvo nuo 100 iki 200 metrų skersmens geležinis meteoritas, kuris ne mažesniu nei 11,2 km / s (apie 40 300 km / h) ne mažesniame nei 11 kilometrų aukštyje žemės atmosfera „slydo“ apie 3 000 kilometrų. Mokslo bendruomenė šią hipotezę vertina labai rimtai, nes ji paaiškina daugelį su įvykiu susijusių padarinių ypatybių, keblumus ir anomalijas – nuo smūginio kraterio nebuvimo (nebuvo fizinio kontakto su paviršiumi) ir geležies nuolaužų trūkumo (kūnas judėjo per greitai ir buvo per stipriai įkaitęs, kad pribarstytų medžiagos) iki didžiulių taigos išvartų ir sprogimo garso (susidūrimas su tankiaisiais atmosferos sluoksniais sukėlė smūginę oro bangą) ir naktinio dangaus švytėjimo (padidėjo aukštųjų atmosferos sluoksnių dulkėtumas). Sutikime, šis scenarijus intriguoja. Bet ar tai galutinis atsakymas? x

Įprasta manyti, kad mintį apie dirbtinę, su ateiviais iš kosmoso susijusią Tunguskos reiškinio prigimtį 1946 metais apsakyme „Sprogimas“ išsakė rusų rašytojas fantastas A. Kazancevas, šią versiją toliau plėtojęs 1951 metais publikuotame apsakyme „Svečias iš kosmoso“. Tačiau A. Kazancevas – ne pirmas ir ne paskutinis grožinės literatūros atstovas, rašęs apie kosminių ateivių apsilankymą Tunguskoje.

Įdomu tai, kad dar 1937 metais Rusijos periodikoje buvo paskelbtas fantastinis žurnalisto Manuillo Semionovo rašinys „Įkalintieji Žemėje“, kuriame fenomenas aiškinamas kaip nesėkmingas marsiečių kosminio laivo nusileidimas bekrasėje Sibiro taigoje. Tik tąkart kūrinys nesukėlė tokio susidomėjimo kaip A. Kazancevo – beveik po dešimtmečio.

Garsus lenkų fantastas Stanislavas Lemas 1951 metais romane „Astronautai“ irgi pateikia savąją įvykių Tunguskoje interpretaciją: taigoje nukrito žvalgybinis veneriečių, ketinusių užkariauti Žemę, kosminis laivas ir nedoras Veneros gyventojų sumanymas žlugo. O broliai Strugackiai 1965 metais išspausdintame apsakyme „Pirmadienis prasideda šeštadienį“ suformuluoja tokią sudėtingą versiją apie keliautojus iš paralelinės dimensijos ir jų šuolio per hipererdvę sukeltą sprogimą Tunguskoje, kad net mokslininkai ją susidomėjo kaip potencialia hipoteze, grindžiama multivisatų ir kvantų teorija.

1. K. P. Florenskis (kairėje) su keliais 1961-ųjų ekspedicijos Tunguskoje dalyviais.

2. Prieštarai ngai dėl savo idėjų vertintas A. Zolotovas (kairėje) ima dirvos mėginį Tunguskos katastrofos epicentre.

3. Kai kurie mokslininkai mano, kad už kelių kilometrų nuo sprogimo Tunguskoje epicentro tyvuliuojantis Čeko ežeras galimai yra tikrasis meteoritinis krateris.

13

ŠVEICARIŠKA
SŪRIO SRIUBA

Tekstas – Vytautas Radzevičius
Nuotrauka – Julius Kalinskas (15min.lt)

Įdomus traukos centras Šveicarijoje yra Raichenbacho krioklys. Jis gal ir būtų likęs eiliniu gamtos objektu, bet vietovę išgarsino Arthuro Conano Doyle’io apsakymas „Paskutinė Šerloko Holmsa byla“. Anot apsakymo, prie šio krioklio įvyko Šerloko Holmsa ir profesoriaus Moriarčio dvikova. Gėrio ir blogio susirėmimas įvyko 1891 metų kovo 4 dieną ir minėdami šią datą krioklį kasmet užplūsta Šerloko Holmsa gerbėjai. Spėju, kad jie tada paragauja ir šios šveicariškos sūrio sriubos, kurią galima pasigaminti ir paprastai, ir greitai. Taip pat ir ant laužo.

4 valgytojams reikės:

- 2 riekių baltos sumuštinų duonos
- 2 šaukštų sviesto
- 1 l vandens arba sultinio
- 100 g tarkuoto ementalio sūrio
- 100 g grietinės
- 1 stiklinės pieno
- 1 žiupsnelio kmynų
- 1 šaukšto smulkiai supjaustytų petražolių
- 1 žiupsnelio muskato druskos ir juodųjų pipirų pagal skonį

- Duoną supjaustykite kubeliais ir paskrudinkite ant sviesto.
- Puode užvirinkite vandenį. Sudėkite duoną ir kmynus. Ant mažos ugnies pavirinkite apie 10 minučių. Supilkite pieną ir grietinėlę.
- Puodą nukaiskite ir lėtai maišydami suberkite sūrį bei prieskonius su petražolėmis.
- Valgykite karštą. ✕

SVEIKINAME

Sveikiname seses ir brolius sukakčių ir jubiliejų progai!

Karininko Antano Juozapavičiaus šaulių (Alytaus apskr.) 1-oji rinktinė

Jonas Grigas – 90 m.
Petras Daukševičius – 65 m.
Rimantas Zabita – 50 m.
Vaida Bražinskienė – 40 m.

Vytauto Didžioji šaulių (Kauno apskr.) 2-oji rinktinė

Jonas Gluoksnis – 80 m.
Stasys Maslauskas – 75 m.
Janina Zalieskienė – 75 m.

Vakarų (Jūros) šaulių (Klaipėdos apskr.) 3-ioji rinktinė

Otonas Statkus – 90 m.
Jurgita Poškienė – 45 m.
Robertas Dveržeckas – 40 m.
Antanas Kipšas – 35 m.
Aurimas Skirmantas – 30 m.
Dėnas Martynas – 20 m.

Alfonso Smetonos šaulių (Panevėžio apskr.) 5-oji rinktinė

Povilas Šablinskas – 85 m.
Antanas Povilionis – 85 m.

Suvalkijos šaulių (Marijampolės apskr.) 4-oji rinktinė

Zenonas Baltramonaitis – 60 m.
Valdas Gutauskas – 60 m.
Zina Pečiulienė – 55 m.
Vida Brazauskienė – 50 m.
Saulius Ramanauskas – 50 m.
Marius Latvaitis – 45 m.
Vytautas Brunza – 30 m.

Generolo Povilo Plechavičiaus šaulių (Šiaulių apskr.) 6-oji rinktinė

Egidijus Azlauskis – 50 m.
Klaudijus Višamirskis – 20 m.

Žemaitijos šaulių (Telšių apskr.) 8-oji rinktinė

Remigijus Tamaševičius – 40 m.

Plk. Prano Saladžiaus šaulių (Utenos apskr.) 9-oji rinktinė

Antanas Rimvydas Vaitkevičius – 85 m.

Karaliaus Mindaugo šaulių (Vilniaus apskr.) 10-oji rinktinė

Ona Laimutė Kurtinienė – 85 m.
Gintautas Surgailis – 60 m.
Arvydas Pečiulis – 60 m.
Mindaugas Akelis – 50 m.
Šarūnė Saladžiuvienė – 50 m.
Olegas Aleksejevičius – 50 m.
Eugenijus Oganauskas – 50 m.
Žydrė Oganauskė – 45 m.
Donatas Matuiza – 45 m.
Gintas Balaišis – 50 m.
Marius Čiulada – 40 m.
Arūnas Kemežys – 40 m.
Deividas Norvilas – 40 m.

KRYŽIAŽODŽIO
ATSAKYMAI

Kryžiažodžio „Marga gegužė“ atsakymai.

- Vertikaliai**
- Bredberis.
 - Raseiniai.
 - Lovatiesė.
 - Suokalbīs.
 - Tabaskas.
 - Panacėja.
 - Pandemija.
 - Raigardas.
 - Tarakonas.
 - Servantas.
 - Gotai.
 - Sesuo.
 - Arabija.
 - Orakulas.
 - Baluošas.
 - "Raganius".
 - Indėnas.
 - Talonas.
 - Plaukas.

- Horizontaliai:**
- Biržulis.
 - Otepė.
 - Parketas.
 - Abona.
 - Etna.
 - Gira.
 - Grybai.
 - Tralas.
 - Civeta.

UŽJAUČIAME

Tragiškai žuvus jaunajam šauliui **Lukui Grubiui**, reiškiame nuoširdžią užuojautą šeimai, bendraklasiams ir draugams.

Karininko Antano Juozapavičiaus šaulių 1-osios rinktinės šauliai

14

Gegužės mėnesio „Trimite“ spausdinto kryžiažodžio atsakymai. Sveikiname prizo, dėlionės „Lietuvos kariai“ laimėtoją **Ernestą Burčą** iš Laukuvos miestelio Šilalės rajone.

- Krapas.
- Nani.
- Reno.
- Tverai.
- Sauja.
- Natris.
- Apis.
- Arka.
- Ūsai.
- SOS.
- Ara.
- Sisė.
- Koala.
- Yla.
- Donas.
- Balalaika.
- Sadūnaitė.
- Tymai.
- Nandu.
50. "JUNO".
- Lukšiai.
- Nida.
- "Sodra".
- Šaka.
- Urna.
- Sauna.
- Aša.
- Sikstas.
- KAM.

15

KRYŽIAŽODIS „PAKELIAUKIM“

VERTIKALIAI:

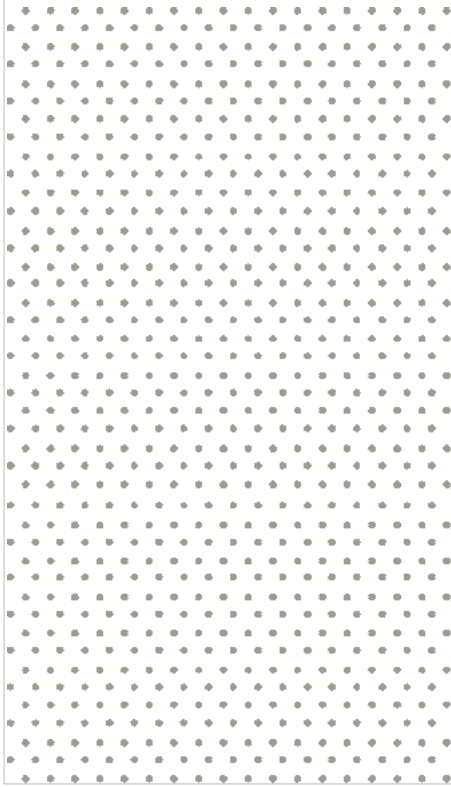
- 1. Šalis, kurioje patariama atostogauti šią, pokarantininę, vasarą.
- 2. Žygaičių kaimo [Tauragės r.] bendruomenės pavadinimas.
- 3. Vienas gražiausių, tvarkingiausių, turistų lankomiausių Žemaitijos miestelių, dar vadinamų „Akmenų sostine“.
- 4. Kairysis Jūros intakas, tekantis Kelmės, Šilalės ir Tauragės rajonų teritorijomis.
- 5. Kaimas Jonavos rajone, prie pat Neries ir Šventosios upių santakos.
- 6. Miestelis Šilutės rajono savivaldybės teritorijoje, 16 km į šiaurės vakarus nuo Šilutės, ant Kuršių marių pakrantės.
- 7. Kupranugarinių šeimos žinduolis, natūraliai gyvenantis Andų kalnuose, bet mieliai auginamas ir Lietuvoje.
- 12. Baltos gėlės, kurios V. Kernagio dainoje – „po langais susivijo“.
- 13. Augančių nendrių plotas.
- 14. Miestas Utenos apskrityje, labiausiai žinomas dėl netoli jo esančios Ignalinos AE.
- 15. Upė Aukštaitijoje, kairysis Šventosios intakas, kuri išteka iš to paties pavadinimo ežero.
- 16. Miestas Žemaitijoje, kuriame gimė lengvaatletė, olimpinė vicečempionė (1972 metais Miunchene) Nijolė Sabaitė-Razienė.
- 17. Kaimas Šiaulių r., netoli Naisių, kurio kapinėse palaidotas lietuvių poetas Zigmas Gaidamavičius-Gėlė.
- 18. Ežeras Ignalinos rajone, į pietus nuo Ginučių kaimo, priklausantis Aukštaitijos nacionaliniam parkui.
- 19. Palangos miesto pietinė dalis, kurioje yra įsikūrusi Palangos karinė jgula.
- 20. Kaimas Šiaulių r., netoli Kuršėnų, prie Ringuvos upės santakos su Venta.
- 21. Kaimas Radviliškio r., prie kelio Šeduva–Kėdainiai [per kaimą teka Dotnuvėlės upė].
- 23. Miestelis Mažeikių r., kuriame gyveno ir yra palaidota rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana..
- 25. Kaltinių lietuviškų kryžių rūšis – sakralinių pastatų, memorialinių paminklų [kryžių, koplytstulpių, smulkiosios architektūros ir pan.] geležinė viršūnė.
- 27. Miestelis Skuodo r., netoli kurio guli didžiausias Lietuvoje rastas akmuo.

- 31. Miestelis Kauno r., Lietuvos vaisių ir daržovių Mokslo tyrimų instituto eksperimentinio ūkio centrinė gyvenvietė.
- 32. Lietuvos grybų sostinė.
- 33. Ežeras Rokiškio ir Zarasų rajonuose, davęs vardą tradicinėms žirgų lenktynėms.
- 34. Klaipėdos mikrorajonas pietinėje miesto dalyje, prie Kuršių marių.
- 35. Mėnuo, kada buvo „užrauktos“ visos poilsinės kelionės iš Lietuvos ir po ją.
- 37. Miestelis Alytaus r., kurio dvare 1690 metais mirė LDK kancleris Marcijonas Aleksandras Oginskis [kilęs iš to paties miestelio].
- 38. Vabalėlis, liaudiškai vadinamas Dievo karvyte.
- 39. Laikinoji Lietuvos sostinė.

HORIZONTALIAI:

- 2. Dešinysis Neries intakas, įtekantis į ją ties Santakos kaimu [Vilniaus r.].
- 8. Pats ilgiausias [apie 50 km] Lietuvos miestas.
- 9. Vilniaus miesto vakarinė dalis, esanti tarp Pilaitės ir Buivydiškių.
- 10. Užankantis ežeras, esantis šalia Kurtuvėnų miestelio [iš jo išteka to paties pavadinimo upė – Ventos–Dubysos kanalo intakas].
- 11. Įtaisas, skirtas pritvirtinti laivui prie kranto ar vandens telkinio dugno.
- 12. Miestas Trakų r., bene žinomiausias dėl jame esančio kilimų fabriko.
- 16. Saulėgrįžos šventė, kiekvieną birželį sukviečianti į Kernavę aibę žmonių.
- 18. Miestelis Švenčionių r., to paties pavadinimo girioje ir regioniniame parke.
- 22. Ežeras, netoli kurio yra Lietuvos prezidento A. Smetonos gimtinė.
- 23. Upė, kairysis Minijos intakas, įtekantis į ją ties Žvelsėnais.
- 24. Bepilotė skraidyklė, kurią labai pamėgo gamtos fotografai.
- 26. Žvejų gatvinis kaimas Minijos žemupyje [Minija ir yra pagrindinė kaimo gatvė].
- 28. Upė Rytų Lietuvoje, Švenčionių rajone; vandeningsiausias Žeimenos intakas, ištekančias iš Juodųjų Lakajų ežero.
- 29. Upė Rietavo savivaldybėje ir Šilalės rajone, kairysis Jūros upės intakas.

- 30. Mūšos dešinysis intakas [teka Pasvalio, Kupiškio, Biržų ir vėl Pasvalio rajonų teritorijomis].
- 36. Miestas Šiaurės Vakarų Lietuvoje, Žemaitijoje, Telšių apskrityje [carinės Rusijos valdymo metais buvo vadinamas Muravjovu].
- 40. Kieta uoliena ar jos gabalas.
- 41. Upė Mažeikių ir Skuodo rajonų teritorijoje – Bartuvos dešinysis intakas [įteka Skuode].
- 42. Gyvenvietė Akmenės r., tarp Viekšnių ir Papilės, ant Ventos upės kranto.
- 43. 12-oji pagal ilgį Lietuvos upė, Mūšos dešinysis intakas [užtvenkta jos dalis sudaro Kupiškio marias].
- 44. Nedidelis ežeras Visagino savivaldybės teritorijoje, kurio krante yra Ramybės kaimas [baigiantis sunykti].
- 45. Miestelis Plungės r., kurio kapinėse yra palaidotas Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signataras Stanislovas Narutavičius. x

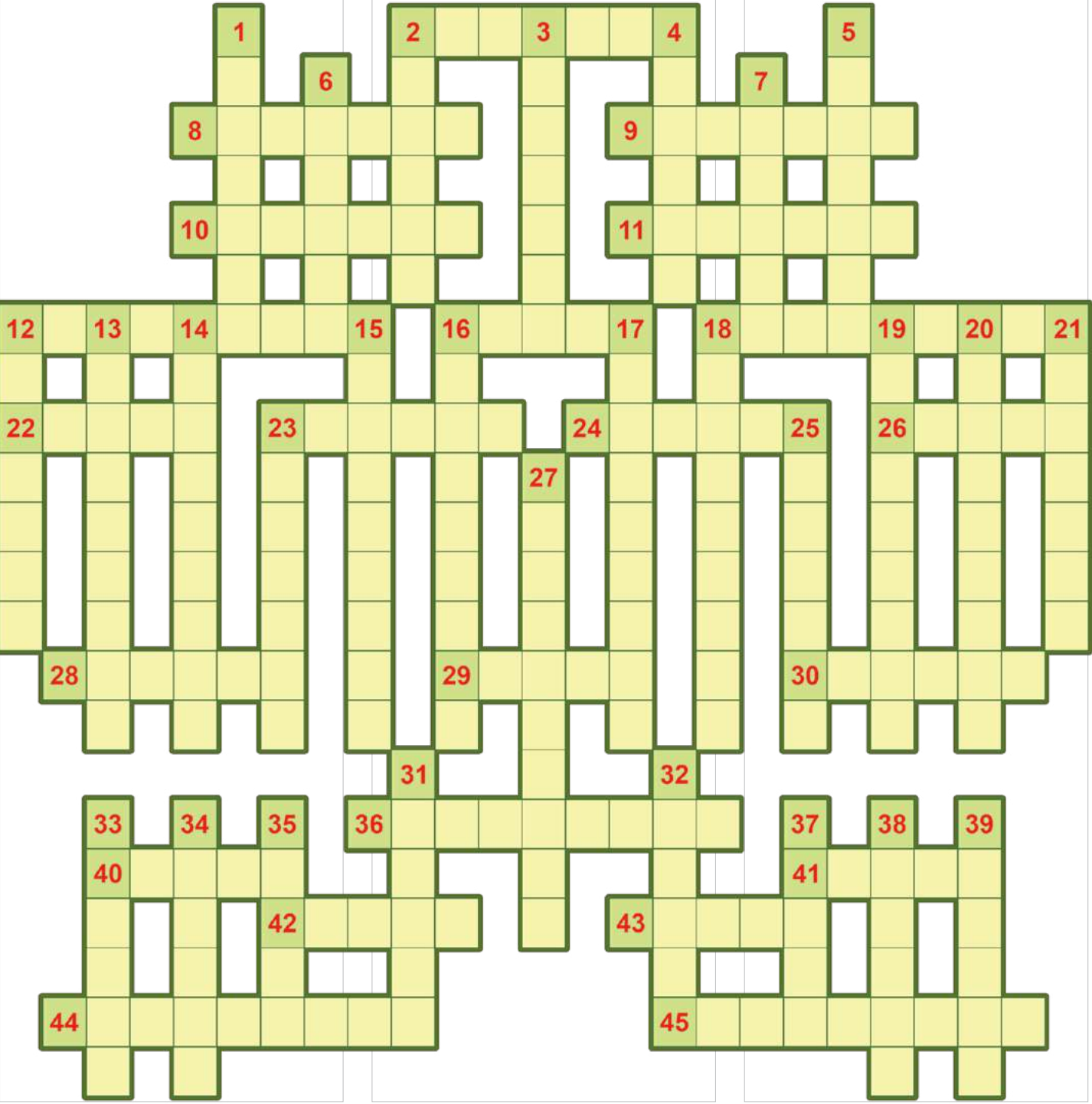

Atsakykite į kryžiažodžio klausimus ir siųskite atsakymus paštu iki liepos 15 dienos į „Trimito“ redakciją adresu:

Žurnalas „Trimitas“
Lietuvos šaulių sąjunga
Laisvės al. 34,
44240 Kaunas

Sudarė – Kastytis V. Stumbrys

Nepamirškite nurodyti savo atgalinio adreso ir telefono numerio, nes vienas iš atsakiusiųjų burtų būdu gaus prizą – unikalią 1 000 detalių dėlionę „Lietuvos kariai“. Sėkmės!

TRIMITAS

IR PRIEŠ ŠIMTMETĮ SKAITYTAS

**Žurnalo šimtmečio
proga užsiprenumeruok
„Trimitą“ ir paragink kitą!**

2020 metais žurnalas TRIMITAS leidžiamas kas mėnesį.

36 puslapių žurnale TRIMITAS – šaulystė, karyba, istorija, kelionės, pasaulio pažinimas, išgyvenimo patirtys, lauko virtuvė ir galvosūkiai. Kiekvienam yra ką skaityti.

Žurnalą TRIMITAS galima užsiprenumeruoti www.zurnaluprenumerata.lt internetinėje Lietuvos pašto svetainėje prenumeruok.lt bei Lietuvos pašto skyriuose. Prenumeratos kaina metams – 20 eurų.

